

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนชนานเมืองทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษา ในบริบทบ้านร่องซุ่น

การศึกษาคั้งนี้ ข้อมูลที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ได้มาจากการสัมภาษณ์แบบลึกกับตัวแทน กลุ่มคนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคมต่างกัน ในหมู่บ้านร่องซุ่น จำนวน 9 คน และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชน และการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้เสนอ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น ดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพ
2. ประวัติชุมชน
3. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนชนานเมือง ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษา
4. เงื่อนไขระดับมหภาคที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนชนานเมือง

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนบ้านร่องซุ่น

1. ลักษณะทางกายภาพ

1.1 ลักษณะทั่วไป

หมู่บ้านร่องซุ่น เป็นหมู่บ้านในตำบลสันปูเลย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อาณาเขตอำเภอดอยสะเก็ด ทิศเหนือติดกับเขตอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ทิศใต้ติดกับอำเภอสันกำแพง ทิศตะวันออกติดกับอำเภอสันกำแพงและกิ่งอำเภอแม่อน ทิศตะวันตกติดกับอำเภอสันทราย หมู่บ้านร่องซุ่นมีเส้นทางคมนาคมผ่านหมู่บ้าน 1 สาย คือถนนลาดยางแยกจาก

ถนนสายเชียงใหม่ - สันกำแพง ทะลุผ่านหมู่บ้านไปบรรจบถนนสายเชียงใหม่ - เชียงราย เส้นทางคมนาคมไปยังอำเภอเมือง อำเภอสันกำแพงสะดวกมากที่สุด เพราะอยู่ในระยะทางรัศมี 5 กิโลเมตร และเขตอำเภอเมืองมีความเจริญมากกว่าอำเภอใกล้เคียง ทำให้ชาวบ้านนิยมที่จะไปใช้บริการในทุก ๆ ด้าน ในเขตอำเภอเมืองมากกว่าอำเภออื่น ๆ

หมู่บ้านมีพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตถนนวงแหวนรอบนอกของจังหวัดตามโครงการเมืองแฝด เชียงใหม่ - ลำพูน พื้นที่เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กวง ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนตามถนนบนที่ดอน และตามสันเหมือง ลักษณะการตั้งบ้านเรือน จัดเป็น 4 กลุ่มบ้าน ได้แก่

กลุ่ม 1. เป็นกลุ่มบ้าน บ้านร้องขุน เป็นการจัดตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณรอบวัด และโรงเรียน มีการจัดตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ตามเครือญาติ ในพื้นที่มีอาณาบริเวณจำกัดอยู่อย่างหนาแน่น มีชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่จำนวน 70 ครัวเรือน ซึ่งชาวบ้านเข้ามาอาศัยอยู่ก่อนปีพ.ศ 2400 จากหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง และชาวบ้านบางส่วนแยกตัวมาจากบ้านมอญ บ้านสันกลาง อำเภอสันกำแพง ชาวบ้านในกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ บางส่วนมีความสัมพันธ์ในลักษณะกลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพเดียวกัน ชื่อ-สกุล ที่มีมากในหมวดนี้ มีถึง 4 สกุล

กลุ่ม 2. เป็นกลุ่มบ้านแพะเหนือ เป็นกลุ่มบ้านที่เข้ามาอาศัยตั้งแต่ พ.ศ 2500 ถึงปัจจุบันมีทั้งหมด 65 ครัวเรือน พื้นที่บ้านที่อยู่อาศัยและที่ทำกรเกษตรอยู่ในบริเวณที่นา และหนองน้ำ ตั้งบ้านเรือนตามที่ดอน ชาวบ้านส่วนใหญ่ย้ายและแยกครอบครัวมาจากกลุ่มบ้านร้องขุนบางส่วน นอกจากนั้นเป็นคนจากชุมชนภายนอก อพยพมาอยู่อาศัย และคนพื้นเพเดิมบางส่วน

กลุ่ม 3. กลุ่มบ้านใหม่ เป็นกลุ่มบ้านที่ ชาวบ้านอพยพเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณที่ดินสาธารณประโยชน์ในบริเวณป่าช้า มีจำนวนทั้งสิ้น 40 ครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง ชาวบ้านกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่ยากจน ไม่มีที่อยู่อาศัยเข้ามาจับจองอยู่อาศัย ตั้งแต่ พ.ศ. 2510 ถึงปัจจุบัน อยู่อาศัยด้วยความสัมพันธ์แบบกลุ่มเพื่อนที่มีอาชีพเดียวกัน คือ อาชีพรับจ้าง , ค้าขาย

กลุ่ม 4. กลุ่มบ้านจัดสรร โดยแบ่งเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านสุขทัย จัดตั้งขึ้นมาตั้งแต่ พ.ศ 2533 ถึงปัจจุบัน มีทั้งหมด 30 ครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ

อิสระ และรับราชการ ซึ่งเป็นคนต่างจังหวัดทั้งสิ้น อีกหมู่บ้าน คือ หมู่บ้านสวยล้อมสวนจัดตั้งเมื่อ พ.ศ. 2535 ถึงปัจจุบัน มีทั้งหมด 4 ครัวเรือน ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นคนต่างจังหวัด เข้ามาเช่าที่อยู่อาศัย อาชีพส่วนใหญ่ของคนในหมู่บ้าน คือประกอบธุรกิจ และรับราชการ

เมื่อรวมกลุ่มบ้านทั้ง 4 กลุ่ม ทั้งหมู่บ้านร่องซุ่น หมู่ที่ 10 จะมีครัวเรือนทั้งหมด 245 ครัวเรือน

1.2 ประชากร

ประชากรในหมู่บ้านร่องซุ่น สํารวจเมื่อเดือนมกราคม 2541 มีจำนวนทั้งสิ้น 180 ครอบครัว 245 ครัวเรือน แบ่งเป็นกลุ่มได้ 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มคนพื้นเมือง มีจำนวน 210 ครอบครัว
- กลุ่มคนภาคกลาง มีจำนวน 36 ครอบครัว
- กลุ่มคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวน 5 ครอบครัว

จำนวนประชากร เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ 2541 มีประชากรทั้งสิ้น 860 คน ตามรายละเอียด ดังต่อไปนี้

เพศ	ผู้ใหญ่ (แต่งงาน)	วัยรุ่น (โสด)	เด็กในวัยเรียน	เด็กก่อนวัย เรียน	รวม
ชาย	335	20	40	23	418
หญิง	340	30	45	27	442
รวม	675	50	85	60	860

ที่มา จากการสำรวจ เมื่อเดือน ธันวาคม พ.ศ 2541

1.3 ลักษณะที่อยู่อาศัย

จากการสังเกต และออกเยี่ยมชาวบ้านในหมู่บ้านอยู่ตลอด ทำให้ทราบว่าหมู่บ้านร่องขุน ประมาณ 80 หลังคาเรือนสร้างด้วยไม้และปูนเป็นบ้านถาวร และเป็นบ้านทรงสูงเพื่อใช้ประโยชน์ได้ถุนบ้าน บางครอบครัวก็ออกแบบบ้านเป็นทรง 2 ชั้น ส่วนอีกประมาณ 50 หลังคาเรือนสร้างบ้านด้วยปูนล้วน ๆ ส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียว และมุงหลังคาด้วยกระเบื้องที่เหลืออีกประมาณ 40 หลังคาเรือน สร้างบ้านด้วยวัสดุแบบง่าย ๆ เช่น แผ่นกระดาน ไม้ไผ่ ไม้เนื้ออ่อน หรือทำด้วยแผ่นยิปซัมบอร์ด โดยอาศัยโครงเหล็ก ไม้ หรือปูน ตามแต่ว่าใครจะสามารถหาได้

จากการสนทนากับชาวบ้านจำนวนมาก ทำให้ทราบว่า ส่วนใหญ่กลุ่มคนที่สร้างบ้านด้วยไม้ มักเป็นคนที่ย้ายอยู่ดั้งเดิมและได้รับการสืบทอดมรดก โดยเฉพาะบ้านไม้จากบรรพบุรุษ ส่วนชาวบ้านที่สร้างบ้านด้วยปูน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่อพยพเคลื่อนย้าย หรือเข้ามาแต่งงานกับคนในหมู่บ้านภายหลัง เช่น กลุ่มบ้านจัดสรร กลุ่มคนที่บุกเบิกที่สาธารณะ เป็นต้น

การก่อสร้างบ้านในสมัยปัจจุบัน หากใครมีความต้องการจะสร้างบ้านด้วยไม้ก็หาซื้อบ้านเก่า แล้วรื้อถอนมาปลูกสร้าง หรือซื้อไม้จากโรงงานทำไม้ แต่ส่วนมากชาวบ้านนิยมสร้างบ้านด้วยปูน และออกแบบเป็นชั้นเดียว มุงด้วยกระเบื้อง มากกว่าทำบ้านหลังใหญ่โตเหมือนในอดีต และมีหลายครอบครัวที่สร้างบ้านอยู่อาศัยแบบประหยัด โดยสร้างบ้านจากไม้กระดาน แผ่นกระเบื้อง (ยิปซัม) หรือไม้ไผ่อัด และมุงหลังคาด้วยสังกะสี หรือกระเบื้องลอนใหญ่ ตามสถานภาพและฐานะทางเศรษฐกิจ

1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพที่ตั้งของหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำกวัง ทิศใต้ของหมู่บ้านเป็นลำเหมืองร่องขุน ซึ่งในอดีตเป็นลำเหมืองหลักที่ชาวบ้านใช้น้ำทำการเกษตร และหาจับสัตว์น้ำเป็นอาหาร ต่อมากรมชลประทานได้ขุดลอกลำเหมืองร่องขุนให้เป็นคลองชลประทานที่ส่งน้ำมาจากเขื่อนแม่กวง ปริมาณน้ำในลำเหมืองจึงไม่คงที่ ขึ้นลงตามการระบายน้ำจากเขื่อน ทำให้สภาพแวดล้อมของลำเหมืองเปลี่ยนไป ชาวบ้านไม่ได้ใช้ประโยชน์จากคลองชลประทานมากนัก

จะมีเพียงบางครอบครัวที่ยังประกอบอาชีพทางการเกษตรที่อาศัยน้ำจากคลองส่งน้ำสู่พื้นที่ทำการเกษตรจากฝายน้ำล้นในหมู่บ้าน ประกอบกับลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบ เกษตรกรจึงนิยมทำการขุดเจาะเป็นบ่อน้ำ เพื่อปล่อยน้ำใต้ดินขึ้นมา แล้วใช้เครื่องสูบน้ำดึงน้ำเข้าพื้นที่ทำการเกษตร ในช่วงนอกฤดูทำนาเกษตรกรก็จะเลี้ยงปลาในบ่อ พอถึงช่วงฤดูร้อนในปีต่อไปก็จะสูบน้ำออกและจับปลาขาย ส่วนชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินในช่วงฤดูทำนา ก็จะออกหาปลาและสัตว์น้ำในบริเวณทุ่งนา ลำเหมือง หรือที่มีน้ำท่วมขัง เพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือน หากเหลือจากการบริโภคก็จะนำไปขายให้กับคนภายในชุมชน เช่น กุ้ง หอย ปู ผักที่ขึ้นในนา เทา ฯ ล ฯ

การใช้น้ำดื่มน้ำใช้ ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมใช้น้ำจากการเจาะบ่อบาดาล ซึ่งมีการเจาะบ่อแบบชาวบ้าน คือใช้ท่อพลาสติกตอกลงไปดิน จนถึงระดับทรายใต้ดินจึงดึงท่อออก และสอดท่อใหม่ลงไปแทน เหน้าลงในท่อให้เต็ม จากนั้นก็ใช้เครื่องสูบน้ำเพื่อสูบน้ำออกจากท่อ และทรายใต้ดินก็จะถูกดูดขึ้นมากับน้ำ ทำ 2-3 ครั้ง เมื่อสูบจนทรายใต้น้ำเกิดช่องว่างเป็นโพรง ก็จะสามารถนำน้ำมาใช้ได้โดยผ่านเครื่องกรอง ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ทำขึ้นมาเอง โดยใช้ท่อซีเมนต์เป็นที่กรอง หากจะใช้เป็นน้ำดื่ม จะนำน้ำมาผ่านเครื่องกรองในบ้านอีกรอบ และมีหลายครอบครัวซึ่งใช้น้ำจากบ่อน้ำซึม ซึ่งขุดกันเอง หากน้ำไม่มีกลิ่นเหม็นก็จะนำมาใช้ดื่ม หากส่งกลิ่นเหม็นหรือมีคราบสนิมเหล็กก็จะสูบน้ำ นำมาผ่านเครื่องกรองแล้วจึงนำน้ำมาดื่ม - ใช้ จากการสังเกตของผู้วิจัย ในกลุ่มคนที่ทำงานในเขตเมืองมีวิถีชีวิตที่เร่งรีบ จึงนิยมหาซื้อน้ำดื่มเป็นขวดหรือถังจากบริษัทน้ำ มากกว่ากรองน้ำใช้ดื่มเอง

*หมายเหตุ ในหมู่บ้านไม่มีระบบประปาหมู่บ้าน นอกจากในเขตบ้านจัดสรร

1.5 การถือครองที่ดิน และการใช้ประโยชน์จากที่ดิน

ในปัจจุบันชาวบ้านร้องขุ่นส่วนใหญ่จะเหลือที่ดินเฉพาะที่ดินที่อยู่อาศัย ส่วนที่ดินทำกินมีเพียง 5 ครอบครัวยังคงเหลือที่ และทำประโยชน์ในที่ดินเพียง 3 ครอบครัวยังอีก 2 ครอบครัพล่อยที่ดินให้รกร้างว่างเปล่ารอการซื้อ - ขายจากนายทุน เมื่อรวมที่ดินทำกินจาก 5 ครอบครัวยังมีที่ดินทั้งหมดไม่เกิน 25 ไร่ ชาวบ้านมีการใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างจำกัด กลุ่มคนที่พอมีที่ดินในที่ดินอยู่อาศัยต่างใช้ประโยชน์จากที่ดินดังกล่าวตามลักษณะอาชีพของเจ้าของที่ดิน

เช่น ใช้สร้างโรงงานขนาดเล็ก ใช้ทำบ่อเลี้ยงปลา ใช้ทำเป็นที่ทำงาน สร้างหอพัก หรือทำสวนครัว ฯลฯ ตามความถนัดของเจ้าของที่ดิน และมีจำนวนหลายครอบครัวที่อยู่ในลักษณะค่อนข้างแออัดในพื้นที่ดินผืนเดียวกัน

2. ประวัติหมู่บ้าน

จากการศึกษาข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ และการบอกเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านจากผู้อาวุโส ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาทั่วไปของหมู่บ้าน อย่างชัดเจน เมื่อนำไปตรวจสอบกับผู้อาวุโสคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน ต่างให้ข้อมูลที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งผู้วิจัยแยก ข้อมูลในแต่ละช่วง สรุปได้ 4 ช่วงเวลา ดังนี้ คือ

- 2.1) ช่วงก่อนปี พ.ศ 2520
- 2.2) ช่วงหลังปี พ.ศ 2520 – ปี พ.ศ 2530
- 2.3) ช่วงปี พ.ศ 2530 – ปี พ.ศ 2535
- 2.4) ช่วงหลังปี พ.ศ 2535 ถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ 2543)

2.1) ช่วงก่อนปี พ.ศ 2520

จากข้อมูลผู้อาวุโส และผู้นำทางศาสนา พบว่าเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2470 เป็นต้นมา ถึงประมาณปี พ.ศ 2520 (ตามที่สามารถสืบทอด ท้าวจิตใจ เล่าเรื่องราวบอกต่อกัน มาตามสายเครือญาติ) หมู่บ้านร่องซุ่นเป็นหมู่บ้านชนบทที่ประกอบอาชีพทำนาเพียงอย่างเดียว เป็นอาชีพหลัก ชาวบ้านเริ่มทยอยเข้ามาบุกเบิกที่นาที่สวน ชาวบ้านบางส่วนมาจากหมู่บ้านมอญ บ้านริมกวัง ตำบลสันกลาง อำเภอสันกำแพง และคนที่มิพื้นเพเป็นคนบ้านร่องซุ่น ซึ่งในช่วงนั้นมีครัวเรือนประมาณ 20 หลังคาเรือน แต่ไม่มีใครสามารถยืนยันได้ว่าใครเข้ามาอาศัยอยู่เป็นกลุ่มแรก และจากคำสันนิษฐานจากผู้นำและผู้สูงอายุพูดให้ฟังว่า " หมู่บ้านนี้ คงจะอาศัยมานาน ตั้งแต่สมัยโบราณ เพราะจากซากวัตถุโบราณ สถานที่โบราณที่มีอยู่กระจัดกระจายในบริเวณหมู่บ้าน เช่น สถูป เจดีย์ ซึ่งผู้นำท่านหนึ่งเคยบอกว่าเมื่อก่อน มีกรรมศิลปกรเคยมาสำรวจ และพูด

ให้ชาวบ้านทราบว่า อายุของโบราณสถานดังกล่าว มีอายุมากกว่า 500 ปี " และคนชราในหมู่บ้านที่มีอายุเกือบ 82 ปี ต่างยืนยันว่า บิดา มารดาของตน และปู่ ย่าก็เป็นพื้นเพเดิม อาศัยอยู่ในหมู่บ้านร่องขุนมาตลอดไม่มีการเคลื่อนย้ายมาจากไหน ซึ่งสมัยที่ตนเป็นเด็กหมู่บ้านร่องขุนยังมีคริวเรือนไม่ถึง 30 คริวเรือน เมื่อถามถึงสิ่งที่มองเห็นในอดีต 30 - 40 ปี ที่ผ่านมาประกอบอาชีพอย่างไร ผู้สูงอายุต่างตอบคำถามที่มีความคล้ายคลึงก็คือว่า "ชาวบ้านอยู่อย่างสมถะเรียบง่าย ทำนา เลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหาร หรือเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้แรงงาน หากว่างจากงานก็จะหาปู หาปลา ผักต่าง ๆ ตามธรรมชาติไว้เป็นอาหาร คนแก่คนเฒ่าก็จะปลูกผัก สวนครัวไว้ในบ้าน ไม่มีการซื้อขาย หากอยากได้อะไรก็จะใช้ ผลผลิตทางการเกษตรแลกเปลี่ยนกัน เช่น เอาข้าวแลกไก่หรือเอาควายแลกเกวียน เป็นต้น" จากคำบอกเล่ามองให้เห็นได้ชัดว่า ลักษณะการผลิตของชาวบ้านเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ

ลักษณะสำคัญของวิถีชีวิตชาวบ้านช่วงนี้ จะมีอิสระจากอำนาจภายนอกชุมชน การจัดการในการผลิตจะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ดังนั้นคนในชุมชนจึงชักชวนญาติพี่น้องมาอยู่ร่วมกัน การบุกเบิกพื้นที่นา การขยายที่ดินทำกินจึงเกิดขึ้นตามความสามารถของสมาชิกในครัวเรือนเป็นสำคัญ ในการอยู่ร่วมกันใช้การปกครองแบบพี่น้อง โดยเชื้อพงค์ผู้อาวุโสและผู้นำในสายตระกูลเป็นหลัก การแก้ปัญหาต่าง ๆ ใช้วิธีการปรึกษาหารือ การใช้เสียงส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นพื้นฐาน ชาวบ้านอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันมาตลอดไม่เคยทะเลาะเบาะแว้งหรือขัดแย้งกันแต่อย่างใด ลักษณะการเมืองไม่มีความสลับซับซ้อน อำนาจการปกครองขึ้นตรงกับผู้ใหญ่บ้าน และกำนันเป็นหลัก ไม่มีการแย่งชิงผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีการแบ่งปันทรัพยากรตามความเหมาะสมที่แต่ละบุคคลมีกำลังความสามารถจะกระทำได้ เช่น น้ำ ป่าไม้ ที่ดินทำกินไม่มีผลประโยชน์ในเรื่องงบประมาณส่วนรวม หรืองบประมาณจากหน่วยงานรัฐแต่อย่างใด ชาวบ้านสามารถตกลงยุติปัญหาต่าง ๆ ได้ในระดับชุมชน ส่วนเรื่องการศึกษาในช่วงแรก ๆ มีการจัดการศึกษาในวัดเป็นหลัก บุคคลที่มีโอกาสศึกษาส่วนมากเป็นกลุ่มผู้ชาย ระยะเวลาต่อมา มีการจัดตั้งโรงเรียนใกล้ ๆ บริเวณวัด จึงทำให้ผู้หญิงมีโอกาสได้เข้าเรียนในโรงเรียนมากขึ้น การเรียนรู้ตามอัธยาศัยมีการถ่ายทอดความรู้ให้ลูก หลานอยู่อย่างสม่ำเสมอ ทั้งความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การรักษาชีวิตให้อยู่รอด รวมถึงความรู้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น การทำมาหากิน

การสร้างบ้าน การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ การดูแลเด็ก และกรรมมารดา การใช้ยาสมุนไพร รักษาโรค ฯลฯ ตามความถนัดและความสามารถของผู้นำ ผู้อาวุโสในแต่ละสายตระกูล มีการถ่ายทอดความรู้ให้กัน และกันในระดับชาวบ้าน

2.2) ช่วงปี พ.ศ 2520 – ปี พ.ศ 2530

จากข้อมูลของผู้นำ ผู้สูงอายุ กล่าวถึงในช่วงเวลา 20 ปีที่ผ่านมา (ประมาณปี พ.ศ 2520 – พ.ศ 2530) กล่าวถึงอาชีพคนในชุมชนและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สรุปได้คือ ประมาณตั้งแต่ปี พ.ศ 2520 เป็นต้นมา การประกอบอาชีพทางการเกษตร ไม่เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชนโดยเฉพาะการทำนาข้าว ซึ่งเป็นอาชีพหลัก การทำนาไม่สามารถพอเพียงสืบเนื่อง จากชาวบ้านมีความจำเป็นต้องขายข้าวเพื่อนำเงินไปซื้อเครื่องอุปโภคและบริโภคไว้ในครัวเรือน ตามกระแสนิยมในสมัยนั้น ดังเช่น นำเงินไปซื้อรถจักรยานยนต์ รถโกน เครื่องใช้ ไฟฟ้า ซึ่งเป็นช่วงเดียวกันกับที่ทางรัฐบาลจัดระบบสาธารณูปโภคสู่ชุมชนชนบทและหมู่บ้านได้รับการติดตั้ง กระแสไฟฟ้า ในกลุ่มคนที่มีฐานะทางการเงินก็จะหาซื้อที่ดินหรือบุกเบิกที่ดินทำกินเพิ่มในบริเวณ ใกล้ ๆ หมู่บ้านในรัศมี 10 กิโลเมตร ซึ่งเคยเป็นพงหญ้า ป่าไม้ และหนองน้ำ หลายครอบครัวมีพื้นที่ทำนาเพิ่มขึ้น

วิถีการผลิตของชุมชนในช่วงนี้ คือ การปลูกข้าวนาปี การทำสวนกระเทียม ใบยาสูบ ในช่วงฤดูฝน การเลี้ยงสัตว์ใหญ่ เช่น วัว ควาย หมู รวมถึงสัตว์ปีก เช่น เป็ด ไก่ ทั้งในช่วงฤดูทำนา และนอกช่วงฤดูทำนา เพื่อนำไปจำหน่ายในตลาดในเขตเมือง วิถีของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนจากที่เคยผลิตเพื่อยังชีพ เป็นการผลิตเพื่อขาย ชุมชนเริ่มเปิดติดต่อค้าขายกับชุมชนรอบนอกประกอบกับมีการตัดถนนผ่านหมู่บ้านตามคลองชลประทานและเทคอนกรีตจึงทำให้การคมนาคมสะดวกมากยิ่งขึ้น จึงเริ่มมีพ่อค้าจากนอกชุมชนเข้ามาแลกเปลี่ยนซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรกับคนในชุมชน โดยเฉพาะพืชผัก และสัตว์ปีก และมีพ่อค้าคนกลางนำโค กระบือ ไปขายในเขตเมืองและอำเภอใกล้เคียงเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านเริ่มออกจากชุมชนเพื่อไปติดต่อค้าขายมากขึ้น

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทั้งลักษณะการอยู่ร่วมกัน การประกอบอาชีพเริ่มมีการจ้างค่าแรง ทำงานในภาคเกษตรกรรม แทนการลงแขก หรือช่วยเหลือกันแบบเดิม เริ่มมีการจ้างแรงงานระหว่างหมู่บ้าน กลุ่มคนที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านเริ่มไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนมากนัก พระสงฆ์เริ่มลดบทบาทในสังคมลง เพราะการสอนหนังสือเริ่มมีครูเข้ามาประจำการในหมู่บ้าน โรงเรียนถูกเป็นสถานศึกษาหลักในหมู่บ้าน ครูเริ่มมีบทบาทในชีวิตชาวบ้านมากขึ้นเป็นผู้คอยช่วยเหลือผู้นำในฐานะผู้รู้ในชุมชนมากขึ้นในระยษะนี้มีผู้ส่งบุตรหลานเข้าเรียนในชุมชนจำนวนมาก ประกอบกับในอดีตชาวบ้านนิยมมีลูกมาก โรงเรียนในหมู่บ้านจึงมีผู้เข้าเรียนจำนวนมาก การเรียนรู้ของชาวบ้านเริ่มมีการเปิดกว้างมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่ออกไปทำงานนอกชุมชน ประกอบกับชาวบ้านจัดหาสื่อประเภทวิทยุ โทรทัศน์มาได้ ในครอบครัว จึงเป็นโอกาสที่ชาวบ้านจะได้รับข้อมูลข่าวสารเพิ่มขึ้นในชีวิตประจำวัน

2.3) ช่วงปี พ.ศ 2530 – ปี พ.ศ 2535

จากข้อมูลผู้อาวุโสในหมู่บ้านทำให้ทราบว่าในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ชาวบ้านจำนวนมากเริ่มมีการตื่นตัวจากการเข้ามาติดต่อซื้อที่ดิน โดยนายทุน และนายหน้าค้าที่ดิน ซึ่งทำธุรกิจค้าขายที่ดิน ซึ่งมาจากอำเภอเมือง หรือกรุงเทพฯ ๙ เป็นส่วนใหญ่มีการตั้งราคาที่ดินในราคาที่สูงกว่าราคาประเมิน 10 - 20 เท่าตัว ส่งผลให้ชาวบ้านประมาณ 20 ครอบครัว นายหน้าของคุณให้แก่นายทุน ในช่วง 1 - 3 ปีแรก โดยขายยกแปลง โดยเฉพาะผืนนาที่ติดกับถนนสายเชียงใหม่ - สันกำแพง รวมทั้งสิ้นประมาณ 2,000 ไร่ หลังจากนั้นชาวบ้านคนอื่น ๆ เริ่มทยอยขายที่ดินอย่างต่อเนื่อง จนถึงปี พ.ศ. 2535 ชาวบ้านที่เหลือที่นาไว้ทำกินเพียง 7 ครอบครัว ในจำนวนนี้มีเพียง 3 ครอบครัวที่ไม่ยอมขายที่ดินเดิม เพราะเป็นมรดกตกทอด และอีก 4 ครอบครัว ขายที่ดินที่อยู่ติดกับถนนแล้วนำเงินไปซื้อที่ดินที่อยู่ลึกเข้าไปด้านใน ประมาณ 10 กิโลเมตรที่ราคาถูก และ 3 ปีต่อมา จากครอบครัว 7 ครอบครัวเหลือเพียง 5 ครอบครัวที่มีที่ดินทำกิน และเริ่มมีปัญหาเพราะแปลงนาอยู่ตรงกลางแปลงนาอื่น ๆ ที่ถูกขายกับนายทุน จึงไม่สามารถขายที่ดินราคาสูงได้ และจำนวน 2 แปลง ของสองครอบครัวไม่สามารถขายได้ เพราะผู้ยกมรดกให้ระบุมรดกตกทอดแก่หลาน ซึ่งมีเพียงที่ดิน 5 ไร่ ไว้สำหรับทำกินเท่านั้น และหลัง

จากที่ชาวบ้านขายที่ดินทำกินที่สวน ที่นา ส่งผลทำให้ชาวบ้านมีฐานะทางการเงิน ดีขึ้น หลายคนได้ปรับเปลี่ยนความเป็นอยู่ทั้งการสร้างบ้านใหม่ แยกครอบครัวไปอยู่พื้นที่ใหม่ หรือสร้างบ้านในสวน ระบบความสัมพันธ์ของชาวบ้านเริ่มลดลง มีการทะเลาะ และขัดแย้งกันในครอบครัวในกลุ่มเครือญาติ อันเนื่องมาจากการแบ่งทรัพย์สินมรดกมากขึ้น คนในสายเครือญาติหลายตระกูลเลิกคบหาสมาคม เลิกให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะไม่พอใจที่ฝ่ายตรงข้ามได้รับมรดก หรือทรัพย์สินมากกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านลดน้อยลง เพราะชาวบ้านไม่มีการพึ่งพาอาศัยในการประกอบอาชีพ หรือการทำงานร่วมกันเหมือนในอดีต การทำงานเริ่มมีการใช้เงินจ้างค่าแรง แทนการอนุเคราะห์ อาชีพชาวบ้านเริ่มมีหลากหลายมากขึ้น และจากการที่ชาวบ้านหลายครอบครัวมีเงินมากขึ้นส่งผลต่อการพึ่งพาผู้อื่นลดลง อยู่แบบตัวใครตัวมันมากขึ้น การเมืองเริ่มมีการแข่งขันในเรื่องการแย่งชิงผลประโยชน์จากบพัฒนาหมู่บ้าน และผลประโยชน์ส่วนที่ ได้รับจากผู้ประกอบธุรกิจในพื้นที่หมู่บ้าน ทั้งธุรกิจบ้านจัดสรร โรงงาน หรือนายหน้าค้าขายที่ดินมากขึ้น ส่งผลต่อความขัดแย้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มมากขึ้น ชาวบ้านเริ่มมีการส่งเสียให้ลูกหลานได้เข้าไปเรียนในเมืองมากขึ้น ทั้งโรงเรียนเอกชน และโรงเรียนรัฐบาลจำนวนเด็กนักเรียนในหมู่บ้านระดับประถมศึกษาลดลง การเรียนรู้ของชาวบ้านมีความหลากหลายตามลักษณะการประกอบอาชีพ ตามโอกาสที่เข้าไปเรียนรู้ในสังคมการทำงาน สังคมการศึกษา สังคมรอบข้างที่ชาวบ้านได้เข้าไปสัมผัส

2.4) ช่วงหลังปี พ.ศ 2535 – ปัจจุบัน (ปี พ.ศ 2543)

จากข้อมูลการสังเกต และสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านถึงวิถีชีวิตในช่วงตั้งแต่ ปี พ.ศ 2535 เป็นต้นมา ทำให้ทราบว่า ชาวบ้านจำนวนมากเริ่มออกจากชุมชนเพื่อหาอาชีพใหม่ทำ ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น สืบเนื่องมาจากมาจากชาวบ้านไม่มีที่ดินทำกิน ในกลุ่มชาวบ้านที่มีอาชีพทำการเกษตร เมื่อไม่มีที่ดินทำกินไม่มีใครจ้างงาน ต่างออกจากชุมชนเพื่อไปสมัครงานเป็นลูกจ้าง ชายแรงงาน ตามสถานประกอบการต่าง ๆ ส่วนกลุ่มคนที่มีฐานะทางการเงินที่มีเงินสะสม จากการขายที่ดิน เมื่อจัดสรรในครอบครัวในเครือญาติเสร็จสิ้นแต่ละครอบครัวจึงนำมาประกอบอาชีพตามความถนัดของตนเอง ชาวบ้านบางกลุ่มทำอาชีพในครัวเรือน เช่น

ทำเครื่องประดับ งานฝีมือ ตัดเย็บเสื้อผ้า ธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง ขับรถโดยสาร ธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการ ส่วนกลุ่มคนที่ได้รับการศึกษา เมื่อจบการศึกษาในระดับ มัธยมศึกษา หรือระดับอุดมศึกษา ได้วุฒิทางการศึกษา ต่างออกไปสมัครงานทำในเขตเมือง และอำเภอใกล้เคียง เช่น อาชีพบริการ ค้าขาย ทำธุรกิจ รับราชการ เป็นลูกจ้างตามหน่วยงานราชการต่าง ๆ ตามอัตราจ้างงานเป็นรายเดือน ซึ่งข้อมูลจากการสำรวจการทำงานในชุมชน มีชาวบ้านออกไปทำงานนอกบ้าน ถึงร้อยละ 70 ที่เหลือได้แก่ คนชรา คนพิการ กลุ่มคนว่างงาน กลุ่มสตรีตัดเย็บเสื้อผ้า รวมถึงกลุ่มคนที่มีฐานะการเงินดีที่ไม่จำเป็นต้องประกอบอาชีพใด ๆ และอยู่กับบ้าน

วิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มมีการพึ่งพาอาศัยกันน้อยลงกว่าเดิม การที่แต่ละคนแต่ละครอบครัวต่างประกอบอาชีพของตน ส่งผลทำให้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนต่าง ๆ ลดลง ศิลปะวัฒนธรรมของชุมชนถูกลืมเลือนไปไม่มีใครที่จะรื้อฟื้น หรือคงไว้ให้อยู่คู่ชุมชน การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาถูกตัดลดเวลาให้สั้นลง มีการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการประกอบพิธีที่เป็นผลิตภัณฑ์ทันสมัยมากขึ้น มีการจัดรูปแบบพิธีกรรมให้ทันสมัยมากขึ้น การเมืองในระดับชุมชนมีการแข่งขันกันในลักษณะการคัดเลือกตัวบุคคลมีการใช้เงินซื้อสิทธิของชาวบ้านมากขึ้น มีพรรคการเมืองในระดับผู้นำชุมชนมากขึ้น มีการใช้วิธีการหาเสียง การแนะนำตัวที่ทันสมัย มากขึ้น ทั้งการแผ่นป้ายโฆษณา ใบปลิว ไปสเตอร์ รถประกาศ มีความขัดแย้งในกลุ่มเครือญาติกลุ่มชาวบ้านเนื่องมาจาก การกล่าวโจมตีซึ่งกันและกันของผู้ลงสมัคร การศึกษาชาวบ้านนิยมส่งลูกหลานเข้าไปเรียน ในเขตเมืองในระดับต่าง ๆ มากขึ้น โรงเรียนในหมู่บ้านมีเด็กวัยเรียนระดับประถมศึกษาลดลงอย่างมาก การศึกษาในวัดไม่ได้รับความสนใจ การเรียนรู้ของ ชาวบ้านเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางตามการใช้ชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพ

3. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนชนานเมืองทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการศึกษา

3.1) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางด้านสังคม

จากการสังเกต และการสัมภาษณ์ กลุ่มคนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมต่างกัน และกลุ่มชาวบ้าน ทำให้ทราบข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ดังนี้

นางตี สิทธิปัญญารัตน์ เล่าว่า ชาวบ้านอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกัน ทำนา ทำสวนก็ช่วยกันทำ มีงานบุญ งานประเพณีอะไรก็ช่วยกันคนละไม้คนละมือ ชาวบ้านคนไหนไม่มีเงิน ฐานะยากจนก็อาศัยใช้แรงงานกายมาช่วยจนเสร็จสิ้น ชาวบ้านไม่แบ่งพรรค แบ่งพวกกันสมัยก่อนหากบ้านใดเจ็บป่วยไม่สบาย ชาวบ้านที่รู้จักมักคุ้นก็คอยไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ ใครมียาดีอะไรก็แนะนำให้กันรู้ คอยปลอบกันให้ความช่วยเหลือกันตามความสามารถที่จะทำได้ แต่มาระยะหลัง ชาวบ้านเริ่มออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน จึงไม่ค่อยมีเวลาไปมาหาสู่กัน จะมีเฉพาะกลุ่มญาติพี่น้องหรือเพื่อนสนิทกันเท่านั้น ที่จะมาเยี่ยมเยียนคอยให้กำลังใจในยามเจ็บป่วย งานวัด งานบุญตามบ้านก็เริ่มมีคนไปร่วมน้อยลง โดยเฉพาะช่วงกลางวัน จึงเห็นได้อย่างหนึ่งว่าชาวบ้านจะเปลี่ยนวันในการจัดงานบุญพิธี บางคนก็จัดวันเสาร์ วันอาทิตย์ บางคนก็จะจัดวันที่ตรงวันหยุด คืออย่างน้อยเจ้าภาพจัดงานก็จะได้สบายไม่เหน็ดเหนื่อย ชาวบ้านที่มาร่วมงานก็สามารถมาร่วมกันมากขึ้น หากจัดในวันธรรมดาจะมีแต่คนเฒ่าคนแก่มาร่วม คนหนุ่ม สาวรับรองไม่มีมาแน่ถึงมากก็น้อยมาก บางคนก็มาร่วมงานในตอนเย็น นางตีบอกว่าแตกต่างจากสมัยก่อน 10-20 ปี ให้หลังอย่างมาก ในสมัยก่อนเน้นพิธีทางศาสนา แต่ในปัจจุบันเน้นความสนุกสนาน อาหารการกินก็เปลี่ยนไป สมัยก่อนใครจัดงานบุญ งานประเพณีชาวบ้านต่างมาช่วยกันจัดเตรียมอาหารไว้ อาหารนิยมทำแกงฮังเล น้ำพริกข่าอง แกงอ่อมเนื้อ หรือลาบเนื้อ ถ้าบ้านหลังใดจัดงานมีฐานะร่ำรวยก็เลี้ยงอาหารที่มีเนื้อมาก ๆ เช่น ลาบ แกงอ่อม แต่ถ้าบ้านใดฐานะยากจนก็แกงหยวกกกล้วย แกงผักกุ่มเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน แต่ไม่มีใครทักท้วงหรือตำหนิชาวบ้านสมัยก่อนนั้นชาวบ้านมาช่วยกันด้วยใจ แต่ปัจจุบันมาช่วยงานหวังสนุกสนาน หวังมากินอาหาร เหล้า เบียร์ให้อิ่ม บางคนก็ยังห่อกลับบ้านก็มี การทำอาหารในปัจจุบันมักจ้างคนทำอาหารสำเร็จมารับประทานกันแบบบริการตนเอง บางคนที่มีเงินมากก็ไปเหมาอาหารภัตตราคาร หรือจัดเป็นชุดมาจากโรงแรมบางครอบครัวกลัวอายุชาวบ้านยอมเป็นหนี้จำนวนมากเพื่อเลี้ยงแขกที่มาให้พอเพียง จนไม่รู้ว่าจัดงานขึ้นมาเพื่ออะไร บางคนก็จัดงานนิดหน่อย แต่เชิญแขกมามากเพื่อหวังเงินที่แขกมาร่วมทำบุญ

ความสัมพันธ์ภายในเครือญาติ ในอดีตญาติพี่น้องมีความรักสามัคคีกันมากหากมีปัญหาคอยช่วยเหลือกันโดยตลอด ใครมีปัญหาอะไรหากคนในเครือญาติเห็นว่าช่วยได้ก็ช่วยกันไม่เคยทะเลาะกันรุนแรง แต่ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมาโดยเฉพาะกลุ่มชาวบ้านที่มีที่

นาจำนวนมาก มีที่บ้าน ที่สวนเป็นที่ดินที่ตกทอดมาจากปู่ ย่า ตา ยาย หลายครอบครัวทะเลาะเบาะแว้งกันเนื่องจากผลประโยชน์ไม่ลงตัว เกิดการทะเลาะกันรุนแรงหลายครอบครัว ญาติพี่น้องไม่มองหน้ากัน หลายคนเป็นพี่น้องกันต้องตัดความสัมพันธ์เหมือนกับคนไม่รู้จักกันมาก่อน เพราะได้สวนแบ่งไม่เท่าเทียมกัน บางครอบครัวถึงขนาดต้องฆ่ากันก็มี บางคนทะเลาะกันเพราะแย่งไม้จากบ้านเดิมของพ่อ แม่ เวลาเรือถอนแล้วได้ไม่เท่ากันก็มี

ส่วนความสัมพันธ์ในครอบครัว ในอดีตคนในครอบครัวอยู่อาศัยแบบรักใคร่ปรองดองกัน มีอะไรก็ปรึกษาหารือกัน พ่อจะเป็นคนคอยควบคุมคนในครอบครัว ส่วนใหญ่พ่อปกครองลูก ๆ ทั้งบ้าน ส่วนแม่ก็คอยเป็นฝ่ายดูแลเรื่องข้าวปลา อาหาร และดูแลงานบ้าน ลูกชายก็มีหน้าที่ทำนา เลี้ยงสัตว์ ลูกผู้หญิงก็คอยช่วยพ่อ แม่ทำงานในบ้าน หุงหาอาหารช่วยแม่ ดูแลน้อง ๆ ถึงเวลาทำนาก็คอยช่วยกันดำนา เกี่ยวข้าว มัดข้าว หากแต่งงานแล้วลูกผู้หญิงคนโต หรือคนที่สอง ที่สามมักแยกครอบครัวไปอยู่นอกหมู่บ้านส่วนมากหากเป็นลูกคนเล็ก ไม่ว่าจะหญิงหรือชายก็มักได้อยู่บ้านเดียวกับพ่อแม่เป็นส่วนใหญ่ พี่จะเสียสละให้น้อง สมัยก่อนลูกผู้หญิงไม่มีโอกาสออกจากบ้านบ่อยนัก โดยเฉพาะในช่วงสาว ๆ ลูกผู้หญิงจะคอยเชิฟังพ่อ แม่อยู่เสมอ หากนอกรีตก็ถูกลงโทษ หากหนุ่มคนไหนมาจีบก็ต้องทำอย่างเปิดเผยให้พ่อ แม่รู้ แต่มาเห็นเด็กในปัจจุบันไม่ค่อยเชิฟังพ่อ แม่ทำอะไรตามใจตนเองเกินไป บางคนเที่ยวเตร่กลางค่ำกลางคืนจนเสียคนก็มี พ่อ แม่ ส่งไปเรียนนอกบ้านก็เรียนไม่จบ มีสามีเสียก่อน พ่อ แม่ดูดำก็ไม่ได้ บางคนก็เสพยา เสพยาบ้าติดยาบ้า บางคนก็ติดการพนัน ติดผู้หญิง ผู้หญิงติดผู้ชาย ใครห้ามปรามใครดำก็ไม่ได้ทำร้ายตนเอง หนีออกจากบ้านบ้าง ซึ่งไม่ใช่เหตุผล ผู้ชายบางคนก็พาตัวไปติดเอดส์เสียชีวิตไปก็มี บางคนเกรเรียนไม่จบถูกไล่ออกจากโรงเรียนก็มี บางคนคบเพื่อนคบฝูงมั่วสุ่มยาเสพติดถูกจับติดคุก ต้องทำให้พ่อแม่ ต้องเสียเงิน เสียทรัพย์สินตนเองก็เสียอนาคต เสียเวลา หลายครอบครัวพ่อแม่ทำเสียเองจะสอนลูกก็ไม่ได้ บางครอบครัวอยู่แบบไม่พึ่งพาอาศัยกัน ต่างคนต่างอยู่ ทำงานของใครของมัน บางครอบครัวพากันติดเหล้า ติดการพนันไปทั้งครอบครัว ปู่ ย่า ตา ยาย จะสอนก็ไม่ได้ถึงสั่งสอนก็ไม่ยอมรับฟัง บางคนสร้างหนี้สินให้ครอบครัว จนครอบครัวต้องขายบ้าน ขายที่ดินอยู่อาศัยไปก็มี บางครอบครัวได้รับการถ่ายทอดมรดกมาจากปู่ ย่า ตา ยาย ต้องมาหมดไปกับลูก หลาน นางตีบอกว่า"แต่ยังดีที่ในหมู่บ้านหลายครอบครัวก็ยังดี ๆ กันอยู่ ลูกบางคนก็นิสัยดี

ประพุดดี เด็กกลุ่มนี้มักมีอนาคตไปไกลกว่าคนอื่น ๆ อย่างน้อยก็ได้เรียนชั้นสูง หรือมีงานทำเป็นหลักแหล่ง”

นางออน คุณหลวง เล่าว่า ความผูกพันของกลุ่มชาวบ้านในอดีตอยู่กันแบบพี่น้องสมัยก่อนประกอบอาชีพทำนาจึงไม่มีการแบ่งพรรค แบ่งพวก หรือเป็นก๊ก เป็นเหล่า เหมือนปัจจุบัน ในอดีตเวลามีงานวัด งานของหมู่บ้าน งานบุญของชาวบ้าน งานศพ ชาวบ้านต่างให้ความสำคัญร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือกันด้วยดีมาตลอด แต่มาระยะหลังพอชาวบ้านเริ่มไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น หลายคนไม่มีเวลามาร่วมงาน การจัดงานประเพณีจึงมีคนมาร่วมงานน้อยลงงานวัดงานหมู่บ้าน หากจัดงานก็เลือกจัดตรงกับวันหยุดที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มีเวลามาร่วมงานหรือเลือกวันที่ชาวบ้านส่วนใหญ่พร้อม แทนการเลือกวันดีตามจันทรคติ นางออนบอกว่า ยิ่งช่วง 4 - 5 ปีที่ผ่านมา ยิ่งหนัก เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีเวลา งานกิจกรรมของวัดบางอย่างจึงบังคับให้บริจาคเงินแทนการมาร่วมงาน และนำเงินที่ได้ไปจัดกิจกรรม เช่น การขนทรายเข้าวัดในช่วงปีใหม่เมือง (สงกรานต์) ต้องซื้อด้วยเงินโดยเก็บเงินชาวบ้านครอบครัวละ 20 บาท และให้ร่อนนำทรายมาส่งหรือหากวัดจะไปร่วมผ้าป่า กลืนกับวัดอื่นก็ให้ล้ามาเก็บเงินครอบครัวละ 10 บาท บ้าง 20 บาทบ้าง เพื่อนำไปร่วมทำบุญกับศาลโดยสาร เพราะชาวบ้านไม่มีใครไปร่วม การไปร่วมงานกับวัดอื่นก็จะมีแต่พระสงฆ์และคนชรา 2-3 คนเท่านั้น อย่างเช่นงานศพ ก็เหมือนกันในสมัยก่อน ใครเสียชีวิตในหมู่บ้านชาวบ้านจะหยุดงาน มาช่วยกันทำทุกอย่าง ทั้งจัดเตรียมสิ่งของทำอาหาร จัดทำพิธีจนอุปถัมภ์เสร็จ จึงจะไปทำงาน กลางคืนก็จะมาเยี่ยมเยียนเจ้าของงานที่ชาวบ้านเรียกว่า “เฮือนเย็น” จนเจ้าภาพหายโศกเศร้าจึงจะเลิกลากันไป แต่สมัยนี้ศพใครตายตรงกับวันทำงาน กลางวันจะมีคนมาร่วมน้อย พิธีกรรมต่าง ๆ จึงจัดเตรียมวัสดุสิ่งของประกอบพิธี นอกจากนั้น หากญาติพี่น้องมีเวลาว่างก็จะมาช่วยบ้าง แต่ไม่มากเหมือนอดีต อีกอย่างงานศพสมัยก่อนเป็นงานโศกเศร้า แต่ปัจจุบันกลายเป็นงานรื่นเริง มีการนำวิดีโอมาฉาย บางคนนำวงดนตรีพื้นบ้านมาเล่น บางคนก็มีนายทุนมาเหมาเป็นเจ้าภาพ และจัดเปิดบ่อนการพนันทั้งวัน ทั้งคืน บางคนต้องเก็บศพไว้ 6-7 วันก็มี นางออนบอกว่าสมัยนี้ ชาวบ้านมีวุ่นวายกันมาก ทั้งผู้หญิง ผู้ชายทั้งคนในหมู่บ้าน คนนอกหมู่บ้านต่างหลั่งไหลมาเล่นการพนัน จนไม่รู้ใครเป็นใคร บางทีไม่เห็นหน้าเจ้าภาพด้วยซ้ำ

ส่วนความสัมพันธ์ในครอบครัว นางอนุพูดว่า เห็นมีความแตกต่างอยู่หลายอย่างในสมัยก่อนในครอบครัวลูกๆ จะเชื่อฟังพ่อ แม่เกือบทุกอย่าง พ่อแม่ว่าจะไรสอนอะไรจะต้องปฏิบัติตาม การเอาใจใส่ดูแลของพ่อ แม่ก็มีสูง เพราะสมัยก่อนชาวบ้านไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้าน พ่อเลิกจากงานก็กลับบ้านมีเวลาอยู่ด้วยกัน พูดคุยกันอยู่ตลอด พี่ น้องมีปัญหาอะไรก็ปรึกษา หรือกันอยู่เสมอ อยู่แบบรักกัน สนทนากลมเกลียวกันดี หากทะเลาะเบาะแว้งกันก็ดูพ่อ แม่ลงโทษ หรือดุด่า สมัยก่อนอยู่กันแบบครอบครัวใหญ่ เพราะคนในสมัยก่อนมีลูกมาก บางคนหากแต่งงานแล้ว ยังไม่สามารถลงไปอยู่ที่อื่นได้ ก็จะมาอาศัยอยู่บ้านเดิมไปก่อน บางที่บ้านหลังหนึ่งมีคนอยู่ 3 - 4 ครอบครัว มาช่วงหลัง ๆ 10 - 20 ปีผ่านมา เริ่มเปลี่ยนไปชาวบ้านมีลูกกันน้อยลง จะเห็นบ้านไหนก็มีลูก 2-3 คนเป็นส่วนใหญ่ และส่วนมากก็แยกครอบครัวลงมาอยู่ในบริเวณบ้านเดียวกัน 2 - 3 หลัง แต่ที่เห็นแตกต่างกันก็คือคนสมัยนี้มีลูกน้อย แต่ควบคุมลูกไม่ค่อยได้ บางครอบครัว พ่อ แม่ไม่มีเวลาให้ลูก ๆ จึงไปคบเพื่อนฝูง เสพยาเสพติด มั่วสุม เที่ยวเตร่กันมากขึ้นบางคนพ่อสอนลูกไม่ได้ เพราะพ่อทำเป็นตัวอย่าง เช่น พ่อดื่มเหล้าจะห้ามลูกดื่มก็ไม่ได้ หรือคนที่สูบบุหรี่ก็ไม่สามารถดุด่าลูกได้ เมื่อเห็นลูกสูบบุหรี่ ยิ่งร้ายหนักพ่อ แม่บางคนค้ายาบ้า พ่อลูกติดยากก็ยิ่งห้ามไม่ได้ สอนไม่ได้ จึงทำให้หลายครอบครัวต้องประสบลูกติดคุก ลูกติดยา บางที่พ่อแม่ถูกจับลูกต้องออกจากโรงเรียนไปก็มาก

นายเชียว คำใจเที่ยง เล่าว่า ในด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชนนั้น ในอดีต 10 - 20 ปี ที่ผ่านมาชาวบ้านอยู่อาศัยด้วยกันอย่างสงบไม่ค่อยมีปัญหาอะไร มีงาน มีการทำบุญ ประเพณีก็ไปช่วยกันเกือบทั้งหมู่บ้าน โดยไม่เคยทะเลาะวิวาทกัน จะมีอยู่บ้างก็เป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ใช่ปัญหาใหญ่โต สมัยก่อนแม้แต่การทำนา ทำสวนก็ช่วยกันตามความสมัครใจ มีงานศพ งานบุญก็ร่วมมือร่วมใจกันเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในกลุ่มญาติพี่น้องจะช่วยเหลือกันจนสุดความสามารถ ต่อมาหลังจากที่คนในหมู่บ้านเริ่มออกไปทำงานนอกหมู่บ้านมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะไปทำงานในเมือง ชาวบ้านหลายคนก็ไม่มีเวลามาอยู่ร่วมพบประสังสรรค์กับคนใน หมู่บ้านมากนัก จะมาร่วมได้ก็ในช่วงวันหยุดหรือหลังจากเลิกงาน บางคนถึงแม้ญาติพี่น้องเสียชีวิตก็ไม่สามารถมาร่วมงานได้ตลอด ต้องปลีกเวลาไปทำงานบ้าง มาร่วมงานศพบ้าง นายเชียวบอกว่า ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2530 เป็นต้นมาเริ่มเห็นชาวบ้านจัดงานบุญพิธีต่าง ๆ ในวันเสาร์-อาทิตย์

บ่อยขึ้น เพราะจัดงานในวันธรรมดาไม่ค่อยมีใครมาร่วมงาน กลุ่มชาวบ้านที่ไปทำงานตามโรงงาน โรงแรม ร้านค้า ส่วนใหญ่มักหยุดวันอาทิตย์ และมีโอกาสมาร่วมงานมากกว่าวัน อื่น ๆ แม้แต่ เรียกประชุมชาวบ้านยังเลือกวันประชุมในวันเสาร์ - อาทิตย์ แม้จะจัดงานวัดก็ พยายามมาให้ ตรงกับวันเสาร์ - อาทิตย์ นายเขียวบอกว่าในอดีตหากจัดงานที่ต้องการฤกษ์ยาม ในปัจจุบัน ต้องหาวันที่คนส่วนใหญ่ว่างงาน หาวันทำวันอื่นเต็มงานก็มีแต่เจ้าภาพ เพราะไม่มีใครมาร่วมงาน นายเขียวเล่าว่า ตามที่ตนเห็นมาเริ่มเห็นชาวบ้านออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้นในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ก่อน ๆ นั้นก็มีบ้างแต่ไม่มาก

ส่วนความสัมพันธ์ในครอบครัวในกลุ่มเครือข่าย นายเขียวบอกว่าในสมัยก่อน ตอนที่ตนยังเป็นเด็กหรือเริ่มเป็นหนุ่ม ตนเห็นว่าในครอบครัวหนึ่งจะอยู่ด้วยกันหลายคนทั้ง พ่อ แม่ ปู่ ย่า บางคนอยู่กับตา ยาย ลูก ๆ นอกจากได้รับการดูแลที่ดีจากพ่อแม่แล้ว ยังได้รับการช่วยเหลือ ดูแลจาก ตา ยาย หรือปู่ ย่าด้วย เป็นการช่วยเหลือกันหลายฝ่าย สมัยก่อนเวลาคนในครอบครัวมีปัญหา เขาก็ปรึกษารื้อกัน โดยเฉพาะช่วงกินข้าวหรือในขณะทำงาน เช่น จักตอก หรือนั่งผิงไฟ ในฤดูหนาว ลูก หลานคนโตนิสัยเกเร ก็ถูกสั่งสอน อบรม หรือถูกลงโทษจาก พ่อ ,แม่, ตา, ยาย จนนิสัยดีขึ้น ผู้ใหญ่จึงจะพอใจ บางคนถูกลงโทษอย่างหนัก จนนิสัยเปลี่ยนไปคือเป็นคนเรียบร้อย สมัยก่อนลูก ๆ มักไม่ค่อยมีโอกาสออกนอกบ้านบ่อยมากนัก เพราะไม่รู้จะไปที่ไหนกลางคืนก็ไม่มี ไฟฟ้า ยุ้งก็มาก มีอย่างเดียวกว่าไม่ทำงานก็นอนหลับพักผ่อนเอาแรงไว้ทำงานวันต่อไป หนุ่ม ๆ ถ้า ไม่ไปเที่ยวเที่ยวสาว ก็อยู่บ้านทำงานให้เสร็จในตอนกลางคืน เช่น จักตอก สานกระบุง ตระกร้า เตรียมไว้หลังจากดำนเสร็จ ต่อมาระยะหลังประมาณปี 2520 เป็นต้นมา ที่จำเป็นได้ว่าใน หมู่บ้านเริ่มมีไฟฟ้าใช้กลางคืนเด็กหนุ่ม ๆ เริ่มเที่ยวนอกหมู่บ้านมากขึ้น ทำให้นิสัยหลายคนเริ่ม เปลี่ยนไป หลายคนคบหาคนนอกหมู่บ้าน เป็นนักเลงโต บางคนเป็นผีพนันออกเล่นการพนัน เที่ยวเตร่ และเริ่มเห็นหลายคนออกไปเที่ยวตามร้านอาหารในเขตเมืองมากขึ้น พ่อ แม่เริ่มดูดำไม่ ค่อยได้ควบคุมไม่อยู่ หลายคนต้องเสียคน ต่อมาระยะหลังยิ่งช่วงปี พ.ศ. 2530 -2540 ยิ่งเกิด วิกฤตหนัก เพราะคนในชุมชนเริ่มมีฐานะดีขึ้น บางคนพ่อ แม่ขายที่นา ที่สวน ลูกนำเงินไปเที่ยว สนุกสนาน คบเพื่อนดื่มเหล้า เที่ยวกลางคืน และคนอื่น ๆ พอมีเงินก็เลียนแบบพฤติกรรมจาก เพื่อน ๆ จนทำให้เด็กในหมู่บ้านหลายคนมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม บางครั้งลูกไม่มีปัญหา พ่อ แม่มี

ปัญหาเสียเอง พ่อบ้านบางคนพอมีเงิน ทองก็เที่ยวเตร่ ดื่มเหล้า เที่ยวผู้หญิง แม่บ้านบางคนก็
 ประชดพ่อบ้านออกเที่ยวกลางคืน จนทำให้ครอบครัวเกิดการทะเลาะวิวาทกัน ถึงกับหย่าร้างกันไป
 ก็มี บางครอบครัวพ่อ แม่ดื่มเหล้า ลูกก็เสียคน บางคนหนีออกจากบ้าน บางคนคบเพื่อนฝูง
 มั่วสุมยาเสพติด ลูกผู้หญิงบางคนก็ออกไปมีสามีในขณะที่ยังเรียนหนังสือ ไม่จำเป็นต้องออกจาก
 โรงเรียนกลางคืน

ส่วนความสัมพันธ์ในเครือญาติ นายเขียวบอกว่า เมื่อ 10 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านใน
 กลุ่มญาติพี่น้องรักใคร่กลมเกลียวกัน มีงาน กิจกรรมอะไรต่างมาช่วยเหลือกัน มีปัญหาหรือขัดแย้ง
 กัน ก็ไม่ค่อยถือสาหาความกัน จะเจรจาตกลงกันด้วยความเป็นมิตร คนเฒ่าคนแก่ในตระกูลก็ช่วย
 ไกล่เกลี่ยปัญหาให้ ใครตกทุกข์ได้ยากก็ร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือกัน มาระยะหลังในช่วง 10 ปีที่
 ผ่านมานี้คนในกลุ่มเครือญาติหลายเครือญาติเริ่ม แยกแยกกัน ซึ่งปัญหาความแตกแยกมักมาจาก
 เรื่องทรัพย์สินมรดกเป็นส่วนใหญ่ บางคนแย่งชิงที่นาที่สวนกัน จนต้องตัดพืดัดน้องกัน บางคนแม่
 แต่แบ่งไม้จากบ้านเดิมของพ่อ แม่ และรื้อถอนไม้ได้ไม่เท่ากัน ถึงกับด่ากัน ทะเลาะกัน จนไม่มอง
 หน้ากันก็มี บางคนอาศัยอยู่ในบริเวณที่ดินผืนเดียวกัน พ่อพ่อ แม่เสียชีวิตลงและตกลงกันไม่ได้ว่า
 จะแบ่งที่ดินกันอย่างไร บางครั้งถึงกับชู้ฆ่ากันก็มี บางคนก็ปิดถนน สร้างรั้วกันที่ดิน จนคนที่อยู่
 ด้านในไม่มีทางออก บางคนแบ่งที่นากันจะเอาด้านใดก็กลัวเสียเปรียบ จึงต้องแบ่งตามยาว ได้
 พื้นที่ด้านกว้าง 5 - 10 เมตร แต่ด้านยาวเป็น 50 - 100 เมตร จะปลูกสร้างบ้านก็ลำบาก ซึ่งมีหลาย
 กรณีที่พี่น้องทะเลาะกัน เวลา มีงานบุญ งานพิธีต่างๆ หลายคนไม่ค่อยยอมไปร่วมงานเพราะถือว่า
 ไม่ใช่ญาติพี่น้องกันแม้แต่คนในเครือญาติเสียชีวิตบางคนไม่ยอมมรดกละออดิตที่มีต่อกันและไม่ยอม
 ไปร่วมงานศพด้วยซ้ำ

นายเงิน วุฒิมอื่น เล่าถึง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จากอดีตถึงปัจจุบันว่าใน
 อดีตชาวบ้านร้องขุ่นอยู่อาศัยแบบพี่น้อง มีอะไรก็ช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาตลอด นายเงินยกตัวอย่าง
 การสร้างบ้าน ในสมัยก่อนชาวบ้านช่วยกันตัดไม้ เลื่อยไม้ โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อน กลุ่มญาติพี่น้อง
 บางครั้งพากันไปนอนอยู่ในป่าเป็นอาทิตย์เพื่อไปตัดไม้ก็มี เมื่อได้ไม้เสาก็ช่วยกันแบกหามขึ้น
 เกวียนกลับบ้าน กลับมาถึงบ้านก็ช่วยกันสร้างบ้าน บางครั้งก็ใช้เวลาเป็นเดือน สองเดือนกว่าจะ
 ทำเสร็จ แต่ไม่มีใครบ่น ทุกคนต่างช่วยกันด้วยความจริงใจ และหากใครคนใดในกลุ่มจะสร้างบ้าน

ก็วิธีเดียวกัน บ้านในสมัยก่อนส่วนใหญ่มักทำด้วยไม้เนื้อแข็ง หากใครไม่มีเวลา หรือไม่มีเงินก็สร้างบ้านด้วยฟาก (ไม้ไผ่) มุงหลังคาด้วยหญ้าคา หรือใบตองตึงอยู่ไปก่อน พอมีเงิน หรือมีเวลา ก็หาไม้เนื้อแข็ง กระเบื้อง สังกะสีมาสร้างบ้านอยู่ถาวร นอกจากนั้นนายเงินบอกว่า ชาวบ้านเมื่อก่อน เวลาว่างงาน งานประเพณีอะไรทั้งของชาวบ้าน วัด ชาวบ้านก็มาช่วยกันเกือบทั้งหมู่บ้าน จึงไม่มีใครอ้างว่าไม่มีเวลา เพราะจะจัดงานอะไรสักอย่างต้องมีการพูดคุยปรึกษากันก่อน และใช้เสียงส่วนใหญ่ของชาวบ้านทั้งหมู่บ้านตัดสินใจว่าควรมีการจัดงานหรือไม่ เมื่อไหร่ อย่างไร แล้วจึงลงมือจัดงาน และแบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้แก่แต่ละฝ่าย ฝ่ายที่รับผิดชอบงานก็ทำจนสุดความสามารถ และไม่มีใครบ่นหรือไม่พอใจ การเชิญชวนชาวบ้านให้มาร่วมงานทำบุญทุกคนก็ทำบุญด้วยความพอใจและศรัทธา คนที่มีมากก็ร่วมมาก มีน้อยก็ร่วมน้อย ตามกำลังทรัพย์ของตน บางปีได้รับเงินบริจาคมากกว่าเก็บเป็นรายครอบครัวเสียอีกแต่ต่อมาระยะหลัง ช่วงที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เริ่มออกไปทำงานในเขตเมือง (ประมาณ 20-30 ปีที่ผ่านมา) การมาร่วมงานของชาวบ้านในงานบุญ งานประเพณีเริ่มลดจำนวนลง คนที่ไม่มีเวลามาร่วมงานก็เปลี่ยนเป็นการนำเงินมาร่วมทำบุญอย่างเดียว บางที่ไปร่วมงานกุฐินผ้าป่าของวัด มีคนไปไม่กี่คน ส่วนใหญ่ร่วมถวายเงินเกือบทั้งนั้นมาระยะหลัง (5-10 ปีที่ผ่านมา) เวลาทางวัดจัดงานบุญ งานกุฐิน ผ้าป่า ทางวัดและกรรมการวัดเป็นส่วนใหญ่ นายเงินเล่าว่า แม้แต่งงานศพก็ยังเปลี่ยนไปในอดีต เวลาจัดงานศพในหมู่บ้าน ชาวบ้านเกือบทั้งหมู่บ้านจะมาช่วยกันจัดเตรียมทุกอย่าง คนที่จักสานเป็นก็จักสานตะกร้า กระบุง คนที่ทำดอกไม้เป็นก็จัดดอกไม้ คนไหนถนัดด้านใดก็ช่วยกันทำด้านนั้น โดยที่เจ้าของงานไม่ต้องบอกหรือร้องขอ ทุกคนพร้อมทำให้หากขาดตกบกพร่องตรงไหน ชาวบ้านก็บอกเจ้าของงาน หรือปรึกษากับผู้อาวุโสก็ช่วยกันทำจัดเตรียมทั้งกลางวันและกลางคืน เพื่อเลี้ยงพระสงฆ์ และแขกที่มาร่วมงาน แต่ต่อมาระยะหลัง ๆ พิธีหลายอย่างเปลี่ยนไปเพราะชาวบ้านไม่ค่อยมีเวลามากในการประกอบพิธีรายละเอียดต่าง ๆ จึงเปลี่ยนไป เช่น อุปกรณ์ประกอบพิธี เครื่องสังฆทาน ก็ซื้อสำเร็จ แทนตะกร้า กระบุง ที่สานด้วยไม้ไผ่เปลี่ยนเป็นพลาสติก อาหารของหวานที่จัดเตรียมถวายพระ ก็หาซื้อมาจากข้างนอก อาหารเลี้ยงแขกจัดเป็นอาหารสากล มากขึ้น มีการจัดในรูปของกล่องโฟม หรือบรรจุถุงพลาสติก แทนการร่วมรับประทานอาหารแบบขันโตก ชนิดของอาหารก็มีมากขึ้น ตามฐานะทางการเงินของ เจ้าภาพ หากมีฐานะดีอาหารจำพวกเนื้อ และสุรา เครื่องดื่ม

มากหน่อย หากคนที่ฐานะยากจนก็อาศัยผัก และเครื่องแกงเพิ่มเข้ามากกว่าเนื้อ เครื่องดื่ม ก็ลดลง ตาม นายเงินบอกว่าคนในหมู่บ้านร้องชุ่นหน้าใหญ่ ใจโต บางที่ไม่มีเงิน เวลามีนงานก็ไปกู้ยืมเงินคนอื่นมา หลังจากเสร็จงานก็เกิดหนี้สินมาก บางทีคนที่เสียชีวิตทิ้งภาระให้คนอื่น เพราะความกลัวเสียหน้า เงินไม่มีแต่ญาติพี่น้องอยากจัดงานศพให้ดูภูมิฐานบางครั้งเจ้าของงานใช้การเชื่อชื่อของ โดยการเอาของมาก่อน แล้วค่อยมาจ่ายเงินคืนทีหลัง เมื่อเสร็จงาน บางครั้งก็รอเงินที่คนนำมารวบรวมบริจาคเพื่อไปชดใช้หนี้สินเดิม บางทีเงินที่ได้มาจากการบริจาคมีไม่พอญาติพี่น้องจำเป็นต้องขายทรัพย์สินใช้หนี้

ความสัมพันธ์ในครอบครัว นายเงินบอกว่า ในอดีตพ่อ แม่ ลูก หรือคนในครอบครัวอยู่ด้วยกันแบบเข้าใจซึ่งกันและกันมีปัญหาอะไรก็คอยช่วยเหลือจนเจ็กัน แต่มาปัจจุบันดูแล้วพูดคนละเรื่อง พ่อพูดทาง แม่พูดทาง ลูกทำตัว (ประพฤติ) ไปอีกทาง จะมีอยู่บ้างที่บางครอบครัวเข้าใจกัน แต่น้อยราย ส่วนใหญ่ที่เห็นๆ มา มีแต่ครอบครัวมีปัญหา พ่อ แม่หย่าร้างกันบ้าง ทะเลาะกันบ้าง ลูกบางคนทำตัวไม่เหมาะสม ค้ายาบ้า เสพยาบ้า บางคนลูกเป็นคนก้าวร้าว รุนแรง พ่อ แม่สอนไม่ได้ ลูกบางคนก็ไปมั่วสุม เทียวเตร่จนถึงท้องก็มี พ่อ แม่เองไม่กล้าว่าหรือดุด่าสั่งสอน บางคนขู่พ่อ แม่ไว้หากทำโทษ หรือดุด่าจะหนีออกจากบ้าน ทำให้พ่อ แม่หลายคนพูดไม่ได้ กลืนไม่เข้า คายไม่ออก ยิ่งกับปู่ ย่า ตา ยาย ยิ่งหนักเข้าไปใหญ่ พูดกับหลานก็ไม่รู้เรื่อง พูดคุยคนละภาษาเสียแล้ว คงเป็นเพราะช่วงวัยอายุต่างกันและถูกสอนมาคนละแบบ ปู่ ย่า ตา ยาย บางคนก็ตามใจหลานจนเสียคน พอมีปัญหาอะไรก็แก้ไขไม่ได้ ก็เลยปล่อยเลยตามเลย จึงเห็นเด็กในหมู่บ้านร้องชุ่นหลายคนปัจจุบันติดยาเสพติด ติดคุกก็มี 2-3 คน พ่อ แม่เสพยา - ขายยา เด็กผู้หญิงหลายคนเรียนไม่จบต้องออกจากโรงเรียนเพราะมีท้องขณะเรียน

ส่วนประเพณีกรรมต่าง ๆ ก็เปลี่ยนไป นายเงินยกตัวอย่าง ประเพณีสงกรานต์ ในอดีตนั้นวันสงกรานต์ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะหยุดงาน และช่วยกันทำความสะอาด บัด กวาดลาน วัด พระวิหาร วันที่ชนทรายก็ช่วยกันไปชนทรายเข้าวัด จัดเตรียมพิธีสืบชะตาหมู่บ้านทุกปี ภาระหลัง ๆ ชาวบ้านจะทำความสะอาดบ้านใครบ้านมัน งานในวัดก็ไม่มีใครสนใจ ชาวบ้านสนใจแต่ดื่มเหล้า กินเลี้ยงกันอย่างสนุกสนาน การชนทรายเข้าวัดกลายเป็นการซื้อทรายมากองไว้ในลานวัดเป็นกอง ๆ แบบชื่อหมาเป็นล่า โดยมีคนนายกเป็นคนไปเก็บเงินจากแต่ละครอบครัว การ

สืบชะตาหมู่บ้านก็มีแต่คนเฒ่า คนแก่ไม่กี่คนมาร่วมงาน ส่วนลูกหลานก็ฝากเลี้ยง ผ้า อาหาร มา ร่วมพิธีแทน แม้แต่การรดน้ำ ดำหัวก็ยังเปลี่ยนไป สมัยก่อนการรดน้ำนั้นจะเลือกดำหัวแต่ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้อาวุโส มาระยะหลัง 4-5 ปีที่ผ่านมา เริ่มเห็นชาวบ้านเปลี่ยนไปรดน้ำดำหัวปลัด อบต. นายอำเภอ กำนัน แต่คนเฒ่า คนแก่ในหมู่บ้าน กลับไม่มีใครรดน้ำดำหัว แม้แต่พระสงฆ์ก็ไม่มีใคร สนใจ ซึ่งตนก็ไม่เข้าใจว่าเป็นเพราะเหตุใด บางคนพอ แม่ตนเองไม่ยอมดำหัว แต่ไปดำหัวคนอื่น

นางประทุม ดวงฤทธิ์ เล่าว่าคงไม่แตกต่างจากเรื่องความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เพราะความเป็นอยู่ของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนไปก็เพราะชาวบ้านไปทำงานนอกหมู่บ้านกันมากขึ้น การที่ไปทำงานนอกหมู่บ้านมาก ๆ ทำให้ความสัมพันธ์ของชาวบ้านลดลงในอดีตตอนที่ตนมาอยู่ที่ หมู่บ้านตอนแรก ๆ เห็นชาวบ้านทำอะไรก็เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเช่นการจัดงานวัด หรืองานของ หมู่บ้านชาวบ้านส่วนใหญ่จะเสียสละเวลามาทำบุญ มาทำงานร่วมกันอย่างล้นหลาม เกือบทุก หลังคาเรือนจะมาช่วยกันไม่มีใครเกี่ยงหรืออ้างว่าไม่มีเวลามาร่วม สมัยนั้นหากตกลงกันแล้วก็จะ ปฏิบัติตามข้อตกลงด้วยความเต็มใจหากใครมาร่วมไม่ได้ก็จะส่งตัวแทนมาร่วมหรือมอบทุนทรัพย์ มาร่วมแทน สังเกตอย่างงานทอดกฐิน ผ้าป่า หรือสลากภัตตร ก็จะมีชาวบ้านมาร่วม จำนวนมาก แต่ต่อมาระยะหลังพอชาวบ้านออกไปทำงานกันมากพิธีกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านก็เริ่มมีผู้เข้าร่วม น้อยลง ชาวบ้านเริ่มไม่มีเวลามานั่งพูดคุยปรึกษาหารือกันมากนักต่างคนต่างไปต่างคนต่างอยู่ มากขึ้น มาระยะหลังยิ่งช่วงที่ชาวบ้านขายที่นาที่สวน พอมีเงินกันมากแล้ว ชาวบ้านหลายคน ไม่สนใจที่จะมาร่วมงานของหมู่บ้านจะมีเพียงบางครอบครัวที่สนใจนำเงินที่มีมาร่วมทำบุญแต่ก็ไม่ กี่คน ส่วนใหญ่ไม่ชอบทำบุญชอบทำแต่บาป เช่น เล่นการพนัน ดื่มสุรา หรือไปเที่ยวสาวติดนักร้อง เวลาถึงงานวัดงานของหมู่บ้านชาวบ้านกลุ่มนี้มักจะใช้เงินมาร่วมมากกว่า บางครั้งก็จ้างคนอื่นมา แทน บางคนไม่เข้าวัดเลย แต่ดีอยู่อย่างที่หมู่บ้านนี้ไม่มีใครทำให้ใครชาวบ้านมีความเชื่อที่ว่าใคร มาทำบุญคนนั้นก็ได้อานิสงส์โดยเฉพะงานวัด หรืองานบุญต่างๆ มาระยะหลังสุดที่ยุงยาก โดยเฉพาะ ช่วงที่ชาวบ้านไม่ศรัทธาต่อพระสงฆ์ในวัดเพราะกรณีขี้สาว ชาวบ้านหลายคนไม่ยอมเข้าวัดและไม่ ร่วมทำบุญกับพระในวัด หลายคนไปทำบุญกับพระวัดอื่นอย่างกลุ่มบ้านแพะเหนือหลายครอบครัว ไปทำบุญที่วัดกุฎีมา ซึ่งเป็นสำนักสงฆ์ตั้งขึ้นมาใหม่ทำให้ชาวบ้านแตกความสามัคคีกันไประยะ หนึ่ง เพราะเวลาเก็บเงินบริหารวัดชาวบ้านกลุ่มบ้านแพะก็จะอ้างว่าตนเองไม่ได้เป็นศรัทธาวัด

ร้องขุน ซึ่งทำให้คณะกรรมการวัดหลายคนไม่พอใจและลาออกกันหมด และคงเป็นปัญหาจากการที่โดนชาวบ้านหลายคนโจมตีเรื่องที่ว่าวัดไม่เคยชี้แจงให้ชาวบ้านทราบว่าใช้เงินไปเท่าไร ใช้อะไรบ้าง และชาวบ้านหลายคนไม่พอใจที่เจ้าอาวาสไป ชักชวนพระลูกวัดที่เป็นคนต่างด้าวมาอยู่หลายรูป ซึ่งชาวบ้านมองเห็นว่ามันผิดกฎหมาย

ส่วนความสัมพันธ์ในสายเครือญาติ นางประทุมบอกว่าอันนี้ไม่สามารถบอกได้ชัดเจนแต่ที่เห็นผ่านมาในหมู่บ้านสมัยก่อนประมาณตั้งแต่ สิบกว่าปีที่ผ่านมาชาวบ้านรักใคร่กลมเกลียวกันดีโดยเฉพาะคนที่เป็ญาติพี่น้องกันมีอะไร เขาก็จะคอยช่วยเหลือกันอยู่ไม่ขาดเวลา เจ็บไข้ได้ป่วยคนในเครือญาติก็จะคอยดูแลกันมีอะไรที่ดีมีของกินอร่อยก็จะแบ่งกันกิน ใครมีปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านไหนเขาก็จะหาทางช่วยเหลือกันถึงขั้น ขึ้นโรงขึ้นศาล เขาก็จะไม่ทอดทิ้งกัน แต่มาระยะหลังที่ชาวบ้านมีเงินจากการขายที่ดินหรือในบางตระกูลก็ทะเลาะกัน เนื่องจากแบ่งทรัพย์สินมรดกไม่ลงตัว ทำให้ชาวบ้านหลายตระกูลไม่ลงรอยกัน บางคนมีอาการพยาบาล ญาติพี่น้อง บางครอบครัวก็ทำให้พี่น้องไม่มองหน้ากัน หลายคนโจมตีว่าพ่อ แม่ลำเอียงแบ่งที่ดิน แบ่งเงินไม่เท่ากัน หรือบางคนพอได้รับการแบ่งมรดกหรือแบ่งเงินที่ได้จากการขายมรดกเรียบร้อยแล้วก็ประกาศตัวไม่ข้องเกี่ยวกับใครอีก หรือบางคนพอได้แบ่งมรดกก็นำไปขายนำเงินไปใช้จ่ายอย่างสนุกสนานญาติพี่น้องเตือนหรือสั่งสอนก็ไม่พอใจก็เลยทำให้ญาติคนอื่นไม่กล้าที่จะมาว่ากล่าวตักเตือนเลยทำให้ญาติพี่น้องรังเกียจกัน แก่งแย่งกัน บางคนพอมีเงินมีทองก็หน้าใหญ่ใจโตเลี้ยงคนอื่นทุกวันจนทำให้ญาติพี่น้องไม่พอใจและเลิกคบหาสมาคม บางสายตระกูลทะเลาะกันเพราะเรื่องที่ไม่เป็นเรื่องเช่น ไม่พอใจญาติพี่น้องที่ไม่ยอมแบ่งไม้จากการรื้อถอนบ้านเรือนเดิมบ้านต้นตระกูล บางคนบังคับให้ญาติแบ่งไม้ที่รื้อถอนออกมาให้เท่ากันใครจะซื้อไม้ไว้ก็ไม่ยอม บางคนทำลงไปด้วยความสะใจมากกว่า ซึ่งทำให้ญาติพี่น้องในสาย นั้น ๆ ไม่ยอมทักทายหรือให้ความช่วยเหลือกันอีกเลย หลายครอบครัวเกิดปัญหาขัดแย้งเกิดการขัดผลประโยชน์กัน เพราะเรื่องมาจากมรดก และเงินเป็นประเด็นหลัก จึงทำให้การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในสายเครือญาติไม่มีผู้เข้าร่วมมากนัก จะมีก็แต่ญาติพี่น้องที่สนิทกันเท่านั้นมาร่วม ดังตัวอย่างเช่น การเลี้ยงผีปู่ย่า การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้เสียชีวิตไปแล้ว ในสมัยก่อนจะมี ผู้มาร่วมจากคนในสายเครือญาติจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันมีผู้เข้าร่วมไม่กี่คนเพราะหลายคนมองเห็นว่าไม่มีความสำคัญ

และเป็นการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าซึ่งกันและกัน ผู้อาวุโสหลายคนกลายเป็นคนไม่ได้ทำอะไร เพราะลูกหลานไม่ยอมให้ไปไหน หรือไม่ยอมให้ไปร่วมกิจกรรมของเครือญาติเพราะลูกหลานไม่พอใจ คนแก่ คนเฒ่าหลายคนจึงกลายมาเป็นคนใช้ประจำบ้านของลูก มีหน้าที่เลี้ยงหลาน หรือ ดายหญ้า ถางหญ้า ซึ่งบางคนพอใช้เงินที่พ่อแม่มีจนหมด พอแก่ชราก็ถูกทอดทิ้งไม่เหลียวแล กลายเป็นปัญหาที่ทั้งความรับผิดชอบให้คนอื่นที่ไม่ใช่ญาติพี่น้องต้องคอยช่วยเหลือดูแล

ส่วนความสัมพันธ์ในครอบครัว บางประมุข เล่าว่า ชีวิตของชาวบ้านจากในอดีต กับปัจจุบันแตกต่างกันมาก เพราะในสมัยก่อนในครอบครัวมีความรักความผูกพันกันดี พ่อ แม่ ลูก อยู่อย่างเข้าอกเข้าใจกัน ในสมัยก่อนเวลากินข้าว เวลาว่างก็จะนั่งคุยกันใครมีปัญหาอะไรก็จะปรึกษารื้อกัน มีเหตุ มีผล ปู่ ย่า ตา ยาย ก็มีบทบาทช่วยสอนลูกหลานในครอบครัวด้วย ในอดีตลูกจะกลัวพ่อแม่มาก เวลาดุอะไรลูกๆ จะเชื่อฟัง ไม่เคยเถียงหรือขึ้นเสียงกับพ่อแม่ เมื่อก่อน พ่อ แม่ มีเวลาอยู่กับลูก มีเวลาคอยสอดส่องดูแลลูก ๆ เวลาลูกมีอะไรก็จะมีเวลาแก้ไขให้ทันทั่วทั้ง แต่มาระยะหลังหลายครอบครัวฐานะดีขึ้น บางคนก็ตามใจลูกเสียจนเสียคน เช่น ซื้อรถมอเตอร์ไซค์ให้ เอาเงินให้เที่ยวเตร่ หรือให้ลูกดื่มเหล้า สูบบุหรี่ คบหาสมาคมกับเพื่อนต่างเพศ นาน ๆ ไปเด็กเกิดมีความสัมพันธ์กันเกินเลยทำให้เด็กหลายคนเรียนไม่จบต้องออกโรงเรียนก่อน บางคนพ่อแม่จำเป็นต้องมานั่งหมายให้ลูกก่อนเพราะไม่อยากให้พ่อแม่ฝ่ายหญิงเอาเรื่องทางกฎหมาย ทั้งที่เด็กยังอายุไม่กี่ปีและเรียนยังไม่จบชั้น ม.ต้น หรือ ม.ปลาย และในช่วงหลังเด็กหลายคนได้เข้าไปเรียนในเมืองเด็กเหล่านี้หลายคนนิสัยเปลี่ยนไป ชอบทำตัวเป็นคนทันสมัย หรือ แต่งตัวตามวัยรุ่นในเมืองและทำให้เด็กในหมู่บ้านเลียนแบบ หลายคนออกจากบ้านไปเรียนในเมืองก็ไปคบหาสมาคมกับเพื่อนต่างถิ่น บางคนก็พากันสูบบุหรี่ บางคนก็ชักชวนเพื่อสูบบุหรี่ ดื่มเหล้า เที่ยวกลางคืน จนทำให้เด็กหลายคนเรียนไม่จบถูกจับดำเนินคดี บางคนก็ถูกไล่ออกจากโรงเรียน ผู้หญิงบางคนก็แอบไปอยู่กินด้วยกันตามหอพักก็หลายคน พ่อแม่ดูตาที่ไม่ได้จะฆ่าตัวตายบ้าง จะหนีออกจากบ้านบ้าง ซึ่งพ่อแม่หลายคนในปัจจุบันไม่กล้าตำหนิ ลูกหลานหลายคนทำโทษ ลูกรุนแรงจนเด็กหนีออกจากบ้าน นางประมุข บอกว่ามันมาจากหลายสาเหตุ ที่ทำให้ครอบครัวในปัจจุบันหาทางแก้ไขไม่ถูกทั้งเรื่องเด็กเลียนแบบจากสื่อ ที่วิพากษ์ วันรุ่นบ้าง ดาราบ้าง เช่น การพูดการคุยก็เปลี่ยนไป เด็กบางคนพูดจาก้าวร้าวรุนแรง บางคนก็แสดงนิสัยที่ไม่เหมาะสมออกมา บางคน

พ่อแม่เป็นตัวอย่างไม่ดี ทั้งดื่มเหล้า ค้ายาบ้า เล่นการพนัน หรือชู้สาว พ่อลูกมีปัญหาก็คือไม่สามารถสอนลูกได้ เด็กหลายคนหาข้ออ้างจากการหย่าร้างของครอบครัวว่า ขาดความอบอุ่น มีปัญหาบ้าง จนปู่ ย่า ตา ยาย ไม่กล้าสอนสั่งเพราะกลัวหลานหนีออกจากบ้านหรือไปเสพยา

จากการสังเกตกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านพบว่า

มีเหตุการณ์หลายอย่างที่เกี่ยวข้อทางสังคมและวัฒนธรรมของคนในชุมชนดังตัวอย่างต่อไปนี้

การใช้ภาษา กลุ่มชาวบ้าน กลุ่มคนที่มีอายุมาก และอยู่ในกลุ่มคนชรา มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไปจำนวน 10 กว่าคนยังเขียนภาษาล้านนา (ภาษาคำเมือง) อยู่โดยสังเกตเห็นจากการจดบันทึกในบ้าน เช่น ตามฝาเรือน ยุ้งฉางข้าว และในสมุด โดยเฉพาะสมุดที่เป็นตำรายาสมุนไพร สมุดบันทึกรายการเงินใช้จ่ายประจำวัน เมื่อสอบถามคนชราในกลุ่มนี้บอกว่าไม่เคยเรียนอักษรไทย สมัยตนบวชเรียนใช้ภาษาคำเมืองมาตลอด หากถามว่าเขียนภาษาไทยเป็นหรือไม่ มักได้รับคำตอบว่าพอเป็นบ้าง โดยเฉพาะเขียนชื่อ - นามสกุล และกลุ่มคน ดังกล่าวนี้นักชาวบ้านมักเรียกชื่อและมีคำนำหน้าว่าน้อย หรือหนาน คนกลุ่มนี้จะอยู่กับบ้าน สื่อที่สำคัญในการเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารคือ วิทยุ บางคนไม่ค่อยดีมักเปิดวิทยุตั้ง ๆ ทุกวัน กลุ่มนี้ไม่กล้าพูดภาษากลางกับใคร ส่วนกลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 70 ปีลงมา และอยู่ในช่วง 50 - 70 ปี กลุ่มนี้จำนวนมากเขียนภาษาไทยกลางได้ แต่ไม่ได้ใช้การเขียนบ่อยนัก หากพูดกับคนที่ใช้ภาษากลางจะพูดแบบคำผสมทั้งภาษาไทยกลาง และภาษาคำเมือง กลุ่มคนที่มีอายุระหว่าง 25 - 50 ปี กลุ่มนี้สามารถเขียนภาษาไทยกลางได้คล่องแคล่ว และพูดได้ชัดเจน บ่อยครั้งเห็นหลายคนพูดภาษาไทยกลางกับลูกหรือกับคนนอกหมู่บ้านที่เข้ามาติดต่อ กลุ่มคนขับรถโดยสาร กับกลุ่มที่ขายของในร้านเฟอร์นิเจอร์หลายคนใช้ภาษาอังกฤษในการสนทนา กลุ่มเหล่านี้มักถนัดพูดภาษาอังกฤษมากกว่าการเขียนภาษาอังกฤษ ส่วนกลุ่มเด็กวัยรุ่นตั้งแต่อายุประมาณ 13 - 25 ปี กลุ่มนี้หลายคนพูดภาษาไทยกลางปนภาษาคำเมือง และปนภาษาอังกฤษบ้าง เวลาฟังสำเนียงจะสังเกตเห็นว่า เด็กพูดเป็นภาษากลาง แต่ออกสำเนียงภาษาเหนือ และหลายคนพูดทับศัพท์ภาษาต่างประเทศ เช่น “อยากกินเฟ้นฟาย ” “ อยากไปเที่ยวเซินทรัล ” หรือ “ จะดูมูฟวี่ ออนท์รี ” เป็นต้น ส่วนกลุ่ม

เด็กหลายคนพูดภาษากลางกับพ่อ แม่ หรือพ่อ แม่ให้พูดภาษากลางเวลาอยู่บ้าน โดยเฉพาะกลุ่มลูกคนที่ทำงานราชการ นักธุรกิจ และคนที่พ่อ แม่จบการศึกษาสูง ส่วนลูกชาวบ้านกลุ่มคนยากจนยังใช้ภาษาเหนือพูดคุยกับพ่อ แม่อยู่แต่จะออกลักษณะการใช้คำเป็นภาษากลางมากขึ้น จากการสอบถามชาวบ้านหลายคนยืนยันว่าเพิ่งเริ่มเปลี่ยนแปลงประมาณ 3 - 5 ปีที่ผ่านมา ก่อนหน้านั้นทุกคนพูดภาษาเหนือ ต่อมาระยะหลังหลายคนก็ออกไปแต่งงานกับคนภาคกลาง ออกไปทำงานกับคนต่างชาติหรือคนจีน เมื่อกลับมาอยู่ในชุมชนจึงติดมาด้วย ส่วนอีกกลุ่มที่เห็นได้ชัดว่าพูดเพี้ยนไปจากเดิม คือ กลุ่มเด็กที่ไปเรียนโรงเรียนในเมือง

การแต่งกาย จากการอยู่ร่วมกับชาวบ้าน เป็นเวลา 4 ปีทำให้มองเห็นการแต่งกายของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มแม่บ้านจะเห็นได้ชัด คือ กลุ่มวัยรุ่น และกลุ่มแม่บ้าน สังเกตเห็นวัยรุ่นในช่วงอายุ 15 - 20 ปี หลายคนเปลี่ยนแปลงการแต่งกายตามกลุ่มเพื่อน เช่น การเลือกใส่เสื้อผ้าตามแบบที่เพื่อนนิยมแต่งกัน ขนาดความสั้น ยาวตามเพื่อน เพื่อนแต่งอย่างไรตนก็แต่งแบบนั้น การทำทรงผมและการสวมใส่รองเท้า จะหาซื้อรองเท้าตามแบบกลุ่มเพื่อน เช่น รองเท้าส้นตึก รองเท้าผ้าใบ และการทำสีผม ย้อมสีผม ส่วนใหญ่มักทำเลียนแบบตามดารา นักร้องที่ตนชื่นชอบ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ถาวรขึ้นอยู่กับช่วงเวลาว่านิยมทำอะไรกัน ผู้วิจัยเห็นลูก หลานและญาติของภรรยาหาของมาเล่น เช่น เกมคอมพิวเตอร์ รถบังคับ วิทย์ ปืนอัดลม เกมพกติดตัว คอมพิวเตอร์สี่ตัวสี่เสียง ฯลฯ ตามแต่ว่าแต่ละช่วงเพื่อนที่โรงเรียนนิยมเล่นอะไรกัน ส่วนกลุ่มแม่บ้านนั้นสังเกตได้จากงานศพ งานขันโตก งานทำบุญทอดผ้าป่า มักมีการแต่งกายเลียนแบบกัน ตามแต่ช่วงว่านิยมใส่เสื้อผ้าแบบใด เช่น ชุดผ้าไหม ชุดไทย กระโปรงสั้น กระโปรงผ่าหน้า - หลัง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สังเกตได้จากการที่ชาวบ้านนำผ้ามาตัดเย็บกับภรรยาผู้วิจัย และการเข้าร่วมกิจกรรมในงานพิธีต่าง ๆ บางคนในเวลา 1 ปีตัดชุดมากถึง 10 ชุด หรือบางคนตัดชุดทุกครั้งที่มีงานศพ งานบุญ และจะเลือกแบบ เปลี่ยนไปตามสมัยนิยมเรื่อย ๆ ส่วนการแต่งกายโดยใช้เครื่องประดับ แม่บ้านหลายคนมักเปลี่ยนเครื่องประดับทุกครั้ง หากไปร่วมงานต่าง ๆ เช่น การใส่ทองจะเปลี่ยน รูปทรงอยู่บ่อย ๆ โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีฐานะรวย ในเรื่องความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มคน จากการใช้ชีวิต

อยู่ร่วมกับชาวบ้าน พบว่าชาวบ้านบางกลุ่มยังมีความสัมพันธ์กัน มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในระดับหนึ่ง เช่น กลุ่มอาชีพเดียวกัน ในกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์แยกตามพื้นฐานที่ต้อง พึ่งพาอาศัยกันในเรื่องต่าง ๆ เช่น กลุ่มสตรีที่เย็บผ้า หากมีการว่าจ้างให้เย็บผ้า โหลก็จะมีการกระจายแรงงานกันเย็บ เมื่อเย็บเสร็จก็จะนำมารวมกันและส่งเจ้าของ หากมีปัญหาในเรื่องเทคนิคก็จะปรึกษารื้อกันเอง หรือกลุ่มผู้รับเหมาก่อสร้างบ้าน หากใครรับงานมาและเกินความสามารถที่จะทำได้ หรือไม่มีเวลาที่จะให้เพื่อนที่มีอาชีพเดียวกันในหมู่บ้าน เป็นคนดำเนินการต่อ หากมีปัญหาอะไรก็จะมาพูดคุยปรึกษารื้อกัน ซึ่งสังเกตเห็นได้ชัดเจนในกลุ่มนี้ก็คือ สมาชิกในกลุ่มมักจะมีอายุใกล้เคียงกัน และส่วนใหญ่เคยเป็นเพื่อนเรียนด้วยกัน เล่นด้วยกัน ตั้งแต่เด็ก ซึ่งความสัมพันธ์เป็นไปตามหน้าที่ แต่จะเห็นได้ชัดกลุ่มนี้จะมีการช่วยเหลือกันได้เฉพาะเรื่อง หากมีปัญหาที่สมาชิกเห็นว่าไม่เหมาะที่จะเข้าไปพัวพันช่วยเหลือก็จะถูกปฏิเสธ เช่น ปัญหาหนี้สิน ปัญหาครอบครัว ปัญหาด้านกฎหมาย เป็นต้น

กลุ่มเพื่อน โดยเฉพาะกลุ่มน้อย นานาน (ทิด) และกลุ่มทำงานร่วมกัน กลุ่มนี้มีความสัมพันธ์ในระดับลึกมากกว่ากลุ่มแรก จากการสอบถามทราบว่า กลุ่มนี้เคยมีความสัมพันธ์กันมาก่อนในอดีต ไม่ว่าจะเวลาจะผ่านไปกี่ปีความสัมพันธ์ก็ยังมีต่อกันอยู่ ซึ่งในอดีตบางกลุ่มเคยบวชเรียนเป็นพระเณรที่วัดเดียวกันเคยเป็นเพื่อนเรียนที่โรงเรียนเดียวกัน เคยทำงานร่วมกันมาตลอด กลุ่มนี้เมื่อมีใครประสบปัญหา หากเพื่อนเห็นว่าไม่เกินกำลังก็จะช่วยเหลือกันไม่ว่าจะเป็นปัญหา เรื่องเงิน ปัญหาครอบครัว ปัญหาด้านกฎหมาย หรือปัญหาในเรื่องอาชีพ - งาน หลายครอบครัวร่วมกันประกอบอาชีพโดยนำเงินมาร่วมลงทุน ซื้อวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือ เช่น กลุ่มช่างไฟฟ้า กลุ่มผู้รับเหมาก่อสร้าง กลุ่มช่าง ฝีมือวาดภาพ กลุ่มช่างไม้ และกลุ่มทำการเกษตร เป็นต้น

กลุ่มหน้าที่ ดังเช่นกลุ่มผู้นำ ทั้งผู้นำตามธรรมชาติและ ผู้นำแต่งตั้ง จะเห็นกลุ่มผู้นำแสดงบทบาทของตนในกลุ่มบทบาทตามหน้าที่ และเห็นได้ชัดว่าในความสัมพันธ์นั้นแฝงด้วยความขัดแย้ง และปัญหา จากการพูดคุยกับผู้นำทราบว่า ผู้นำหลายคนเคยเป็นเพื่อนกัน บวชเรียนพระเณรรุ่นเดียวกัน เป็นนักเรียนรุ่นเดียวกันและเป็นเครือญาติกัน ในบทบาทหน้าที่โดยเฉพาะ อบต. และผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน จะมีความขัดแย้งกันอยู่เสมอ แต่ในการประกอบอาชีพ กลุ่มนี้ประกอบอาชีพร่วมกันหลายอย่าง เช่น ช่างไฟ , ช่างทาสี , ช่างประปา และไม่มี ความ

ขัดแย้งกันแต่อย่างใดในการประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวผู้นำหลาย ครอบครัว เกิดความขัดแย้งกัน เพราะมองเห็นว่า อีกฝ่ายแสดงบทบาทมากเกินไป จึงเป็นเหตุทำให้แม่บ้าน ผู้นำเกิดความรังเกียจครอบครัวผู้นำอีกฝ่ายอย่างเปิดเผย แม้นว่าอีกฝ่ายจะเป็นญาติที่ใกล้ชิดก็ตาม แต่เมื่อผู้นำแต่ละฝ่ายพ้นจากบทบาทหน้าที่ไปแล้ว กลุ่มคนเหล่านี้ก็จะกลับมามีความสัมพันธ์กันดังเดิมอีกครั้งหนึ่ง ในเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัว พบว่า ครอบครัวในหมู่บ้าน ประมาณ 30 ครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว คือ หลังจากที่สมาชิกในบ้านแต่งงานมี ครอบครัวก็จะแยกตัวออกจากบ้านเดิม โดยสร้างบ้านเรือนในบริเวณที่ดินบ้านเดิม หรือแยกไปอยู่ บ้านฝ่ายสามี หรือฝ่ายภรรยาตามฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวนั้น ๆ บางครอบครัวที่สมาชิก ในครอบครัวมีไม่มากก็จะอยู่อาศัยร่วมกันในบ้านหลังคาเดียวกัน ส่วนกลุ่มคนที่มีอาชีพรับจ้าง หรือรับราชการนอกพื้นที่ก็จะแยกตัวออกไปเช่าบ้าน หรือหอพักอยู่อาศัยชั่วคราว หากเก็บเงินได้ก็ จะกลับมาซื้อที่ดินใกล้ ๆ หมู่บ้าน สร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยด้วยตนเอง ในกลุ่มที่มีฐานะยากจน และมีรายได้น้อย บางครอบครัวอยู่อาศัยอย่างแออัดโดยอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน 2 – 3 ครอบครัว ที่มีความฐานะการเงินดีก็จะสร้างบ้านเรือนให้สมาชิกในครัวเรือนอยู่ในบริเวณที่ดินแปลงเดียวกัน 3 – 4 หลังคาเรือนในพื้นที่เดียวกัน เมื่อสมาชิกในครอบครัวแต่งงานหรือมีครอบครัวใหม่ ใน หมู่บ้านร้องขุน ครอบครัวจำนวนมากอยู่อาศัยในพื้นที่ที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ

และการแบ่งความรับผิดชอบของคนในครอบครัว พบว่าในปัจจุบันจะเห็นได้ชัดถึงการ แบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ หากอยู่ในช่วงวัยเรียน ในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2542) จะไม่ให้เกิดมี บทบาทอะไรในบ้านมากนัก นอกจากช่วยงานบ้านบ้างเล็กน้อย บางครอบครัวจะให้ลูกทำเฉพาะ การบ้านหลังเลิกเรียน นอกจากนั้นจะปล่อยให้ลูกอยู่ตามสบายเล่นเกมส์ ดูโทรทัศน์ เล่นกีฬา กับ เพื่อน บทบาทการเลี้ยงดูบุตรมักจะเป็นหน้าที่ของแม่บ้านมากกว่าพ่อบ้าน ซึ่งพ่อบ้านส่วนใหญ่จะ ออกไปทำงานนอกบ้านหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว หากเกิดปัญหาในครอบครัว พ่อบ้าน – แม่บ้าน ต่างจะแสดงความคิดเห็นและหาทางออกร่วมกันไม่ปล่อยให้บทบาทหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่าย หนึ่งเหมือนในอดีต หรือในบางครอบครัวพ่อบ้าน – แม่บ้าน ต่างออกไปทำงานนอกบ้าน บทบาท การเลี้ยงดูบุตรและการดูแลจึงตกเป็นของครูในโรงเรียน พี่เลี้ยง ปู่ ย่า ตา ยาย ตามสภาพเวลาที่ อำนาจ ส่วนในกลุ่มที่พ่อ – แม่ แยกทางกันอยู่เด็กส่วนใหญ่จะเลือกอยู่กับแม่ในหมู่บ้าน ช่วงปี

พ.ศ. 2540 ถึง ปี พ.ศ. 2542 มีครอบครัวหย่าร้าง ทั้งสิ้น 20 ครอบครัว และมีเด็กกำพร้าที่ พ่อ หรือแม่เสียชีวิตทั้งคู่เด็กต้องอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติ มีจำนวนประมาณ 5 คน ส่วน ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ พบว่ากลุ่มเครือญาติตระกูลบันสม ตระกูลวุฒิอิน ตระกูลบุญ หล่อ พบว่าครอบครัวที่ใช้ชื่อสกุลเดียวกันจะเกี่ยวดองเป็นญาติกัน หรือต่างชื่อสกุล หากมีการ ลำดับญาติให้รู้ก็จะถือว่าเป็นญาติกัน หากแต่งงานแยกครอบครัวออกไปก็จะมีชื่อสกุลเดียวกัน ส่วนบุตรหญิงเมื่อแต่งงานไปต้องให้ชื่อสกุลใหม่ แต่ยังคงถือว่าเป็นญาติ ซึ่งจะบอกเล่าหรือถ่ายทอด ให้ลูกหลานแต่ละครอบครัวว่าตนเป็นญาติกับใคร โดยใช้ระบบการนับถือผีปู่ย่า หนึ่งปีก็จะชวนกัน มาเลี้ยงผีหนึ่งครั้ง เมื่อมาเจอกันก็จะพูดคุยกันถึงสมาชิกในครอบครัวให้กันฟัง และสิ่งที่ยึดถือของ ชาวบ้านอยู่เสมอคือ ผีเดียวกัน (เป็นญาติกัน) ห้ามแต่งงานอยู่กินด้วยกัน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ เหตุผลว่า เพื่อป้องกันการทะเลาะวิวาทกันในสายเครือญาติ เนื่องจากปัญหาครอบครัว ส่วนการ ช่วยเหลือเกื้อกูล การอนุเคราะห์และความสัมพันธ์ในสายเครือญาติยังปรากฏให้เห็นอยู่ แต่ระดับ ความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับระดับความใกล้ชิดในสายเครือญาติ หากเป็นญาติที่ใกล้ชิดกันก็จะช่วย เหลือเกื้อกูลกันตามความสามารถ ภายในหมู่บ้านมีกลุ่มเครือญาติใกล้ชิดกันที่เห็น ชัดเจน 3 ตระกูลดังกล่าวมานั้น ทั้ง 3 ตระกูลที่เป็นเครือญาติกันถึง 80 หลังคาเรือน แต่ใน 3 ตระกูล ดังกล่าว พบว่าความสัมพันธ์ในสายเครือญาติเริ่มลดลงตามเวลา ชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างคน ต่างอยู่ หากไม่มีงานประเพณีพิธีกรรมใด ๆ ก็จะไม่ดำเนินชีวิตประจำวันของตนไป หากมีงานบุญ งานศพในสายเครือญาติก็จะมาช่วยเหลือกันครั้งหนึ่ง ประมาณปีละ 1 ครั้ง หรือ 2 ครั้งเท่านั้น ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น ๆ

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ การสังเกต การใช้ชีวิตร่วมอยู่ในชุมชน ผู้วิจัยได้นำมาสรุป วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางด้านสังคมตามประเด็นต่างๆดังนี้

3.1.1) การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว เครือญาติและคน ในชุมชน

ความสัมพันธ์ในครอบครัว พบว่า ในอดีตประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา สภาพครอบครัวมี การสัมพันธ์กันในการประกอบอาชีพ มีการทำงานในบ้าน ระหว่างการทานอาหาร การทำงาน มี

การพูดคุยปรึกษาหารือกัน มีกิจกรรมร่วมกันอยู่เสมอ วิถีชีวิตทางการเกษตร มีความจำเป็นต้องอาศัยแรงงานในครอบครัวเป็นหลัก บทบาทหน้าที่ของลูกผู้ชาย จึงเป็นแรงงานที่สำคัญที่จะช่วยพ่อแม่ทำนา ลูกผู้หญิงมีบทบาทในการทำอาหาร ทำงานในบ้าน ช่วยแม่ดูแลปัดกวาด ซักผ้า เย็บผ้า ลูกๆ มีโอกาสพูดคุยกันในเวลารว่าง พ่อแม่มีเวลาอบรมสั่งสอน ในยามว่างหลังจากเลิกงานหรือเวลากลางคืน หลังจากทานอาหารเย็น การประกอบกิจกรรมต่างๆ ของลูกมักอยู่ในการสอดส่องดูแลของพ่อแม่อยู่เสมอ การเกี่ยวพาราตี การหาคู่ครอง ต้องผ่านการพิจารณาหรือเห็นชอบจากพ่อแม่เสียก่อน การตัดสินใจแต่งงานจึงขึ้นอยู่กับผู้นำครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อแม่เป็นหลัก

การทำงานเหน็ดเหนื่อย และการที่ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ไฟฟ้า สื่อต่างๆ ทำให้สมาชิกในครอบครัวหาโอกาสที่จะไปเที่ยวนอกบ้านมีน้อยมาก โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิง จะไม่มีโอกาสออกจากบ้านไปไหนในตอนกลางคืน หากไม่มีธุระจำเป็น หรือมีกิจกรรมที่อยู่ในสายตาของพ่อแม่ ดังนั้นการปกครองดูแลลูก จึงมีอย่างทั่วถึง การอบรมสั่งสอนลูกด้วยความเชื่ออาทร ด้วยเหตุ ด้วยผล จึงมักเป็นสื่อทำให้เกิดความรัก ความเคารพของลูกต่อพ่อแม่ ต่อปู่ ย่า ตา ยาย การอยู่อาศัยร่วมกันจึงไม่ค่อยให้เกิดปัญหา

ระยะต่อมาในช่วงหลังปี พ.ศ.2520 ในหมู่บ้านเริ่มมีการติดตั้งไฟฟ้า ทำให้ชาวบ้านหลายครอบครัวจัดหาสื่อและเครื่องอำนวยความสะดวกไว้ใช้ในบ้าน หลายครอบครัวเริ่มมีโทรทัศน์ไว้ดูในบ้าน เริ่มมีวิทยุ เทปคาสเซ็ท ไร้พังเพลง การพูดคุยปรึกษาหารือกันหลังจากการทำงานเริ่มลดน้อยลง การไปมาหาสู่กันในระดับเพื่อนมีน้อยลง ในระยะต่อมาชาวบ้านหลายคน มีความจำเป็นต้องซื้อรถจักรยานยนต์ไว้ใช้งาน เพราะกลุ่มผู้ชายหลายคน โดยเฉพาะคนวัยหนุ่มต้องออกไปทำงานในเมืองมากขึ้น รถจักรยานยนต์จึงเป็นพาหนะสำคัญ โดยเฉพาะช่วง ปี พ.ศ. 2525 - 2530 กลุ่มวัยรุ่นผู้ชายในหมู่บ้านเริ่มเกาะกลุ่มเที่ยวกลางคืน และพากันไปเที่ยวในเมือง มีการดื่มสุรา มีการทะเลาะวิวาทชกต่อยกับวัยรุ่นถิ่นอื่นอยู่เสมอ พ่อแม่เริ่มสั่งสอนอบรมไม่ได้ กลุ่มผู้หญิง ก็เริ่มออกไปเที่ยวในเมือง หรือไปเที่ยวงานเทศกาลงานรื่นเริงต่างๆ มากขึ้น คนในชุมชนมีการแต่งงานกับคนนอกชุมชนมากขึ้น การตัดสินใจแต่งงาน จึงขึ้นอยู่กับมติของกลุ่มคนวัยหนุ่ม สาว มากกว่า พ่อ แม่ มีบทบาทในการควบคุมดูแลลูกลดลง

ช่วงหลังปี พ.ศ.2530-2540 หลังจากที่ชาวบ้านชายทีนา และหลายครอบครัวมีเงิน มากมากขึ้นจึงจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกไว้ใช้ในบ้านและจัดหาพาหนะคันใหม่ให้กับลูกพร้อม ให้เงินสดเพื่อการใช้จ่าย เด็กหลายคนถูกส่งเข้าไปเรียนในเมือง การทำงานในครอบครัว การพบ ประพุดคุยกัน กิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวัน เริ่มมีเวลาอยู่ด้วยกันน้อยลง วิทยุรุ่นจำนวนมากออก เทียบกลางคืน ทั้งผู้หญิงผู้ชาย กลุ่มเด็กมีการคบหาเพื่อนนอกชุมชนมากขึ้น ในช่วงปี พ.ศ.2538- 2540 มีเด็กนักเรียน ไม่จบการศึกษาถูกพักการเรียน ประมาณ 10 คน เด็กผู้ชายบางคนถูกดำเนิน คดีในข้อหาทำร้ายร่างกายและพกอาวุธปืน การทะเลาะวิวาท เด็ก ผู้หญิงในช่วงอายุ 14 - 19 ปี ถูกพักการเรียนเพราะตั้งครรภ์ ประมาณ 3 คน ในช่วงนี้พ่อแม่หลายครอบครัวไม่สามารถห้าม ประาม หรือสอดส่องดูแลความประพฤติของลูกได้อย่างทั่วถึง ประกอบกับผู้ปกครองหลายคนแสดง พฤติกรรมไม่เหมาะสม เช่น เทียบกลางคืน ดื่มสุรา หรือมีภรรยาใหม่ ส่งผลทำให้ครอบครัว ประมาณ 7 ครอบครัว ต้องหย่าร้าง และให้ลูกตัดสินใจไปอยู่กับพ่อ หรือแม่ ตามความเหมาะสม

ในระยะหลังปี พ.ศ.2540-2543 เด็กจำนวนมากในชุมชนถูกดำเนินคดี ในข้อหาเสพ และจำหน่ายยาเสพติด โดยเฉพาะกลุ่มเด็กชายที่อยู่ในช่วงวัยอายุ 13-17 ปี กลุ่มนี้มีโอกาสเข้าไป เรียนในเมือง และโรงเรียนขยายโอกาสในชุมชนใกล้เคียง ได้นำเอาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม มาใช้ ในชุมชน และในช่วงเดียวกัน มีเด็กผู้หญิงเรียนไม่จบถูกพักการเรียน จากกรณีขู่สาว และตั้งครรภ์ ถึง 5 คน บางคนถูกให้ออกจากสถานศึกษา เนื่องจากความประพฤติไม่เหมาะสม ซึ่งเด็กกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่ เป็นลูกของคนที่มีฐานะยากจน-ปานกลาง หลายคนทำให้พ่อแม่ต้องเสียทรัพย์สินในการ ต่อสู้คดี พ่อ แม่บางคนขายทรัพย์สินส่วนที่เหลือเพื่อช่วยลูกให้พ้นคดี บางครอบครัวไม่ยอมรับลูก ของตนเอง และขับไล่ออกจากบ้าน ในช่วงนี้เด็กจำนวนมากต้องเข้าไปเรียนในเขตเมืองแบบเข้าไป เย็นกลับ จึงมีเวลาอยู่ร่วมกับครอบครัวค่อนข้างจำกัด เด็กจำนวนมากใช้เวลาว่างเล่นเครื่องเล่นที่ เป็นของแปลกใหม่ เช่น เกมส์คอมพิวเตอร์ รถบังคับวิทยุ ซีดีเกมส์ ฯลฯ ซึ่งส่งผลอย่างมากต่อ การแสดงพฤติกรรมของเด็กไปในทางก้าวร้าว รุนแรง เด็กมีโอกาสคบหาสมาคมกับกลุ่มเพื่อนใน ชุมชนน้อยลงแต่คบหาสมาคมกับเพื่อนนอกชุมชนมากขึ้น การละเล่นต่างๆแบบดั้งเดิมเลือนหาย ไปจากชุมชน กิจกรรมต่างๆ ในชุมชน จึงมักไม่เห็นกลุ่มเด็กเข้าร่วม ผู้ปกครองหลายครอบครัว ไม่ สามารถสอดส่องดูแลความประพฤติของลูก ๆ ได้ พ่อ แม่หลายคนไม่เป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่

ลูกหลาน บางครอบครัวพ่อแม่ติดยาเสพติด ต้มสุรา เล่นการพนัน และมีหลายครอบครัว ที่หัวหน้าครอบครัวเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ จึงส่งผลให้มีเด็กกำพร้า ถูกทอดทิ้งมากกว่า 7 คน ตกเป็นภาระรับผิดชอบเลี้ยงดูของญาติพี่น้อง

ความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติ สามารถมองเห็นได้ว่าในอดีต ความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติของชาวบ้านมีความเข้มข้น จากข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์สามารถบ่งบอกถึงระดับความสัมพันธ์ตามช่วงเวลาต่างๆดังต่อไปนี้คือ

ระยะการอยู่อาศัยแบบพี่น้อง โดยเฉพาะช่วงก่อนปี พ.ศ.2530 วิถีชีวิตของชาวบ้านประกอบอาชีพทางการเกษตร คนส่วนใหญ่ยังทำงานอยู่ในชุมชน กลุ่มญาติพี่น้องยังมีการช่วยเหลือกันอยู่ตลอด ทั้งการใช้แรงงาน การประกอบพิธีกรรมต่างๆ การร่วมกิจกรรมในสายเครือญาติ แม้กระทั่งกิจกรรมทางศาสนา ประเพณีการทำบุญ งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน หรือการช่วยเหลือกันก่อสร้างบ้าน ทุกคนในกลุ่มเครือญาติ ต่างให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่ ทั้งเรื่องทุนทรัพย์ แรงงาน หรือการให้คำปรึกษา คำชี้แนะ และให้กำลังใจซึ่งกันและกัน เวลาใครเจ็บป่วย ไม่สบาย คนในสายเครือญาติก็จะคอยดูแล ญาติพี่น้องคนใดตกทุกข์ได้ยาก ขาดแคลนอาหาร หรือทุนทรัพย์ ต่างก็มีการแบ่งปันซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา

ระยะต่อมาในช่วงแย้งชิงทรัพย์ากร โดยเฉพาะช่วงปี พ.ศ.2530-2540 หลายตระกูลเริ่มเกิดความขัดแย้ง เพราะการจัดสรรมรดกและทรัพย์สินในสายตระกูล กลุ่มตระกูลที่มีที่นามาก และมีลูกหลายคน มักมีปัญหาว่าครอบครัวอื่นๆ การเข้ามากว่านซื้อที่ดินของนายทุน ทำให้หลายคนในสายตระกูลเร่งรื้อให้ผู้นำครอบครัว แบ่งปันมรดกและทรัพย์สินที่มีอยู่ หลายคนอ้างความจำเป็นที่ต้องหาเงินไว้ใช้จ่ายในครอบครัว บางครอบครัวมีการข่มขู่หรือบังคับให้ผู้นำครอบครัวแบ่งที่นา หรือเงินให้กับลูกทุกๆคน บางคนขับไล่ญาติพี่น้องให้ออกจากพื้นที่ ที่อาศัย เพราะเป็นกรรมสิทธิ์ของตน ความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่ ความเห็นอกเห็นใจในสายเครือญาติเริ่มลดลง ดังตัวอย่างของบางครอบครัว ที่ต้องการให้รื้อถอนบ้านเดิมของพ่อแม่ และมีลูกจำนวน 7 คน ต่างต้องการแบ่งไม้ให้ได้ครบทุกคน บางสายตระกูล ได้รับส่วนแบ่งที่นา ที่เท่ากัน แต่ว่าลูกแต่ละคนไม่สามารถขายได้ในราคาที่เท่ากัน คนที่ได้เงินน้อยกว่า มักจะโจมตีว่าพ่อแม่ลำเอียง ยกที่นาที่ไม่มีราคาให้ จึงเห็นภาพความขัดแย้งอย่างชัดเจน ภายหลังคนในสายเครือญาติต่าง ๆ เริ่มไม่มีการ

ติดต่อสัมพันธ์กัน ไม่มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ต่างคนต่างอยู่มากขึ้น กิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเลี้ยงผีปู่ย่า การรดน้ำดำหัวผู้อาวุโสในสายเครือญาติ การทำบุญแผ่ส่วนกุศลถึงผู้ล่วงลับ ไม่ได้รับความสนใจ ความร่วมมือ หรือไม่เห็นความสำคัญจากคนในกลุ่มเครือญาติเดียวกันอีกต่อไป

ระยะสุดท้าย เป็นช่วงต่างคนต่างอยู่ ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2540 จนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านหลายตระกูลไม่มีความสัมพันธ์กันอีก บางสายตระกูลถึงแม้จะมีความสัมพันธ์กัน แต่การร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ลดลง หลายครอบครัวหลังจากมีทรัพย์สินเงินทอง ต่างไม่สนใจที่จะเหลียวแลญาติพี่น้องคนอื่น ๆ ไม่มีการพึ่งพาซึ่งกันและกันอีก การที่มีทรัพย์สินเงินทองมาก ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คิดว่าญาติพี่น้องคนอื่น ๆ จะมารบกวน หรือบางครอบครัวทรัพย์สินที่มีเริ่มลดลง ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ไม่กล้าเข้าไปหา พบปะพูดคุยกับญาติคนอื่น ๆ เพราะกลัวถูกตำหนิหรือถูกลบหลู่ ดูหมิ่น หลายครอบครัวนำเงินก้อนสุดท้ายมาเป็นเงินทุนประกอบอาชีพ ที่เป็นอาชีพอิสระ เช่น ขับรถโดยสาร ขับรถตู้ ค้าขาย ประกอบธุรกิจ อาชีพต่าง ๆ เหล่านี้มีเวลาที่จำกัด ดังนั้นหากมีกิจกรรมสายเครือญาติ หลายคนไม่สามารถมาร่วมได้ เพราะต่างมีภาระกิจ นานไปส่งผลต่อระดับความสัมพันธ์ในสายเครือญาติลดลง

ความสัมพันธ์ในกลุ่มชาวบ้าน ในที่นี้ หมายความว่าถึง ความสัมพันธ์ในกลุ่มคนทั่วไปที่อยู่ในชุมชนไม่เฉพาะเจาะจงกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด ความสัมพันธ์ทั่วไปของชาวบ้านจากอดีตสู่ปัจจุบันมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ในอดีต 20 - 30 ปี ที่ผ่านมามีวิถีชีวิตของคนในชุมชนประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ วิธีการผลิตทางการเกษตรเอื้อต่อความสัมพันธ์ที่ดีของกลุ่มคนที่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน ในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในเรื่องแรงงาน ทรัพยากร น้ำ เทคนิค วิธีการผลิต ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทางการเกษตรของคนอื่น ๆ ทั้งในการหารายได้ โดยการรับจ้างทำงานในพื้นที่ดังกล่าว การขอพึ่งพาใช้พื้นที่ปลูกผัก กระเทียม ในแปลงนาคนอื่น หลังฤดูเก็บเกี่ยว หรือแม้กระทั่งการหาอาหารที่มีอยู่ในนาข้าว เช่น ปู ปลา ผักในนาหลาย ๆ ชนิด การขอใช้ฟางขังข้าว หลังการนวดข้าวในการใช้เป็นวัสดุค้ำค้ำในการทำเห็ดฟาง หรือใช้กลับพื้นดิน หลังปลูกกระเทียม , พริก , ผักอื่น ๆ หรือใช้เป็นอาหารสัตว์ จากชาวบ้านด้วยกัน การแบ่งปันข้าวปลา อาหาร การช่วยเหลือกัน แก้ไขปัญหาในการทำการเกษตร

ฯลฯ ล้วนเป็นวิธีการที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในเชิงอาศัยมากกว่าความขัดแย้งส่งผลอย่างมากต่อการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมชุมชนอย่างปรานีปรานอม เห็นอก เห็นใจซึ่งกันและกัน ใครตกทุกข์ได้ยากก็จะร่วมแรง ร่วมใจกันช่วยเหลือเพื่อนบ้านด้วยความเห็นใจ และเป็นพื้นฐานของการมีทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น

ดังนั้น การดำเนินงานใด ๆ ก็ตามของคนในชุมชนจะได้รับความสนใจจากชาวบ้านคนอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน การดำเนินงานที่เป็นส่วนรวม เช่น งานวัด งานโรงเรียน งานของหมู่บ้านจึงได้รับการช่วยเหลือ และชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างพร้อมเพรียงกัน และมีผู้ร่วมงานจำนวนมาก บทบาทการตัดสินใจ หรือนำขบวนการการทำงาน จึงตกอยู่กับผู้อาวุโส และผู้นำ เพราะมีประสบการณ์ และเป็นบุคคลที่ควรแก่การเคารพยกย่องของชาวบ้านทั่วไป

ในเวลาต่อมา (ประมาณปี พ.ศ. 2520 - 2530) เมื่อชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนอาชีพไปสู่อาชีพใหม่มากขึ้น ทั้งการออกไปขายแรงงาน การบริการตามห้างร้าน โรงแรม การขับรถโดยสาร การค้าขายนอกชุมชน การไปเรียนทางอาชีพนอกชุมชน หรือการไปทำงานตามหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ ในเขตเมือง ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ เริ่มไม่มีเวลาที่จะมาร่วมกิจกรรมส่วนรวม หรือกิจกรรมทางศาสนา หรือประกอบพิธีกรรมของชาวบ้านคนอื่น ๆ มากนัก การเข้าร่วมจึงเปลี่ยนรูปแบบไป เช่น การร่วมงานศพ เปลี่ยนจากการร่วมแรงร่วมทุนทรัพย์ ร่วมหาวัตถุดิบ จัดเตรียมอาหารในการเลี้ยงผู้มาร่วมงาน มาเป็นการร่วมเฉพาะด้าน เช่น บางคนนำทุนทรัพย์มาร่วม บางคนนำวัตถุดิบ หรือวัสดุอุปกรณ์มาร่วมงาน แต่ตัวคนไม่มีโอกาสมาร่วมพิธีตลอดได้ เพราะติดงาน จึงปลีกเวลามาเฉพาะตอนกลางคืน หรือหากตรงกับวันหยุด จึงจะมีโอกาสมาร่วมอย่างเต็มที่สักครั้ง บางครั้งถึงจะเป็นญาติพี่น้องก็ตามแต่ก็ไม่สามารถมาร่วมได้ เพราะถูกบังคับด้วยกฎเกณฑ์ ระเบียบของผู้จ้างงาน ในบางครั้งการจัดงานบุญ ประเพณี เจ้าภาพมีความจำเป็นต้องทำในวันหยุด หรือวันที่เห็นว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ที่มาร่วมงานมีเวลาว่าง หรือเปลี่ยนเวลาประกอบพิธีทางศาสนามาเป็นกลางวัน และเลี้ยงใน ตอนเย็น หรือกลางคืนแทน ด้วยเวลาและข้อจำกัดในหลาย ๆ ประการส่งผลอย่างมากต่อความสัมพันธ์ของชาวบ้าน ชาวบ้านมีโอกาสพบปะพูดคุยซึ่งกันและกันน้อยลง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันจึงลดลง กิจกรรมส่วนรวมจึงมีผู้มาร่วมน้อย

ชาวบ้านให้ความสำคัญต่อกิจกรรมคนอื่น ตามการตัดสินใจด้วยตนเองมากขึ้น การประกอบพิธีกรรมเน้นการนันทนาการ รื่นเริงมากกว่าพิธีทางศาสนา

ในช่วงต่อมา (ประมาณ ปี พ.ศ. 2530 – 2540) เป็นช่วงวิกฤติอย่างรุนแรงต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชาวบ้าน อันสืบเนื่องมาจากการขายที่ดินทำกิน และขายทรัพย์สินมรดกของคนในชุมชนจำนวนมากให้แก่นายทุน และนักธุรกิจที่เข้ามาติดต่อซื้อขายที่ดินในชุมชน โดยให้ราคาสูงกว่าราคาประเมินทั่วไป ในระยะเวลาเพียง 5 ปีแรก ชาวบ้านเกือบ 20 ครอบครัวขายที่ดินทำกิน รวมประมาณ 2,000 ไร่ ให้แก่นายทุนโดยเฉพาะที่ดินที่ติดถนน สายเชียงใหม่ – สันกำแพง และในระยะ 5 ปีหลัง ชาวบ้านอีก 7 ครอบครัวต่างทยอยขายที่ดินในบริเวณใกล้เคียง ๆ หมู่บ้าน เหลือเพียง 3 ครอบครัวที่เหลือที่ดินทำกิน รวมทั้งสิ้นประมาณ 10 กว่าไร่ และเป็นที่ดินมรดกตกทอดที่ผู้ยกมรดกยกให้หลาน แทนลูกจึงไม่มีสิทธิขายที่ดินดังกล่าว ได้จากการที่ชาวบ้านมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นและมีเงินมากขึ้น ทำให้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอย่างรวดเร็ว และต่อเนื่องทั้งทางด้านการอุปโภค บริโภค การอยู่อาศัย การอยู่ร่วมกันในสังคม การอุปโภคชาวบ้านมีการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่มีจำหน่ายตามท้องตลาดเกือบทุกชนิดไว้ในบ้าน โดยไม่คำนึงว่าจะได้ใช้ประโยชน์หรือไม่ก็ตาม

ส่วนกลุ่มเด็กวัยรุ่น สนใจเทคโนโลยีสมัยใหม่มากกว่าการเที่ยวไปมาหาสู่กัน หรือการเล่นแบบเดิม ชาวบ้านจำนวนมากเริ่มหันมาบริโภคตามสมัยนิยมมากขึ้นมีการบริโภคอาหารที่มีขายตามห้างสรรพสินค้า ร้านอาหาร หรือจากแหล่งจำหน่ายที่มีการลงสื่อโฆษณามากขึ้น ส่งผลทำให้แม่บ้านจำนวนมาก และกลุ่มวัยรุ่นจึงหันเข้าสู่สังคมแบบเมืองมากขึ้นการตัดสินใจ การแสดงออกของแม่บ้านและลูกมีบทบาทในครอบครัวมากขึ้น คนจำนวนมากมีค่านิยมพุ่งเพื่อเกิดการแข่งขันกันอย่างเห็นได้ชัด ในเรื่องการแต่งกาย การแสดงพฤติกรรม การเข้าร่วมกันในสังคม จึงเป็นการเข้าร่วมเพื่อแสดงตน เพื่อแข่งขัน ให้ผู้อื่นยอมรับมากกว่าการร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ หรือช่วยเหลือกันในการประกอบพิธีอีกต่อไป การอยู่ร่วมกันในสังคมในระดับกลุ่มระดับชุมชนลดความสัมพันธ์ลง เนื่องด้วยคนส่วนใหญ่ไม่ใส่ใจที่จะมาร่วมกิจกรรมของผู้อื่นเหมือนแต่ก่อน การเข้าร่วมกิจกรรมของชาวบ้านคนอื่น ๆ หรือกิจกรรมส่วนร่วม จึงเป็นการร่วมเฉพาะเงิน หรือวัสดุมากกว่าร่วมแรง – ร่วมกาย ร่วมคิดร่วมทำเหมือนในอดีต เมื่อชาวบ้านไม่มี

เวลาให้กัน กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนจึงไม่มีผู้ร่วมมากนัก กิจกรรมของชาวบ้าน บางครั้งมีแต่เครือญาติบางคนที่มาร่วมงาน ชาวบ้านคนอื่น ๆ หากไม่ใช่วันหยุด หรือไม่มีเวลาก็จะมาร่วมกิจกรรมเฉพาะในเวลาจำกัด บางครั้งไม่ได้เข้าร่วม จากภาระหน้าที่ หรือด้วยความเป็นตัวของตัวเองสูงขึ้น ชาวบ้านเริ่มไม่สนใจต่อการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ จนในที่สุดกิจกรรมของชุมชนบางกิจกรรมไม่มีผู้เข้าร่วม หรือมีน้อยรายจนทำให้กิจกรรมนั้น ๆ ไม่บรรลุผลสำเร็จ เช่น การประชุมประจำเดือน การจัดงานบุญประเพณี สืบชะตาวัด สืบชะตาหมู่บ้านมีชาวบ้าน มาร่วมน้อยมากจนทำให้ผู้นำทางศาสนาหลายคนต้องออกไปเรียกรับเงินแทน หากใครไม่มีเวลามาร่วม การติดต่อสัมพันธ์ของชาวบ้านที่ยังคงเหลือจะมีแต่เฉพาะกลุ่มที่ยังต้องพึ่งพาอาศัยกัน มีผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น กลุ่มเย็บผ้า กลุ่มผู้รับเหมาก่อสร้าง กลุ่มขับ รถมอเตอร์ไซด์ กลุ่มเขียนรูปบนเครื่องเงิน กลุ่มลงลักปิดทอง เป็นต้น ส่วนกลุ่มอื่น ๆ ไม่ได้ติดต่อสัมพันธ์กันเหมือนดังเดิม จึงทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านอยู่แบบต่างคนต่างอยู่มากกว่า

มาระยะหลัง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 จนถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2543) กลุ่มชาวบ้านอยู่อย่างอิสระมากขึ้น ชาวบ้านไม่ได้สนใจที่จะพึ่งพาอาศัยกันเหมือนดังแต่ก่อน ประกอบกับสังคมชุมชนเปลี่ยนไปจากการที่คนภายนอกเข้ามาอยู่อาศัยร่วมกับคนในชุมชนจำนวนมาก ทั้งกลุ่มบ้านจัดสรร กลุ่มทำงานในโรงงาน และกลุ่มคนที่อยู่อาศัยตามหอพัก ชาวบ้านกลุ่มมาใหม่ไม่มีความสัมพันธ์กับชาวบ้านกลุ่มเดิม ชาวบ้านกลุ่มเดิมที่อยู่มาก่อนก็มีความสัมพันธ์เฉพาะกลุ่มมากขึ้น และมีจำนวนน้อยราย ชาวบ้านส่วนมากมีอาชีพที่ไม่เกี่ยวข้องกัน จึงเป็นเรื่องปกติที่ชาวบ้านกลุ่มเก่ามักช่วยเหลือกัน หรือมาร่วมกิจกรรมกันเฉพาะกิจมากขึ้น เช่น งานศพ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น หากเสร็จสิ้นงานดังกล่าวก็ต่างแยกย้ายต่างคนต่างไป และที่สังเกตเห็นได้ชัดบางอย่างในเรื่องความสัมพันธ์ของชาวบ้านในปัจจุบันก็คือ กลุ่มญาติพี่น้อง กลุ่มเพื่อน เป็นกลุ่มหลักที่เข้ามาร่วมกิจกรรมของชาวบ้านกลุ่มเดียวกัน ชาวบ้านมีการตัดสินใจและความคิดที่เป็นอิสระในการที่จะช่วยเหลือใคร ไปร่วมกิจกรรมกับใครอยู่ในระดับสูง จึงสามารถเห็นได้ชัดในบางครั้งว่า บางครอบครัวจะประกอบพิธีกรรม หรือจัดงานสำคัญทางศาสนาโดยไม่เชิญชาวบ้านคนอื่นมาร่วมงานเลย จะเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเฉพาะคนในครอบครัวแทน กลุ่มเด็ก และกลุ่มวัยรุ่นก็เลือกคบหาสมาคมเฉพาะเครือญาติเดียวกัน เรียนที่เดียวกันเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่เห็นมีการ

ร่วมกิจกรรมส่วนรวมทั้งงานวัด งานของชุมชนของกลุ่มเด็กเหล่านี้เลย โดยเฉพาะกลุ่มเด็กที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันนั้นเลือกคบหาเพื่อนจากนอกหมู่บ้านมากกว่าการคบหาเพื่อนในหมู่บ้านเดียวกัน ดังนั้นเวลาชาวบ้านมีกิจกรรมอะไรจึงเห็นกลุ่มเพื่อนของเด็กจากนอกชุมชนมาร่วมมากกว่า และบ่อยครั้งที่ทำให้กลุ่มเด็กเหล่านี้ทะเลาะวิวาทกับกลุ่มเด็กในชุมชน หรือเกิดความไม่พอใจกัน

3.2) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ

จากการสังเกตและสัมภาษณ์กลุ่มคนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมต่างกัน และกลุ่มชาวบ้านทำให้ทราบข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจดังนี้คือ

นางดี สิทธิปัญญารัตน์ เล่าว่า ในสมัยที่ตนเป็นเด็กจำความได้อายุประมาณ 15 – 20 ปี (ประมาณ ปี พ.ศ 2476 – 2481) หมู่บ้านร้องขุน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา เพียงอย่างเดียวจะเลี้ยงสัตว์ก็เพียงเพื่อไว้ใช้งาน เช่น วัว ควาย เตาที่จำเป็นจะมีไม่มากนัก นอกจากคนที่มีที่นาหลายแห่งจำเป็นต้องมีวัว ควายจำนวนมาก เช่น พ่อของตนมีนามากกว่า 70 ไร่ จึงเลี้ยงควายไว้ 10 กว่าตัว เพื่อสลับผลัดเปลี่ยนทำนา สมัยตนเป็นเด็กต้องรับผิดชอบดูแล วัว ควายมากกว่า 20 ตัว พ่อแต่งงานแยกครอบครัวลงมาอยู่ (อายุประมาณ 17 ปี) พ่อของตน และพ่อของสามีเคยยกวัว ควายให้ จำได้ว่าประมาณ 5 ตัว ก็อาศัยวัว ควายเป็นแรงงานในการทำนา และเป็นทุนให้กับครอบครัว ระยะเวลาที่วัว ควายออกลูกหากเป็นตัวผู้ก็เลี้ยงไว้ขาย นางดี เล่าชีวิตตนให้ฟังว่า "อย่างยายสมัยนั้น สองคนสามีก็อาศัยขายวัว ควาย พอได้เงินก็ไปซื้อที่นา เป็นของตนเองสมัยก่อนที่นาราคาไม่แพง บางคนเขาก็เอาที่นาแลกกับวัว ควาย ก็แล้วแต่ว่าใคร จะพอใจในสิ่งไหน หากพอใจราคาด้วยเงินก็ซื้อด้วยเงิน" นางดีบอกว่า ตนกับสามีซื้อที่นาต่อจาก นายเฮื่อนประมาณ 15 ไร่ ใช้เงินเพียง 500 บาท (ประมาณ ปี พ.ศ 2495) จึงอาศัยทำนา ดังกล่าวเลี้ยงครอบครัวมาโดยตลอด ต่อมาประมาณปี พ.ศ 2500 ตนกับสามีได้เก็บเงินไปซื้อ เครื่องสีข้าวขนาดเล็กมาตั้งโรงสีแห่งแรกในหมู่บ้าน โดยอาศัยเก็บค่าสีข้าวปีบละ 50 สตางค์ ต่อมาได้ขึ้นค่าสีเป็นปีบละ 1 บาท อาศัยสีข้าวเลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด ไก่ มาตลอด พอหมูโตก็จะขาย ให้กับพ่อค้าเร่ที่ออกมาหาซื้อหมูถึงบ้าน ครั้งละ 4-5 ตัว นางดีบอกว่าอาศัยประกอบอาชีพอย่าง

นั้นมากกว่า 20 ปี มารยะยะหลังลูกเริ่มเติบโตเป็นหนุ่ม สาวก็เลยให้ลูกดูแลกิจการต่อ โดยลูกชายคนโตและลูกสาวคนที่สองทำหน้าที่ทำนาตนเอง และนาของพ่อ แม่ด้วย ประมาณปี พ.ศ 2512 ได้ซื้อที่นาเพิ่มอีก 7 ไร่ และยกให้ลูกชายคนโต ซึ่งแยกครอบครัวไปอยู่อีกหมู่บ้านหนึ่งในช่วงเดียวกัน พ่อฝ่ายสามีก็ยกที่นาให้ 10 กว่าไร่ จึงให้ลูกคนที่สองกับลูกชายทำกิน ส่วนที่นาของคนบางปีก็ต้องจ้างคนอื่นทำบ้าง ทำเองบ้างลูก ๆ ช่วยกันบ้าง นางดีบอกว่า ลูกชายมี 3 คน ก็วิกฤจريتไปเสีย 1 คน คนแรกแยกครอบครัวไปอยู่บ้านอื่น อีก 2 คนก็เสียสติ คนเล็กก็บวชเรียนในเมือง ส่วนลูกสาวทั้งสองคนพอแต่งงานมีครอบครัวก็ขอแยกไปอยู่ข้างนอก 1 คน คือลูกสาวคนที่สามไปอยู่หมู่บ้านสันกลาง เหลือลูกสาวคนที่สองที่แยกครอบครัวลงอยู่ในบริเวณที่ดินผืนเดียวกัน ส่วนลูกชายคนเล็กบวชเรียนได้ 7 ปีก็สึกออกมา แต่งงานพาภรรยามาอยู่ร่วมกับตน นางดีเล่าว่า ช่วงที่ตนประกอบอาชีพทำนา สีข้าว ก็เห็นชาวบ้านคนอื่น ๆ ก็ทำนากันเป็นอาชีพหลัก มาเริ่มเห็นชาวบ้านปลูกผัก ปลูกพืชชนิดอื่นก็ประมาณปี พ.ศ 2520 เป็นต้นมา ส่วนใหญ่ทำหลังฤดูทำนา เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ บางคนก็ปลูกกระเทียม บางคนก็ปลูกไผ่ยาสูบ ชาวบ้านหลายคนเริ่มมีความจำเป็นที่ต้องปลูกพืชอย่างอื่นหลังทำนา เพราะบางคนเริ่มมีหนี้สินจากการซื้อรถจักรยานยนต์ โทรศัพท์ ตู้เย็น หมู่บ้านได้รับการติดตั้งกระแสไฟฟ้า ประมาณปี พ.ศ 2518 หลังจากนั้น 2 – 3 ปี ชาวบ้านก็เริ่มแสวงหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มากมาย เมื่อไม่มีเงินใช้สอยจำเป็นต้องหาเพิ่ม หลายคนเริ่มออกไปรับจ้างทำงานในเมือง โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ไม่มีที่นา ที่สวน หรือกลุ่มคนที่ไม่อยากทำนา ทำสวน ก็ปล่อยที่ดินว่างเปล่า เข้าไปทำงานในเมือง ส่วนใหญ่จะทำอาชีพรับจ้างก่อสร้าง ผู้หญิงก็ออกไปรับจ้างทำความสะอาดตามร้านค้าในตลาด ผู้ชายบางคนก็พัฒนาฝีมือมาเป็นช่างปูนบ้าง ช่างไม้บ้าง ตามความสามารถ บางคนพอมีเงินก็กลายเป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง บางคนก็ออกรับจ้างเป็นกรรมกรตามตลาด ร้านค้าส่งของ คนที่มีความสามารถขับรถก็ออกรับจ้างขับรถตามโรงงานต่าง ๆ เริ่มมีอาชีพหลากหลายมากขึ้น ต่อมาประมาณปี พ.ศ 2530 เป็นต้นมา ชาวบ้านเริ่มทยอยขายที่นาที่ละคนสองคนจนถึงประมาณ ปี พ.ศ 2538 ที่นาในหมู่บ้านต่างถูกขายไปเกือบหมด

นางดีเล่าว่า ที่นาของตนก็ขายไปหมดเหมือนกัน โดยขายให้เจ้าของบ้านจัดสรร และนายทุน ได้เงินประมาณ 10 ล้านบาท ตนได้นำมาแบ่งให้ลูกคนละ 1 ล้านบาท

เพื่อเป็นทุนเลี้ยงครอบครัวที่เหลือตนเก็บไว้ฝากไว้ที่ธนาคาร เพื่อเอาดอกเบี้ยมาใช้จ่าย นางดีเล่าต่อว่าชาวบ้านคนอื่น ๆ ที่ชายที่นาพอมีเงิน มีทองต่างเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่กันอย่างมาก บางคนก็นำมา สร้างบ้านหลังใหม่ บางคนก็นำไปซื้อรถยนต์ บางครอบครัวซื้อรถไว้ในบ้าน 2-3 คัน บางครอบครัวออกเงินกู้ บางครอบครัวก็เอาไปซื้อรถตู้วิ่งบริการโดยสาร และมีหลายครอบครัวที่เสียเงินเพราะเล่นการพนันและดื่มเหล้า เทียวผู้หญิง ติดนักร้อง นางดียกกรณีตัวอย่างน้องชายของตนที่ตอนแรก ชายที่นามีเงินมากกว่า 3 ล้านบาท ภายในระยะเวลา 5 ปีต้องไม่เหลือเงินเพราะทั้งครอบครัวชอบเล่นการพนัน โดยเฉพาะม้าแข่ง และเล่นไพ่ ลูกชายก็ติดเหล้า งอมแงม ทรัพย์สินที่ซื้อไว้ต่างทยอยขายจนหมด พอไม่มีเงินต้องขอเช่าที่นาคนอื่นทำ บางวันก็หาจับนกกไปขายตามวัดในเมือง นางดีเล่าว่าในอดีตก่อนที่ชาวบ้านจะขายที่นา ที่สวนกันนั้นชาวบ้านอยู่อาศัยแบบเรียบง่าย หาปู ปลา ผักตามธรรมชาติ คนสมัยก่อนถือว่ามีข้าวอยู่ในยุ้งฉางก็นับว่าอยู่สบายไม่ต้องดิ้นรนอะไรมากนัก

นางดีเล่าถึงวิธีการทำนา (วิธีการผลิต) ในสมัยก่อน 15 - 30 ปี ให้หลัง ชาวบ้านเขาจะช่วยกันทำนา โดยเรียกว่า เอามือ (ลงแขก) ทั้งการไถ ดำนาจนถึงเก็บเกี่ยว ครอบครัวไหนมีคนมากก็ได้เบียดครอบครัว อื่น ๆ หากไปเอามือ (ลงแขก) 1 แรง ก็ได้รับการตอบแทน 1 แรง (1 คน) หากครอบครัวไหนออกไปเอามือ 4-5 คน ใช้เวลา 5-6 วัน ก็สามารถมีคนมาช่วยทำนามากกว่า 20-30 คน อย่างเช่นดำนา 10-20 ไร่ ใช้เวลา 1-3 วัน ก็เสร็จ หากดำนาเสร็จก็ดูแลนาของใครของมัน จนถึงเวลาเก็บเกี่ยวก็จะกลับมาลงแขกอีกครั้งจนถึงนวดข้าว ขนข้าวขึ้นยุ้งฉาง ก็ถือว่าเสร็จสิ้นการทำนา ในสมัยก่อนในกลุ่มญาติพี่น้องที่ต้องใช้แรงงานร่วมกัน เขามีการตกลงกันก่อนว่าใครจะดำนาก่อน หลัง เพื่อไม่ให้ต้องมาเก็บเกี่ยวข้าวพร้อมกันเพื่อป้องกันปัญหาการขาดแคลนแรงงานในกลุ่มเครือญาติ กลุ่มเพื่อนเดียวกัน แต่มาระยะหลังประมาณ 10-15 ปีย้อนหลัง เริ่มเห็นมีการจ้างแรงงานแทนการเอามือ (ลงแขก) มากขึ้น เพราะชาวบ้านจำนวนมากเริ่มเข้ามาทำงานในเมือง หากจะขอใครช่วยทำนาต้องจ้างเป็นค่าแรงให้เท่ากับค่าจ้างรายวัน หรือต้องแพงกว่ารายวันถึงจะมีคนมาช่วย การจ้างแรงงานเป็นข้าวก็ลดน้อยลง ในอดีตต้องจ้างชาวบ้านที่เขาไม่มีที่นาแต่อยากมีข้าวกิน โดยคิดอัตรา 1 ต่าง (ถัง) ต่อ 1 วันเป็นค่าจ้าง พอเก็บเกี่ยวเสร็จจึงมารับข้าวไปเก็บไว้กิน แต่หลังจากปี พ.ศ. 2530 - 2538 เป็นต้นมา

ชาวบ้านลดการทำนาลงอย่างมาก เพราะส่วนใหญ่ชายที่นาตนเอง เหลือเพียงบางครอบครัวที่พอ มีที่นาหลงเหลือแต่ไม่มาก ประมาณ 5 ครอบครัวยังมีที่นาประมาณครอบครัวละ 4-5 ไร่เท่านั้น กลุ่มนี้บางคนก็ทำนาปลูกข้าวไว้กิน บางคนก็ให้คนอื่นทำแบ่งคนละครึ่ง บางคนก็ปล่อยให้ รกร้างว่างเปล่า การทำนาก็แตกต่างจากในอดีต การทำนาในปัจจุบันนอกจากการไถนาด้วยรถ ไถเดินตาม และรถแทรกเตอร์แล้ว การปลูกข้าว (ดำนา) ก็จ้างแรงงานชาวเขาและแรงงานจาก ชนบทเป็นส่วนใหญ่ แรงงานในหมู่บ้านไม่มีใครทำ หรือแม้แต่การเก็บเกี่ยว มัดข้าว บางที่ก็ใช้คน ในครอบครัว บางที่ก็จ้างมาจากที่อื่น การขนข้าวมารวมกันในตระวง (ที่นวดข้าว) เดี่ยวนี้ต่างใช้ รถยนต์ขนแทนการใช้หลาว (ไม้คานหาบข้าว) เป็นส่วนใหญ่ ขนข้าวด้วยรถยนต์วันเดียวก็เสร็จ การประกอบพิธีต่าง ๆ ในนาข้าว เช่น แรกขวัญข้าว (แยกขวัญข้าว) ดำหัวควาย ชนชั้นข้าวทั้งสี่ใน หัวนา (การหมายนา) ก็ไม่มีใครทำอีก การช่วยเหลือกันในกลุ่มญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงในเรื่องการ ทำนาก็มีน้อยลง การใส่ปุ๋ย การใช้ยาฆ่าแมลงมีมากขึ้น ทั้งยาฆ่าหอย ปู ยาฆ่าแมลง ยาคุม หล่ำ ซึ่งในสมัยก่อนไม่มีการใช้มากนัก บางคนก็ไม่ใช้ แต่ก็ทำนาอยู่กันมาได้ ถึงราคาข้าวใน อดีตมีราคาถูกแต่ต้นทุนก็ถูกตาม ในปัจจุบันบางคนลงทุนมากคนคิดค่าข้าวแพงกว่าซื้อกินเสียอีก แต่หลายคนก็บอกว่าดีกว่าปล่อยให้ดินรกร้างว่างเปล่า และพอมีข้าวกินเป็นปี ซึ่งก็มีอีกหลายคนที ไปขอเช่าที่ดินทำกินจากเจ้าของที่ดินบริเวณใกล้ ๆ หมู่บ้านเพื่อปลูกข้าวไว้กิน

นางออน คุณหลวง เล่าให้ฟังว่าในหมู่บ้านร่องขุน ในอดีตก่อน 15 ปีให้หลัง ส่วนใหญ่ชาวบ้านทำนาอย่างเดียว นอกจากทำนาเลี้ยงวัว ควายก็ไม่ได้ทำอะไร เพราะสมัยก่อน แแถวหมู่บ้าน และบริเวณใกล้ ๆ หมู่บ้านเต็มไปด้วยป่าไม้ และหนองน้ำ ชาวบ้านส่วนใหญ่หลังทำ นาสเสร็จก็หาปู ปลา หานก หาผักมาทานกันไปไม่เค็ดร้อนอยู่แบบสบาย ๆ ไม่ต่อสู้ดิ้นรนอะไร สมัยที่ตนเป็นสาวนั้นนอกฤดูทำนาก็ทำหน้าที่ไปเลี้ยงควายบริเวณกลางทุ่งนาให้พ่อ เพราะมีควาย มาก พ่อมีที่นาหลายแห่งจึงจำเป็นต้องเลี้ยงควายไว้จำนวนมาก ๆ เพื่อให้ทำนาตอนนั้นน้องชายยัง เล็กอยู่ ต่อมาพอน้องชายโตขึ้นก็ให้น้องชายเลี้ยงควายแทน และจำได้ว่าสมัยนั้นพ่อของตนได้ซื้อ วัวมาเลี้ยงมาก ประมาณ 20 ตัว จำเป็นต้องช่วยกันดูแล พอตนแต่งงานมีครอบครัวพอก็แบ่งวัว ควายให้ 5 ตัว เพื่อไว้ใช้ทำนา ใช้ลากเกวียน หรือไว้ใช้งานเท่านั้น ไม่ได้เลี้ยงไว้ขาย ก็อาศัยวัว ควาย ที่พ่อยกให้เป็นแรงงานหลัก ทำนา ทำสวน นางออนเล่าว่า การทำนาในสมัยก่อน ชาวบ้าน

จะช่วยกันเอามือ (ลงแขก) ตามคนที่รู้จักมักคุ้นกัน ทำนาไม่เหนียวเหมือนเดิมนี้นี้ เมื่อก่อนชาวบ้านช่วยกันคนละไม้ละมือเดี๋ยวก็นเสร็จ ขอเพียงเราไปช่วยชาวบ้านแล้วชาวบ้านก็จะกลับมาช่วยเราเองเป็นการตอบแทนกัน ส่วนใหญ่ก็เป็นกลุ่มแรงงานที่เป็นญาติพี่น้องกัน เป็นเพื่อนกัน เป็นส่วนใหญ่ พอมาระยะหลังพอชาวบ้านเริ่มไปรับจ้างทำงานในเมืองมากขึ้นการลงแขกเริ่มลดลง การทำนา ทำสวนเริ่มจ้างเป็นเงินแทนข้าว โดยส่วนใหญ่จ้างเป็นรายวัน หรือเหมาทำ เช่น การดำนา การเกี่ยวข้าว มัดข้าว ฟาดข้าว (นวดข้าว) เป็นต้น โดยเฉพาะในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีการจ้างแรงงาน จากนอกหมู่บ้านมาทำแทน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ทำงานนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะทำในเมืองมักได้ค่าจ้างสูงกว่าในหมู่บ้าน แรงงานที่มารับจ้างส่วนใหญ่มาจากชนบท จากบ้านแม่อน อำเภอดันก่าแพง บางปีก็เป็นชาวเขา บางปีก็เป็นคนเมือง แล้วแต่ว่าจะหาได้ใน ช่วงฤดูทำนา นางออนเล่าว่า ยิ่งช่วงหลังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ชาวบ้านหลายคนขายที่นา ที่สวนได้เงินกันเป็นจำนวนมาก ทำให้หลายคนไม่รับจ้างใครทำนาอีก ส่วนคนที่ยังไม่ขายที่นาต้องจ้างแรงงานจากนอกหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ คนในหมู่บ้านมาช่วยก็เฉพาะญาติพี่น้องกัน เท่านั้นแต่น้อยมาก เพราะหลังจากที่ชาวบ้านขายที่นาหลายคนเปลี่ยนอาชีพใหม่ บางคนซื้อรถตู้ มาออกวิ่ง บางคนก็ค้าขาย บางครอบครัวก็นำเงินไปฝากธนาคารกินดอกเบี้ย บางครอบครัวก็เอาไปเล่นการพนันจนหมดตัว หลายครอบครัวมีเงินมากก็กินเหล้า ทุกวันจนเป็นคนติดเหล้า นางออนเล่าว่า ในช่วงเวลานั้นชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนไปอย่างมาก บางคนจากไม่เคยเที่ยวก็เที่ยว ไม่เคยกินก็กิน บางครอบครัวก็ซื้อรถยนต์ใหม่ ปลูกบ้านใหม่ บางคนก็ขายที่ดินที่ใกล้ถนนไปซื้อที่ดินที่ลึกเข้าไปที่ราคาถูกลงกว่า ชาวบ้านเริ่มไม่แคร์ ไม่สนใจใคร เพราะถือว่าตนเองมีเงิน หลังจากนั้นประมาณ 4 – 5 ปี ชาวบ้านกลุ่มที่ฟุ่มเฟือย เล่นการพนัน ติดเหล้าติดยา ทรัพย์สินเริ่มหมด ต้องขายทรัพย์สินที่มีอยู่ไปจนไม่เหลืออะไร บางคนก็กลับมาขายจนตามเดิม และหนักกว่าเดิม เพราะไม่เหลือที่ดิน ทำกิน บางคนต้องไปขอเช่าที่นาคนอื่นทำ ถึงจะจ่ายแพงก็ยอม เพราะเริ่มไม่มีเงินซื้อข้าว ทำนาปลูกข้าวไว้กินดีกว่าซื้อกิน นางออนบอกว่า สมัยนี้ทำนาไม่คุ้ม เพราะต้องลงทุนสูง ทั้งค่าแรงงาน ค่าปุ๋ย ค่ายา สมัยก่อนไม่ต้องลงทุนมาก หากไม่อยากทำก็ให้คนอื่นทำแล้วเอาข้าวแบ่งคนละครึ่ง ซึ่งนางออนบอกว่าเมื่อก่อนตนใช้วิธีนี้ทำนาทั้ง 3 แห่ง ได้ผลดีคือ เราไม่ต้องลงทุนอะไรมาก พอเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จเราก็ไปรับมาไว้ถ้าไม่อยาก เก็บไว้ก็นำไปขายเปลี่ยน

เป็นเงินเก็บง่ายกว่า และอีกอย่างในสมัยก่อน ทุยยากก็ไม่ใส่ อาศัยการโลกกลมหมู่บ้านมัก ไว้ให้เนา พอฮายนา (ปรับดินให้เรียบ) ดำนากง่าย ทุยาก็มีไม่มาก ทุยก็ไม่จำเป็น เพราะหมู่บ้าน กลายเป็นทุยจะใส่ก็ใส่มูลวัว มูลควายเท่านั้น สมัยก่อนน้ำก็มาก ชาวบ้านต่างช่วยเหลือกัน นางออนเล่าว่าพอชาวบ้านเริ่มทยอยขายที่นาจนเกือบหมด ตนจึงขายที่นาไปทั้ง 3 แห่ง เพราะเก็บไว้ก็ไม่มีใครช่วยได้ เงินประมาณ 8 ล้านบาท ก็อาศัยเก็บเงินฝากธนาคารไว้เพื่อเอาดอกเบี้ยมาใช้จ่าย ต่อมาจึงนำออกมาบางส่วนไว้ให้ชาวบ้านกู้ยืมเก็บดอกเบี๋ย โดยปล่อยเงินกู้โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละห้าบาทต่อเดือน จากการทำธุรกิจ เงินกู้ในระยะ 6-7 ปี ทำให้มีเงินเพิ่มขึ้นมาอีก 2-3 ล้านบาท ซึ่งรวมถึงการขายที่ดิน และบ้านที่ยึดมาจากลูกหนี้ด้วย ปัจจุบันเลิกกิจการเงินกู้ไปแล้ว เพราะอายุมากแล้วไม่อยากไปตามทวงหนี้ใครอีก ยิ่งคนสมัยนี้ตอนกู้พุดง่าย ตอนจ่ายพุดยาก บางคนก็ติดด้านจนต้องยึดทรัพย์สิน บางทีก็ไม่อยากยึดของใคร แต่ก็จำเป็น นางออนเล่าว่าชาวบ้านหมู่บ้านร่องซุ่น เคยเป็นลูกหนี้ 20-30 คน และตนเคยยึดบ้าน และที่ดินในหมู่บ้านได้สองแห่ง เพราะเป็นลูกหนี้รายใหม่แต่ไม่ยอมคืนเงินจำเป็นต้องยึดไว้ปล่อย ให้คนอื่นเช่าที่อยู่อาศัยดีกว่าปล่อยให้รกร้างว่างเปล่า

ส่วนการออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน นางออนบอกว่า ที่จำได้ก็คงจะเป็นช่วงประมาณ ปี พ.ศ. 2515 - 2518 ที่ชาวบ้านหลายคนเริ่มออกไปทำงาน ในสถานที่ก่อสร้าง เพราะสามีของตนก็เป็นอีกคนหนึ่งซึ่งรถยนต์ไว้บริการรับ ส่งคนงานก่อสร้างไปส่งในเมือง แบบไปเช้าเย็นกลับ มารยะหลังสามีของตนก็ประกอบอาชีพรับเหมาก่อสร้างไปด้วย ช่วงนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่จะทำงานเป็นกรรมกรเป็นหลัก แต่ทำหลาย ๆ ปี บางคนก็ได้เป็นช่างไม้ ช่างปูน เพราะฝีมือดีขึ้น บางคนก็ออกมาเป็นผู้รับเหมาเสียเอง ส่วนกลุ่มผู้หญิงเริ่มออกไปทำงานนอก หมู่บ้านประมาณปี พ.ศ. 2520 เริ่มมีคนออกไปรับจ้างทำงานในโรงบ่มใบยา โรงงานทำเฟอร์นิเจอร์ ทำงานฝีมือ เช่น ทำเครื่องเงิน ทำกระดาษสาแถวบ่อสร้าง หรือตามโรงงานที่ตั้งตามถนนสายสันกำแพงมากขึ้น และหลายคนยึดเป็นอาชีพหลักมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนผู้หญิงบางคนก็เริ่มออกไปเรียนตัดเย็บเสื้อผ้าบ้าง เรียนเสริมสวยบ้าง หลายคนซึ่งในปัจจุบันจะเห็นในหมู่บ้านมีคนที่ยึดอาชีพเย็บผ้า 10-15 คน เสริมสวย 2-3 คน นอกนั้นก็ยึดอาชีพเขียนภาพ ลงเครื่องเงินบ้าง เขียนพัดบ้าง ส่วนกลุ่มผู้ชาย นอกจากช่างไม้ ช่างปูน แล้วก็ยังมีหลายคนยึดอาชีพ ออกรถตุ๋

บริการท่องเที่ยว ขับรถโดยสาร ขับรถบริษัท กลุ่มออกรถตู้ส่วนใหญ่ก็เป็นกลุ่มที่ขายนาในช่วงปี พ.ศ 2532 – 2538 แทบทั้งสิ้น

นายเขียว คำใจเที่ยง เล่าว่า ตามที่ตนเห็นและจำได้ว่าในอดีตชาวบ้านทำนาอย่างเดียว แต่ต่อมาระยะหลังประมาณปี พ.ศ 2520 เป็นต้นมา เริ่มเห็นชาวบ้านออกนอกหมู่บ้านไปรับจ้างก่อสร้าง คัดใบยาในโรงบ่มใบยาหลังฤดูทำนา แต่ก็มีไม่มากนัก ช่วงประมาณปี พ.ศ 2530 เป็นต้นมาชาวบ้านออกไปรับจ้างทำงานกันเยอะ โดยเฉพาะกลุ่มชาวบ้านที่ไม่มีที่นา ที่สวนเริ่มประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ส่วนใหญ่จะออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านจะมีบ้างที่เข้าไปรับจ้างทำงานในโรงงานตุ๊กตาที่อยู่ในหมู่บ้าน แต่มีเพียง 4 – 5 คน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้หญิง บางคนก็เย็บผ้าอยู่กับบ้าน บางคนก็ไปรับงานมาทำในครอบครัว เช่น กลุ่มเขียนพัด ลงลักปิดทอง ทำเครื่องเงิน นายเขียวบอกว่าในช่วงนั้นบ้านบ่อสร้างเริ่มค้าขายของดี ตอนแรก ๆ ก็มาจ้างคนไปทำงานตามร้านค้าและโรงงานที่บ่อสร้าง ระยะหลังหลายคนมีฝีมือดี และมีประสบการณ์ จึงรับงานมาทำที่บ้าน ทำเสร็จจึงนำไปส่งตามร้าน และเป็นงานที่สร้างรายได้ที่ดี ระยะหลังจึงทำให้คนในหมู่บ้านยึดอาชีพทำเครื่องเงิน เขียนพัด วาดรูป ลงลักปิดทอง ประมาณ 10 – 15 คน ส่วนกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าเริ่มเห็นคนในหมู่บ้านไปเรียนตัดเย็บเสื้อผ้าตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา ช่วงแรก ๆ ก็มี 2 – 3 คน ระยะหลังก็สอนกันเองในหมู่บ้านบ้างไปเรียนบ้างจนถึงปัจจุบันมีชาวบ้านที่ยึดอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า โดยเฉพาะผู้หญิงประมาณ 15 – 20 คน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 35 – 45 ปีขึ้นไป นายเขียวเล่าต่อว่า ส่วนกลุ่มชาวบ้านคนอื่น ๆ ที่มีที่นา ที่สวนในระยะหลังประมาณปี พ.ศ 2532 – 2539 หลายคนขายที่นา ที่สวนให้กับนายทุน นักธุรกิจจนไม่เหลือที่นา บางคนขายที่นาได้ราคาแพงก็ทำให้ฐานะของครอบครัวดีขึ้น บางคนเปลี่ยนจากคนยากจนกลับมาเป็นคนรวยก็มี บางคนก็รวยได้ไม่นานเพราะไม่รู้จักบริหารใช้จ่ายเงินในที่สุดต้องกลับมาจนอย่างเดิม นายเขียวบอกว่า ตนก็ขายที่นาไปหนึ่งแห่งให้กับเจ้าของปางช้างสันกำแพงในปัจจุบัน ตอนนั้นได้เงินประมาณ 3 ล้านบาท ที่นาประมาณ 20 ไร่ ก็แบ่งเงินให้ลูก ๆ คนละ 2 แสนบาทไว้ทำทุนประกอบอาชีพ นายเขียวพูดว่า “มีน้อยก็แบ่งไปตามน้อย มีมากก็แบ่งไปตามมาก ไม่อยากให้ลูก ๆ ต้องมาเกลียดชังกันเหมือนลูกคนอื่น ๆ ที่แบ่งทรัพย์สินไม่ลงตัว” นายเขียวเล่าต่อว่า เคยมีบางครอบครัวในหมู่บ้าน หลังจากขายนาได้เงินหลาย

ล้านบาทก็แบ่งให้ลูกคนละ 3 – 4 แสนบาท ซื้อรถให้ขับ สร้างบ้านให้อยู่ จัดงานแต่งงานให้ระยะ หลังลูก หลานติดการพนัน ติดเหล้า หัวหน้าครอบครัวก็ติดการพนัน ทำให้ใช้เงินประมาณ 4 ล้านบาทหมดไปภายใน 5 – 6 ปี ปัจจุบันต้องกลับมายากจนตามเดิม และยิ่งหนักกว่าเดิมอีก เพราะไม่มีที่ดินทำกิน และไม่มีอาชีพหลัก บางครอบครัวขายที่ดินได้ไม่กี่แสนบาท นำเงินมาสร้าง บ้านใหม่ ซื้อรถยนต์ไว้ขับ เพียงปี หรือสองปีเงินก็หมด ต้องขายรถในราคาถูกไป นายเชียวบอก ว่าหลังจากที่ชาวบ้านหลายคนขายสวน ขายนา มาถึงประมาณปี พ.ศ. 2540 หลายคนใช้จ่าย อย่างฟุ่มเฟือยจนเงินหมด จำเป็นต้องดิ้นรนออกหางานทำ บางคนก็ออกไปรับจ้าง บางคนก็ออกไปค้าขาย และหลังจากการขายนาทำให้คนในหมู่บ้านเปลี่ยนอาชีพมากมาย บางคนซื้อรถตู้ออก รับบริการท่องเที่ยว บางคนก็สร้างโรงงานขนาดเล็กในบ้าน บางคนก็ทำอาชีพอิสระ ค้าขาย และ อื่น ๆ อีกมาก และหลังจากที่ชาวบ้านมีเงินเกิดการเปลี่ยนไปอีกอย่างที่ได้เห็นได้ชัดคือ ชาวบ้าน แข่งขันกันทั้งในเรื่องการแต่งตัว การซื้อรถจักรยานยนต์ รถยนต์มาขับ การซื้อของใช้ในบ้าน การ ส่งให้ลูก หลานเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียง หรือการจัดงาน เช่น งานบุญ งานแต่งงาน งานขึ้น บ้านใหม่ งานศพก็จัดให้ใหญ่โต เชิญแขกมาร่วมงานมากมาย อาหารก็สั่งมาจากร้านอาหาร มีวง ดนตรี-นักร้องมาเต้นและร้องเพลงให้ฟัง มีสุรา เบียร์ เครื่องดื่ม ซึ่งนายเชียวบอกว่า “ในสมัย ก่อนไม่เคยมีใครทำ ชาวบ้านอยู่กันแบบง่าย ๆ มีงานบุญอะไร ก็ทำตามแบบธรรมดา เชิญญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูงมาร่วมงานก็เสร็จ อย่างงานศพในสมัยก่อน ชาวบ้านจะมาช่วยกันทั้งจัดเตรียม อาหาร ข้าวของ ในการประกอบพิธี จนถึงนำศพไปเผา หลังจากเผาศพเสร็จ คนที่เป็นญาติ เป็น เพื่อนก็จะไปเยี่ยม ไปอยู่เป็นคู่เจ้าของงาน อีก 4 – 5 วัน จนคลายความโศกเศร้า จึงจะหยุดเที่ยว เยี่ยมเยือน แต่ในปัจจุบันไปร่วมงานศพก็เพียงอยากไปเล่นไฮโล เล่นไพ่ บางคนก็ไปรอเอาแกง อาหารจาก เจ้าภาพ ซึ่งไม่ได้ช่วยกันจริงจังเหมือนแต่ก่อน บางครอบครัวยังประกอบพิธีไม่เสร็จ ลูก หลานแย่งสมบัติกันจนดูน่าเกลียด ” ส่วนการประกอบพิธีทางศาสนาก็เช่นกัน นายเชียวบอก ว่าในสมัยก่อน มีงานบุญประเพณีอะไรชาวบ้านให้ความสำคัญต่อพิธีทางศาสนามากกว่าการจัด งานรื่นเริงเหมือนปัจจุบัน การประกอบพิธีทางศาสนาเมื่อก่อนชาวบ้านทำอย่างประณีตบรรจง ช่วยกันจัดเตรียมสิ่งที่ประกอบพิธีทั้งข้าวปลาอาหาร สิ่งของถวายพระ คนแก่คนเฒ่าก็มาช่วยกัน สานกระบุง ตะกร้าเพื่อใส่สิ่งของถวายพระ โดยเฉพาะงานบุญที่สำคัญ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่

บวชเณร ผ่าป่า ซึ่งรวมถึงงานศพด้วย แต่ในปัจจุบันพิธีทางศาสนาในเวลาสั้นลง เพิ่มการสนุกสนานรื่นเริงมากขึ้น เช่น เยาวชนดนตรี-นักร้องมาเล่น จัดหาอาหารแบบโต๊ะจีนในงานบุญ โดยเฉพาะงานขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน แม้กระทั่งงานผ่าป่าของวัด ส่วนงานศพปัจจุบันก็มีวงดนตรีพื้นบ้านมาเล่น เอาวีดีโอมาฉาย บางคนฉายหนังปี หนึ่งลามกก็มี และสิ่งที่ขาดไม่ได้ในงานศพปัจจุบันมีการเล่นการพนันกันจำนวนมาก ทั้งไฮโล ไพ่ นายเขียวบอกว่า “ เดี่ยวนี้มีทั้งผู้หญิงผู้ชายไม่รู้ใครเป็นใครมั่วกันไปหมด ” ซึ่งในอดีตผู้หญิงไม่กล้าร่วมเล่นการพนันกับผู้ชาย หรือทำอะไรที่ไม่เหมาะสม เช่น ดื่มเหล้า เบียร์ เต็นรำ หรือเที่ยวกลางคืน ซึ่งมักถูกผู้เฒ่าผู้แก่ตำหนิ ดุด่า

นายเงิน วุฒิมื่น เล่าว่า ในอดีตหมู่บ้านร้องซุ่น ประกอบอาชีพกันเพียงแต่ทำนาทำสวน สมัยก่อน 20 - 30 ปี บริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านมีแต่พื้นที่นา ฤดูทำนาในหมู่บ้านจะเจียดเพราะชาวบ้านออกไปทำนาจนหมด ในบ้านมีแต่คนชรา และเด็ก คนแก่ คนเฒ่า ในสมัยก่อนอยู่บ้านก็จะจักสาน ตะกร้า กระบุง เลี้ยงหลาน ช่วยกันไป การทำนาของชาวบ้านสมัยนั้นจะทำงานกันเป็นกลุ่มเอามื้อ เอาแรงกัน ช่วยกันเป็นส่วนมาก การทำงานช่วยกันจะแลกด้วยแรงงาน วันต่อวัน คนต่อคน เจ้าของที่นามีหน้าที่อย่างเดียวคือ เตรียมพื้นที่ไถดิน ปรับดิน และทำอาหารไว้เลี้ยงในเวลาคนอื่นมาช่วยทำงาน และเวลาคนอื่นมาช่วยทำงานเราก็ต้องไปช่วยเหมือนกับการยืมแรงงานกัน มาระยะหลัง ๆ ก็เริ่มมีการจ้างแรงงานบ้าง โดยการจ้างชาวบ้านที่ไม่มีที่นา แต่อยากได้ข้าวมาช่วยทำนา เพื่อแลกข้าวโดยจ้างวันละถัง ใครขยันไปรับจ้างหลายที่ก็ได้ข้าวหลายถัง พอกินไปหลายเดือน แต่ต่อมาพอชาวบ้านเริ่มเข้าไปรับจ้างทำงานในเมืองมากขึ้น หลายคนจำเป็นต้องจ้างแรงงาน เพราะแรงงานในครอบครัวไม่พอ แรก ๆ ก็จ้างคนในหมู่บ้าน ต่อมาเมื่อคนในหมู่บ้านหลังไถลออกไปทำงานข้างนอก (ประมาณ ปี พ.ศ 2520 เป็นต้นมา) จำเป็นต้องจ้างแรงงานจากนอกหมู่บ้าน บางทีก็มาจากหมู่บ้านในเขตอำเภอสันกำแพงบ้าง อำเภอดอยสะเก็ดบ้าง การจ้างทำโดยการจ้างเหมา มาช่วงหลัง ประมาณปี พ.ศ 2530 คนที่ทำนาต้องจ้างแรงงานมาช่วยทำ และแรงงานส่วนใหญ่มาจากเขตอำเภอแม่อน ซึ่งอยู่ไกลเข้าไปในเขตชนบท ติดเขตอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน เพราะหาแรงงานยาก ใคร ๆ ก็ไม่ยอมมารับจ้างทำนา ต้องจ้างเหมาเป็นเงินจำนวนมากเหมือนกัน นายเงินบอกว่า ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ 2530 - 2538 ที่นาใน

หมู่บ้านก็เริ่มไม่เหลือ เพราะมีนายทุนจากนอกหมู่บ้านมาซื้อเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านก็ทยอยขายที่ดินกันไป เพราะหลายคนไม่ยอมทำนาอีก เนื่องจากต้นทุนในการทำนาสูง ไม่ว่าจะ เป็นค่าจ้างคนงาน ค่าปุ๋ย ค่ายา หลังจากที่ชาวบ้านขายที่นาไปแล้ว หลายคนเริ่มมีฐานะทางการเงินดีขึ้นก็ซื้อข้าวสารแทนการทำนาเอง หลายคนนำเงินที่ได้มาเป็นทุนประกอบอาชีพใหม่ตามความถนัด เช่น ซื้อรถตู้-รถโดยสารไว้ขับบริการ ขายอาหาร ค้าขาย รับเหมาก่อสร้าง รับเหมาก่อสร้าง ทาสี บางคนก็นำเงินฝากธนาคารไว้กินดอกเบี้ย และก็มีอีกหลายคนก็นำเงินไปใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ดื่มเหล้า เที่ยวเตร่ เล่นการพนันจนเงินหมด ในระยะหลัง ๆ จึงกลับมาจนตามเดิม หลายคนก็นำเงินไปเป็นทุนการศึกษาให้ลูกหลานได้เรียนสูงๆ เมื่อจบออกมาก็หางานทำเลี้ยงตนเอง นายเงินบอกว่า ชาวบ้านร้องขุ่นหลายคนพอมีเงินก็ทำตัวหรูหรา แข่งขันกัน บางคนก็เอาไปซื้อรถยนต์คันใหม่ให้ลูก ๆ หรือแบ่งเงินให้ลูกคนละก้อน ลูกก็เอาไปซื้อรถยนต์คันใหม่ขับโชว์กัน มีบางครอบครัวที่ลูกขับรถไปเฉี่ยวชนคนอื่นก็ต้องเสียเงิน เสียทองจำนวนมาก บางครอบครัวลูก เที่ยวเตร่จนเสียคนไปก็มี บางครอบครัวก็สร้างบ้านหลังใหม่ให้ดูใหญ่โต พอสร้างบ้านเสร็จเงินไม่พอ ต้องออกไปรับจ้างทำงาน นำเงินมาเลี้ยงครอบครัว แต่ที่เห็นผ่านมามากคนที่ มีเงินแล้วนำมาให้คนอื่น กู้เท่านั้นที่มีเงินเพิ่ม เพราะได้ดอกเบี้ยเงินกู้แพง บางคนคิดดอกเบี้ยร้อยละ 10 - 20 บาทต่อเดือนก็มี ซึ่งในอดีต 5 - 10 ปี ในหมู่บ้านมีคนปล่อยเงินกู้ 4 - 5 คน ซึ่งส่วนใหญ่ก็มีเงินเป็นจำนวนมากพอให้ลูก หลานได้ใช้จ่ายอย่างสบาย นายเงินบอกว่า ตั้งแต่ชาวบ้านมีเงินก็ทำให้ความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปหลาย ๆ อย่างจึงเปลี่ยนแปลงตาม เช่น การแต่งกาย การกินอาหาร การพูดจา บางคนไปไหนที่ต้องแต่งตัวออกบ้านเหมือนตู้ทองเคลื่อนที่ บางคนขนาดกระดุมยังทำด้วยทองคำก็มี งานศพก็ไม่มีวันที่ชาวบ้านจะแต่งตัวแข่งกัน การกินอาหารก็ยังมีการแข่งขัน บางคนจะกินอาหารก็ซื้อจากร้านอาหารในห้างสรรพสินค้า บางคนสอนให้ลูก ๆ กินอาหารฝรั่ง กินขนมปัง แซนวิช พิซซ่า หรือบางคนก็สั่งพิซซ่าทางโทรศัพท์ ซึ่งเป็นการบริการส่งถึงบ้าน บางคนพอเงินหมดหรือเหลือน้อยลงก็ยังทำตัวหรูหรา บางครั้งมีหนี้สินส่วนตัว บางคนดื่มเหล้าจนเสียสติกลายเป็นคนวิกลจริตไปก็มี

จากการสังเกตและการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับชาวบ้าน พบว่า มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้คือ

อาชีพของชาวบ้าน

กลุ่มชาวบ้านทั่วไปที่อยู่ในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง อาชีพอิสระและบริการ ส่วนที่เหลือมีอาชีพรับราชการ , ทำการเกษตร และเป็นคนว่างงานและผู้ที่ไม่สามารถภาพทางร่างกาย อันเนื่องมาจากการดื่มสุรา และใช้สารเสพติด ประมาณ 5 คน

ระบบการผลิต

ระบบการผลิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป จากการผลิตทางการเกษตรมาสู่การผลิตที่หลากหลายมากขึ้นดังนั้นระบบการผลิตจึงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่แตกต่างของอาชีพ ตามปัจจัยสำคัญต่างๆคือ

1) ทุน ในปัจจุบันการประกอบอาชีพแต่ละอาชีพจำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมากในกลุ่มที่มีที่ดินหรือที่นาจะใช้ระบบการกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) สหกรณ์การเกษตรหรือในบางครอบครัวกู้ยืมโดยใช้หลักทรัพย์ที่อยู่อาศัยกู้ยืมจากธนาคารอาคารสงเคราะห์ ธนาคารพาณิชย์ หากแหล่งกู้ยืมดังกล่าวไม่สามารถปล่อยเงินกู้ให้ชาวบ้านจำนวนมากกู้ยืมเงินจากนายทุน หรือคนปล่อยเงินกู้ในหมู่บ้าน หรือหยิบยืมเงินจากญาติพี่น้องเพื่อนบ้าน และจ่ายดอกเบี้ยในวงเงินที่สูง โดยปกติทั่วไปจะกู้ยืมกันในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 - 10 บาทต่อเดือน (จะมีคนให้กู้เพียงไม่กี่คนที่คิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 บาทต่อเดือน) หากมีการกู้ยืมเป็นวงเงินที่สูง จะต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน เช่น โฉนดที่ดิน , ใบทะเบียนรถยนต์ หรือบ้าน โดยการทำสัญญาข้อตกลง มีชาวบ้านจำนวนมากที่ต้องสูญเสียบ้านและที่ดิน เพราะไม่สามารถนำเงินมาชดใช้คืนได้ และมีคนจำนวนหนึ่งอาศัยเงินทุนจากการขายที่ดินในอดีตนำมาเป็นเงินทุนหมุนเวียนประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพค้าขาย รถตู้ทัวร์ รถโดยสาร ข่างทำทอง ผู้รับเหมา เป็นต้น

2) ที่ดิน ในปัจจุบันมีชาวบ้านเพียง 5 ครอบครัวที่มีที่ดินทำการเกษตร และมีขนาดที่ดินรวมทั้ง 5 ครอบครัว ประมาณ 25 ไร่เท่านั้น มีชาวบ้านจำนวนหนึ่งหลังจากใช้เงินจากการขายที่ดินจนหมด จึงหันมาทำนา แต่ที่ดินทำกินไม่มี ต้องขอเช่าทำนาจากนายทุนที่ซื้อ ที่นาไว้ โดยขอเช่าเป็นรายปี อัตราค่าเช่า ต่อไร่ คือ 100 – 1,000 บาท / 1 ไร่ / 1 ปี หรือ บางครอบครัวขอเช่าทำกับญาติที่มีที่นา แต่ไม่ได้ทำประโยชน์ และเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว จึงนำมาแบ่งกันคนละครึ่งในกรณีชาวบ้านที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ ส่วนใหญ่จะใช้ที่ดินเป็นที่พักอาศัยเท่านั้น มีเพียงบางครอบครัวที่ทำประโยชน์ในที่ดินคือสร้างโรงงานขนาดเล็ก เช่น โรงงานทำทอง แกะสลัก ทำเครื่องเงิน บางครอบครัวก็ทำเป็นบ้านเช่า หอพัก หรือร้านค้า และมีเพียง 4 ครอบครัวที่ใช้พื้นที่ว่างขุดบ่อเลี้ยงปลาและใช้พื้นที่สันบ่อ ลานบ้านเลี้ยงไก่ชน ไก่เนื้อ

3) แรงงาน การใช้แรงงานในหมู่บ้าน ปัจจุบันจะมีการว่าจ้างโดยคิดค่าจ้างตามลักษณะงาน เช่น เป็นชิ้นงาน หรือคิดตามจำนวนเวลา คือเป็นชั่วโมง หรือเป็นวัน ผู้ใช้แรงงาน ในหมู่บ้านมีหลายคน ที่รับจ้างทำงานในโรงงานผลิตตุ๊กตา และประกอบอาชีพอิสระ เช่น เย็บผ้า วาดรูป ลงลักปิดทอง เครื่องเงิน รายได้ส่วนใหญ่จะได้ตามชิ้นงาน ส่วนคนในวัยทำงานคนอื่น ๆ ออกไปขายแรงงาน และบริการในเขตอำเภอเมือง และอำเภอสันกำแพง ทั้งเพศ หญิง ชาย ทั้งวัยหนุ่ม - สาว และวัยกลางคน

4) การจัดการ กลุ่มที่ทำการผลิตสินค้าอุตสาหกรรม หรือการเกษตร หน้าที่จัดการยังคงเป็นของผู้เฒ่าในครอบครัวหรือคนอาวุโสที่สุดในบ้าน ยกเว้นในกรณีที่ครอบครัวใดเป็นครอบครัวหย่าร้าง ฝ่ายสตรีที่ดูแลจัดการ และผลิตจะเป็นผู้ดูแล และจัดการทั้งหมด อำนาจการตัดสินใจในการผลิต การดูแลควบคุมของชาวบ้านจะยอมรับบทบาทของพ่อบ้านมากกว่าแม่บ้าน แต่แม่บ้านก็มีบทบาทในการให้คำปรึกษา และคอยให้กำลังใจ ในบางครอบครัวจะช่วยกันในการทำงาน แต่เมื่อมีปัญหาหรือการดำเนินงานขัดข้อง บทบาทที่จะแก้ไขหลัก คือ ผู้นำครอบครัวซึ่งเป็นทั้งพ่อบ้าน – แม่บ้าน หรือปู่ ย่า ตา ยาย ที่อยู่ในบ้าน

5) การใช้เทคโนโลยีในการผลิต เห็นได้ชัดว่าในปัจจุบันชาวบ้านนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมรวมถึงการเกษตรในการผลิตสินค้า ประเภทสินค้าอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น การทำเครื่องเงิน , ทองรูปพรรณ ซึ่งใช้เทคโนโลยีในการทำ เส้นเงิน เส้นทอง ด้วยเครื่องจักร ระบบการหลอมการล้างสีใช้กรดชนิดต่าง ๆ เตาหลอมก็ใช้หัวแก๊สเผาแทนเตาแบบเก่าที่ใช้ในอดีต ส่วนอาชีพอื่น ๆ ทั้งช่างไฟฟ้า ประปา หรือผู้รับเหมาก่อสร้าง ส่วนใหญ่จะนำเครื่องจักรกลมาใช้แทนแรงงานคน หรือใช้เครื่องมือสมัยใหม่ เช่น เครื่องสกรู , เครื่องวัดกระแสไฟ , เครื่องผสมปูน แทนการใช้แรงงานคน ส่วนช่างไม้ในปัจจุบันต่างใช้เลื่อยไฟฟ้าแทนเลื่อยมือ ใช้เครื่องปิดไม้ กบไสไม้ระบบไฟฟ้าแทนการใช้แรงงานคนเกือบทั้งสิ้น

กลุ่มที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่ใช้เครื่องทุ่นแรงในกลุ่มทำนาใช้รถไถเดินตามไถปรับพื้นที่ ใช้เครื่องตัดหญ้าแบบสะพายแทนการใช้จอบถางหญ้า ใช้เครื่องพ่นยาขนาดใหญ่แทนแบบกระเป๋าทิ้ง ใช้รถยนต์ปัดหญ้าเคลื่อนที่ล้อขับเคลื่อนขั้วในทุ่งนา หลังจากเก็บเกี่ยวแทนการใช้ไม้หามหาม จะมีแต่การดำนาและการนวดข้าว จำเป็นต้องใช้แรงงานคน เพราะไม่คุ้มค่ากับการจัดซื้อหรือว่าจ้าง เครื่องจักรกล เช่น เครื่องปลูกข้าว , เครื่องนวดข้าว เพราะมีราคาแพง และการผลิตข้าวเป็นการผลิตบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น

การตลาดและการกระจายสินค้า

สินค้าอุปโภค-บริโภค เห็นได้ชัดเจนจากการประกอบอาชีพ ซึ่งมีเพียง 5 ครอบครัวที่ทำการเกษตร แต่ปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว ส่วนอีก 7 ครอบครัวทำการเลี้ยงสัตว์ เช่น ไก่ , กบ , ปลา แต่ก็เพื่อการบริโภคในครัวเรือน ดังนั้นสินค้าบริโภคส่วนใหญ่ชาวบ้านซื้อมาจากตลาดในเมือง หรือจากร้านค้าในหมู่บ้านทั้งอาหารสด และอาหารสำเร็จรูป ซึ่งในหมู่บ้านมีร้านขายอาหารสดอาหารแห้ง 3 ร้าน ร้านขายอาหารสำเร็จรูป 5 ร้าน จะมีเพียงบางครอบครัวที่หาอาหารจากธรรมชาติ เช่น ผักตามรั้ว ปลูกปลา ตามทุ่งนา และมีเพียง 2 ครอบครัวที่ปลูกผักสวนครัวไว้บริโภคหากเหลือจากการบริโภคในครอบครัวถึงนำออกมาจำหน่าย ส่วนสินค้าฟุ่มเฟือยหรืออาหารแบบอาหารจานด่วน (Fast Food) ก็เป็นที่นิยมของกลุ่มวัยหนุ่ม – สาวในหมู่บ้าน

โดยการใช้โทรศัพท์สั่งอาหาร และมีบริการส่งถึงที่ซึ่งในเขตหมู่บ้านร้องชุ่นก็อยู่ในเขตบริการ หรือ บางครอบครัวจะจัดหาจากห้างสรรพสินค้า ซุปเปอร์มาเก็ต ซึ่งการบริการอาหารแบบนี้นิยม กัน ในช่วง 2 ถึง 3 ปีที่ผ่านมา (2539 – 2541)

ส่วนสินค้าอุปโภคต่าง ๆ ที่นิยมในหมู่บ้านมีการจัดหา หรือนำมาบริการ เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะเครื่องสำอางค์เครื่องประดับ เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ไฟฟ้า โดยรูปแบบ บริการขายตรงถึงบ้านมองเห็นได้ชัดว่าชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นผู้ซื้อมากกว่าผู้ชาย มีเพียงบางคนที่ ผลิตสินค้าอุปโภคออกจำหน่าย เช่น เครื่องประดับที่ทำด้วยเงิน ทอง เครื่องเงิน เสื้อผ้า นอกจากนั้นก็จะเป็นการรับจ้างผลิตให้บริษัท ห้างร้าน ต่าง ๆ เช่น ตุ๊กตา เสื้อผ้าสำเร็จรูป ไม้ แกะสลัก การเขียนภาพบนร่มหรือพัด การลงลักปิดทองลงบนงานศิลปะ หรือการทำหัตถกรรม จักสานส่งออกต่างประเทศ ภายในหมู่บ้านมีผู้ประกอบการอาชีพขาย สินค้าอุปโภค ประมาณ 7 ครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นเครื่องสำอางและเสื้อผ้า เครื่องประดับ อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น พัดลม วิทยุ สินค้าที่มีราคาแพงและมีขนาดใหญ่ ชาวบ้านจะไปหาซื้อจากในเมือง และให้บริษัท จัดจำหน่ายนำมาส่งให้หรือไปรับเอาเอง จากการพูดคุยกับชาวบ้าน ทราบว่า สินค้าจากการ เกษตรในอดีต ชาวบ้านหลายครอบครัวเคยเลี้ยงสัตว์เล็ก และสัตว์ปีกส่งไปขายตลาดในเมือง แต่ ปัจจุบันกลับต้องซื้อจากในเมืองมาบริโภค และมีตลาดนัดสินค้าอุปโภคบริโภคเกือบทุกอาทิตย์ใน ชุมชนใกล้เคียงหากใครมีความสนใจสินค้าประเภทใดก็ไปหาซื้อหากไม่พอใจสินค้าก็จะหาซื้อจาก ห้างสรรพสินค้า ห้างร้าน ในเมืองด้วยตนเอง

ลักษณะการอุปโภค และการบริโภค

ลักษณะการอุปโภค จากการออกเยี่ยมชาวบ้านประมาณ 30 หลังคาเรือน สังเกตเห็นชาวบ้านเกือบทุกหลังคาเรือนมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวก เช่น โทรศัพท์ พัดลม ตู้เย็น เฟอร์นิเจอร์ เต้าแก๊ส และคนที่พอมีฐานะต่างจัดหาเตาไมโครเวฟ เครื่องซักผ้า โทรศัพท์ โทรสาร หรือในบางครอบครัวซื้อคอมพิวเตอร์ให้ลูกเพื่อทำรายงานในระดับมัธยม หรือประถมศึกษา กลุ่มสตรีจำนวนมากมีเครื่องสำอางค์เกือบทุกชนิดอยู่ในบ้าน หากมีงานพิธีกรรมต่าง ๆ จะเห็นมีการตกแต่งเสื้อผ้า เครื่องประดับ หรือเสริมสวยอย่างสวยงาม ถึงจะเป็นงานศพก็ตาม

ชาวบ้านที่มีรายได้น้อยต่างดิ้นรนแข่งขัน ซื้อรถยนต์ หรือพาหนะคันใหม่มาใช้ใน ครอบครัว ซึ่งในหมู่บ้านร่องขุนมีรถมอเตอร์ไซด์เกือบทุกหลังคาเรือน และมีรถยนต์มากกว่า 50 คัน ซึ่งบางครอบครัวมีรถยนต์ถึง 3 คัน เพราะสมาชิกในครอบครัวทำงานคนละที่ และรถยนต์ส่วนใหญ่ซื้อมาด้วยระบบเงินผ่อนจะมีเพียงบางครอบครัวที่ร่ำรวย เพราะได้เงินจากการขายที่ดินเท่านั้นที่ซื้อรถยนต์ด้วยเงินสด

ลักษณะการบริโภค ชาวบ้านบางส่วนในหมู่บ้านยังคงยึดถือการดำรงชีวิตแบบเดิม คือมีการช่วยกันทำมาหากินในครัวเรือน แต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริโภคให้สะดวกรวดเร็วมากขึ้น โดยสิ่งที่ใช้จะหาซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้าน มาทำกินเอง โดยเฉพาะอาหาร แต่ก็อยู่ในอัตราที่น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนชาวบ้านทั้งหมดของชุมชนเพราะในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมบริโภคอาหารตามสมัยมากกว่าที่จะทำเอง ลักษณะการบริโภคได้ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยไม่ว่าจะเป็น เตาไมโครเวฟ เตาอบ เตาปิ้ง หรือแม้แต่รูปแบบอาหาร รายการอาหารจะเป็นอาหารสากลมากขึ้น หรือเปลี่ยนรายการอาหารตามความชอบของคนในบ้าน หรือตามที่แม่บ้านมีความรู้จะสามารถปรุงได้ เด็กและกลุ่มวัยหนุ่ม – สาว บริโภคตามสื่อโฆษณามากขึ้น สังเกตจากเด็กในช่วงอายุ 10 - 18 ขวบ พูดคุยกันในกลุ่มถึงอาหารหรือขนมที่มีการโฆษณาโดยสื่อสารมวลชน มากกว่าที่จะนิยมนานอาหารแบบไทย เพราะแข่งขันกันว่า “ ใครได้บริโภคอาหารตามแฟชั่น จะเป็นคนที่ทันสมัย กินแซนวิช พิซซ่า หรือไก่ทอด KFC ขนมกึ่งกินของแมคโดนัลด์ ไอศกรีมก็ชอบแบบที่โฆษณาในโทรทัศน์ แม้แต่เสื้อผ้าของใช้หากไม่มียี่ห้อจะไม่ได้ ” กลุ่มที่ครอบครัวมีฐานะยากจน เด็กไม่มีโอกาสออกไปเรียนนอกชุมชน เด็กกลุ่มนี้จะดำเนินชีวิตตามพ่อ-แม่ หากอยากกินขนม หรือซื้อของเล่น พ่อ – แม่ จะพยายามแบ่งเงินให้ซื้อกิน ซื้อเล่นจากร้านค้าในหมู่บ้านอย่างจำกัด

ในกลุ่มวัยกลางคน พ่อบ้านแม่บ้านต่างมีการเปลี่ยนแปลงการบริโภคไปสู่หลายครอบครัวเลือกบริโภคอาหารสำเร็จรูป สวมใส่เสื้อผ้าที่ขายตามห้างสรรพสินค้า หรือหากจะดื่มสุราก็จะหาซื้อสุราต่างประเทศหรือวิสกี้ของไทยที่มีราคาสูงพอสมควรหากมีการจัดงานรื่นเริงกลุ่ม แม่บ้าน พ่อบ้านต่างนิยมดื่มสุรา ดื่มเบียร์ กันมากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันสามี่ – ภรรยา ต่าง

ดื่มด้วยกันและไม่ถือโทษว่าผิด หรือไม่ดี ชาวบ้านให้ความเสมอภาคกันมากขึ้น และกล้าแสดงออกมากกว่าในอดีตสังเกตจากการเต้นรำ หรือร้องเพลงบนเวที เมื่อมีงานรื่นเริง กลุ่มสตรีมีการดื่มเบียร์ เต้นรำ ซึ่งเมื่อ 3 ปีก่อนยังไม่เห็นการแสดงออกของแม่บ้านมากนัก ต่อมาปี พ.ศ. 2542 กลุ่มแม่บ้านหลายคนกลัวที่ต้องแสดงออก และดื่มเหล้า ดื่มเบียร์ตามสามี

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลัก และชาวบ้านทั่วไป สามารถนำข้อมูลมาสรุปวิเคราะห์ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ ตามประเด็นต่างๆ ดังนี้คือ

3.2.1) วิธีการผลิต ในอดีตช่วงก่อนปี พ.ศ.2520 วิธีการผลิตในชุมชน เป็นการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก การทำการเกษตรเกือบทั้งหมดทำเพื่อนำผลผลิตทางการเกษตรมาใช้ในครอบครัว โดยเฉพาะการทำนา ส่วนการเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงเพื่อใช้งานเป็นหลัก การเลี้ยงสัตว์ใหญ่จะเป็นการเลี้ยงระยะยาวหลายปี การเลี้ยงสัตว์ปีก เช่น เป็ด ไก่ เป็นการเลี้ยงเพื่อบริโภคเนื้อ และไข่ บางคนเลี้ยงเพื่อการประกอบพิธีกรรม การผลิตเน้นปริมาณความพอเพียงเป็นหลัก ไม่ได้ต้องการคุณภาพ วิธีการทำงานทำแบบค่อยเป็น ค่อยไปไม่เร่งรีบ มีความปราณีดี มีการแลกเปลี่ยนแรงงาน มีการช่วยเหลือกันในกลุ่ม ทั้งเรื่องการให้คำปรึกษา การแก้ปัญหา เช่น ปัญหาการระบาดของโรคและแมลง มีการช่วยกันวางแผนการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะในกลุ่มเครือญาติ ในกลุ่มเพื่อนที่ประกอบอาชีพเดียวกัน เช่น กลุ่มทำนา กลุ่มทำสวน เป็นต้น

ในช่วงนี้มีการใช้ผลผลิตแลกเปลี่ยนกันเป็นหลัก ยังไม่มีการขายผลผลิตหรือสัตว์เลี้ยง ผลผลิตทางการเกษตรจะถูกขายเมื่อชาวบ้านมีความจำเป็นจริงๆ เท่านั้น บางครั้งมีการนำสัตว์เลี้ยงแลกกับผลผลิตอื่นๆที่จำเป็น เช่น การนำข้าวมาแลกกับไก่ หรือนำวัวควาย แลกกับเกวียน หรือแลกที่นาตามความพอใจและความเหมาะสม ชาวบ้านยังมีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือจนเจือกันตามความสามารถ ครอบครัวยุคใหม่จำนวนมากมักได้เปรียบในการขยายที่ดินทำกิน การบุกเบิกที่รกร้างว่างเปล่า ชาวบ้านไม่ถือว่าเป็นการแย่งชิงทรัพยากรกัน การได้มาซึ่งทรัพยากรเป็นไปตามความสามารถของครอบครัว

ระยะที่ 2 ตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา จนถึงประมาณปี พ.ศ.2530 วิธีการผลิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านเริ่มมีการเพิ่มปริมาณการผลิต เพื่อให้

เพียงพอต่อความต้องการของสมาชิกในครอบครัว เพราะหลายคนต่างมีภาระหนี้สินเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มที่ซื้อพาหนะเช่น รถจักรยานยนต์ รถยนต์ การซื้อเครื่องแต่งกาย อุปกรณ์อำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน รวมถึงค่าใช้จ่ายในเรื่องค่าไฟฟ้า ค่าน้ำมัน และค่าใช้จ่ายจำเป็นอื่น ๆ วิทยาลัยหนุ่มสาวเริ่มออกไปทำงานนอกชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะช่วงหลังเหตุการณ์เก็บเกี่ยว มีการจ้างแรงงานในเมืองมากขึ้น เพราะในช่วงเดียวกัน เมืองเชียงใหม่มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านการก่อสร้าง หลายคนละทิ้งอาชีพการเกษตร มุ่งทำงานรับจ้าง เพราะมีรายได้มากกว่า ส่วนกลุ่มที่ทำกรเกษตรอยู่ เริ่มรอบการทำงานนอกฤดู และมีการปลูกพืชชนิดอื่น เช่น กระเทียม พริก ยาสูบ ชาวบ้านหลายคนเริ่มมีการกู้ยืมเงินเพื่อนำมาใช้เป็นทุนในการผลิต หลายคนใช้เงินผิดวัตถุประสงค์ แทนที่จะนำมาใช้เป็นทุนในการผลิตกลับไปซดใช้หนี้สินเดิมที่มีอยู่ โดยเฉพาะการกู้ยืมเงินจากสหกรณ์การเกษตร ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ รวมทั้งนายทุนเงินกู้ยืมออก ระบบ ชาวบางครอบครัว เริ่มสนใจออกไปรับจ้างทำงานในเมือง และยกทีนาให้ชาวบ้านกลุ่มที่ยากจน ทำนาแทน ภายใต้เงื่อนไขแบ่งผลผลิตคนละครึ่ง ระยะเวลาโดยเฉพาะช่วงปี พ.ศ. 2525 - 2530 คนส่วนมากในชุมชนออกไปรับจ้างทำงานในเมือง จนทำให้ในชุมชน ขาดแคลนแรงงาน กลุ่มที่ทำนาจะมีการจ้างแรงงานจากนอกชุมชนมากขึ้น แรงงานในครอบครัวให้ความสำคัญต่อการทำนาลดลง เพราะคนวัยหนุ่มสาว เห็นว่า การทำงานในเมือง สบายกว่าการทำนา

ระยะที่ 3 ตั้งแต่ปี พ.ศ.2530-2540 เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างมาก เนื่องจากมีนายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดินชาวบ้านประมาณ 20 ครอบครัวยายทีนา ซึ่งรวมพื้นที่ทั้งหมดกว่า 2,000 ไร่ ชาวบ้านที่ยังมีทีนาเหลืออยู่ เพราะขายไม่ได้ ผู้ยกมรดกได้มอบกรรมสิทธิ์ให้กับคนรุ่นหลาน ซึ่งมีเพียง 5 ครอบครัวย และที่มีทีนารวมกันไม่เกิน 25 ไร่ ในจำนวนนี้มีเพียง 2 ครอบครัวย ที่ใช้ประโยชน์ในทีนา โดยทำการปลูกข้าวไว้บริโภคในครัวเรือน แต่การผลิตต่างใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเต็มที่ ชาวบ้านกลุ่มอื่น โดยเฉพาะกลุ่มที่มีเงินจากการขายทีนา หลายคนไม่ประกอบอาชีพใดๆ และใช้เงินที่มีอยู่ในการจับจ่ายใช้สอย มีบางครอบครัวเท่านั้นที่นำเงินมาประกอบอาชีพใหม่ เช่น การทำโรงงานขนาดเล็ก ทำเส้นก๋วยเตี๋ยวย ทำขนมจีน ทำแคบหมู บางคนนำมาเปิดร้านขายของชำ หรือทำการค้าขาย บางส่วนทำธุรกิจส่งออกรับเหมา ก่อสร้าง หรือซื้อรถตู้บริการนักท่องเที่ยว ฯลฯ ในห้วงเวลาดังกล่าวเริ่มมีการประกอบอาชีพ

ที่หลากหลายมากขึ้น กลุ่มที่มีการผลิตสินค้าในชุมชน ส่วนมากเป็นสินค้าอุปโภค เช่น เสื้อผ้า เครื่องเงิน เครื่องประดับ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ผลิตตามโคเวต้าของตลาดในเมือง และต่างประเทศเป็นหลัก มีการกำหนดคุณภาพในการผลิต และมีการใช้บรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัยมากขึ้น ส่วนกลุ่มชาวบ้านที่ประกอบอาชีพช่าง เช่น ช่างเชื่อม ช่างไฟฟ้า ช่างประปา ช่างซ่อมเครื่องยนต์ ผู้รับเหมาก่อสร้าง ต่างใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีสมัยใหม่แทนแรงงานคน แต่ก็มีชาวบ้านบางส่วนที่นำเงินที่ได้จากการขายที่นา มาปล่อยให้คนในชุมชนกู้ยืมโดยคิดดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 5 - 20 บาท ทำให้คนเหล่านี้มีฐานะทางการเงินมากขึ้น โดดเด่นกว่าคนอื่น และก็มีชาวบ้านหลายคนที่ไม่มีเงินชดใช้หนี้สินที่กู้ยืมเงินมา ถูกยึดบ้านและที่ดิน รถจักรยานยนต์ รถยนต์ รวมประมาณ 5 ครอบครัว ขณะเดียวกันหลายครอบครัวก็มีการใช้จ่ายสุรุ่ย สุร่าย ทั้งการดื่มเหล้า เล่นการพนัน จนทำให้บางครอบครัวใช้เงินมากกว่า 3 ล้านบาท หมดไปในระยะเวลาเพียง 5 ปี จึงจำเป็นต้องขายบ้านและที่ดินส่วนที่เหลือ เพื่อความอยู่รอดต่อไป

ช่วงที่ 4 ตั้งแต่ปี พ.ศ.2541-ปัจจุบัน (2543) วิถีผลิตของชาวบ้านต่างพึ่งตลาดภายนอกชุมชนเป็นหลัก การผลิตในชุมชนจะถูกกำหนดมาตรฐานมาจากแหล่งจ้างงานที่มุ่งเน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ ดังตัวอย่างการตัดเย็บเสื้อผ้าของกลุ่มแม่บ้าน ที่รับงานมาจากบริษัทในเขตอำเภอสันกำแพงและอำเภอเมือง การตัดเย็บต้องได้มาตรฐานตามบริษัทกำหนด หากสินค้าไม่ได้มาตรฐาน กลุ่มแม่บ้านต้องรับผิดชอบแก้ไขให้ได้มาตรฐานที่ผู้ซื้อกำหนด หรือถูกตัดราคาลงตามคุณภาพสินค้า แต่ก็ถือเป็นงานที่สร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำ ทำให้กลุ่มแม่บ้านมากกว่า 30 คน ยึดอาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มชาวบ้านคนอื่นๆที่ประกอบอาชีพอิสระ ต่างพัฒนารูปแบบการประกอบอาชีพ ทั้งในรูปแบบเครือข่าย หรือตั้งบริษัทขึ้นเอง เช่น กลุ่มซักรถตู้ท่องเที่ยว กลุ่มผู้รับเหมาก่อสร้าง ส่วนกลุ่มผู้ผลิตอาหารสำเร็จรูป ต่างมีการพัฒนาและใช้บรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัยมากขึ้น

3.2.2) การตลาด ในอดีตก่อนปี พ.ศ.2520 ชาวบ้านร้องขุ่นไม่มีการติดต่อค้าขายกับภายนอกมากนัก การผลิตเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน จะมีเพียงกลุ่มพ่อค้าชาจร ที่มาหาซื้อวัว ควาย หมู จากชาวบ้าน เพื่อนำไปจำหน่ายในเขตเมืองแต่ก็มีไม่บ่อยนัก

ในระยะหลังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ชาวบ้านในหมู่บ้านเริ่มมีการติดต่อค้าขายกับคนนอกชุมชนมากขึ้น กลุ่มที่ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ ต่างนำสินค้าไปจำหน่ายในตลาดในเมือง และบางคนนำอาหารสด อาหารแห้งจากในเมืองมาจำหน่ายในหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรกรเริ่มมีการนำผลผลิต เช่น ข้าว พืชไร่ เครื่องเทศ ฯลฯ ไปจำหน่ายในเมืองและอำเภออื่น ๆ หรือมีการติดต่อกับพ่อค้าคนกลางมากขึ้น ทั้งในลักษณะการรวมสินค้าให้พ่อค้าคนกลาง และการติดต่อผลผลิตให้พ่อค้าเข้ามาซื้อถึงที่ ในช่วงนี้มีผู้ยึดอาชีพค้าขายมากกว่า 10 คน และมีกลุ่มพ่อค้าที่ซื้อรถโดยสารไว้บริการแม่ค้าในชุมชน และชุมชนใกล้เคียงประมาณ 5 คน กลุ่มแม่บ้านหลายคนเริ่มออกไปรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้าในเขตเมือง ชาวบ้านคนอื่น ๆ ที่เข้าไปทำงานในเมืองเริ่มซื้อสินค้าอุปโภค - บริโภคมาจากในเมืองมากขึ้น จนมาถึงปัจจุบันการตลาดในชุมชน มีเพียงการซื้อขายอาหาร และของใช้จำเป็นจากร้านค้าในชุมชนเท่านั้น สินค้าอื่น ๆ ชาวบ้านจะหาซื้อจากในเมือง จากห้างสรรพสินค้า จากห้างร้านเป็นหลัก ชาวบ้านเป็นผู้บริโภคมากกว่าเป็นผู้ผลิต และมีเพียงบางคนที่ยึดอาชีพค้าขายเครื่องสำอางค์ เครื่องสุขภัณฑ์ ซึ่งมีประมาณ 3 ราย

3.2.3) การบริโภค ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านบริโภคตามการปลูกฝังจากบรรพบุรุษ การทานอาหารต่างๆยังเป็นอาหารพื้นเมือง การสวมเสื้อผ้านักเป็นเสื้อผ้าพื้นเมือง หรือเสื้อผ้าที่มีราคาต่ำ กลุ่มผู้หญิงเริ่มสวมเสื้อผ้าตามสมัยนิยมมากขึ้น และเปลี่ยนไปตามแฟชั่นแต่ละช่วงเวลา คนที่เข้าไปใช้ชีวิตในเมืองมักเป็นกลุ่มแรกๆที่แต่งกายตามสมัยนิยม มีการจัดหาเครื่องประดับในราคาแพง หรือในลักษณะหรูหรา แม่บ้านคนอื่นๆ ที่อยู่ในชุมชน เริ่มมีการเลียนแบบ แต่คนส่วนมากยังไม่กล้าแต่งกายหรูหรา หรือแตกต่างไปจากคนอื่น ๆ มากนัก เพราะกลัวคนในชุมชนเดียวกันตำหนิ ต่อมาหลังจากที่ชาวบ้านเข้าไปใช้ชีวิตในเมืองมากขึ้น การบริโภคจึงปรับเปลี่ยนตามกระแสนิยม ชาวบ้านบริโภคอาหาร และสินค้า รวมไปถึงการแต่งกายตามวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น วิถีชีวิตประจำวันเริ่มเปลี่ยน ทั้งการทานอาหารสำเร็จรูป การใช้พาหนะที่ทันสมัย ชาวบ้านปฏิบัติตัวเหมือนประหนึ่งตนเองอยู่ในสังคมเมือง

และระยะหลังตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 เป็นต้นมา ชาวบ้านบริโภคตามกระแสบริโภคนิยมมากขึ้น กลุ่มเด็กที่เข้าไปเรียนในเมือง กลุ่มหนุ่มสาวที่เข้าไปทำงานในเมือง ไม่ต้องการบริโภคอาหารพื้นเมือง หลายคนทานอาหารภาคกลาง หรืออาหารต่างชาติ การจัดเลี้ยงใน

งานพิธีต่าง ๆ ก็มักจัดให้เป็นรูปอาหารสากลมากขึ้น มีการเลี้ยงสุรา เครื่องดื่ม ที่มีโฆษณาตามสื่อต่าง ๆ กลุ่มเด็กและแม่บ้าน ต่างมีการแข่งขันเรื่องการแต่งกาย สวมใส่เสื้อผ้าที่มีราคาแพง หรือมีการโฆษณาในสื่อต่าง ๆ รวมถึงเครื่องประดับที่มีราคาแพง กลุ่มแม่บ้านมีการตัดเย็บเสื้อผ้าตามแฟชั่น กลุ่มพ่อบ้านเริ่มสวมใส่เสื้อผ้าที่มีราคาแพง มีการสวมใส่เครื่องประดับทั้งสร้อยทอง แหวน สร้อยข้อมือ เข้าร่วมกิจกรรมของคนในชุมชน ถึงแม้เป็นงานศพก็ตาม และหลายครอบครัวแข่งขันกันจัดหาสื่อความบันเทิงมาไว้ในบ้าน เช่น เครื่องเล่นซีดี คาราโอเกะ เกมส์คอมพิวเตอร์ โฮมเธียเตอร์ ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงฐานะทางการเงิน และมีการอวดอ้างกันอยู่เสมอ บางครอบครัวซื้อรถยนต์ในขณะที่ตนเองยังไม่มีฐานะทางการเงินพร้อม จนต้องมีภาระหนี้สิน หน่อมสว บางคนต้องการแต่งตัวสวย ๆ มีรถยนต์ขับไปทำงาน ทั้งที่เงินเดือนไม่พอใช้จ่าย บางครอบครัวซื้อรถยนต์ให้ลูกถึง 3 คัน เพราะลูก ๆ ทำงานคนละแห่ง

3.3) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางการเมือง

จากการการสังเกต และการสัมภาษณ์ กลุ่มคนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคมต่างกันและกลุ่มชาวบ้านทั่วไป ทำให้ทราบข้อมูลการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางการเมืองจากบุคคลต่างๆ ดังนี้คือ

นางดี สิทธิปัญญารัตน์ เล่าว่า ตั้งแต่ตนเป็นเด็กจนอายุ 70 กว่าปีไม่เคยเห็นชาวบ้านร้องชุน แอ้งชิงผลประโยชน์หรือขัดแย้งกันรุนแรงมาก่อน จะมีบ้างก็เล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ใหญ่โต เช่น การแย่งชิงที่ดินทำกินในช่วงประมาณ 30 กว่าปีก่อน คนที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านที่หลังมาแผ้วถางป่าไถ่ ๆ หมู่บ้านอยู่อาศัยตอนแรก ๆ ชาวบ้านหลายคนต่างไม่พอใจ แต่อยู่ด้วยกันนาน ๆ ไปก็เข้ากันได้ ชาวบ้านจึงเริ่มคบหาสมาคมกัน ถือว่าเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ต่อมาอีกประมาณ 10 – 15 ปีที่แล้ว มีชาวบ้านบางกลุ่มจากภายนอกมาบุกรุกที่ดินสาธารณะบริเวณสุสานหรือคนในหมู่บ้านบุกรุกที่ธรณีสงฆ์ ตอนนั้นแรก ๆ ชาวบ้านไม่พอใจ แต่ก็ไม่มีใครกล้าไปไล่หรือห้ามปรามได้ จึงทำให้เกิดกลุ่มบ้านหลายหลังในที่ดินป่าช้า สมัยนั้นชาวบ้านต่างมีความเชื่อว่าบุกรุกที่ดินวัดเก่า หรือป่าช้าเดียวกับโดนผีกระยักซ์ (ผู้ดูแลวัด) และผีก้อนเล้า (ผีเฝ้า ป่าช้า) เล่นงานเอา หากครอบครัวใดที่อยู่ในบริเวณวัด หรือป่าช้าเกิดเจ็บป่วยไม่สบาย ชาวบ้านต่างลงความ

เห็นว่าถูกผีเล่นงาน แทนการต่อต้าน หรือขับไล่ หรือหากกลุ่มดังกล่าวค้าขายอะไรไม่ได้เงิน หรือเกิดอุบัติเหตุชาวบ้านต่างลงความเห็นว่าถูกผีทำ ถูกผีแก้ง จึงเป็นเหตุให้กลุ่มญาติพี่น้อง กลุ่มที่มาบวกรุกอยู่ก่อนและไม่มีมติเชื่อดังกล่าว ททยอพยพเข้ามาอยู่มากขึ้นจนเต็มพื้นที่ บางครอบครัวก็อาศัยที่ดินวัดร้างให้ลูกหลานอยู่ถาวรมาหลายสิบปี มาถึงปัจจุบันถึงแม้หน่วยงานราชการต้องการที่จะผลักดันให้ออกจากพื้นที่ แต่หลายคนต่างไม่ยอม

ส่วนเรื่องการเมืองในชุมชนที่เกี่ยวกับการแข่งขันการแย่งชิงผลประโยชน์ทางอำนาจ ในสมัยก่อนใครได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านจะเลือกจากคนที่เป็นคนดีมีความรู้ ส่วนใหญ่จะเป็นน้อย หรือหนาน จากที่เคยเห็นคนที่เป็นผู้ใหญ่บ้านผ่านมา 3 คน ก็เรียกชื่อนำหน้าว่า น้อย หรือหนานทั้งสิ้น ในปัจจุบันไม่รู้ว่าเขาต้องการอะไรกันมีการแข่งขันอย่างเปิดเผย เช่น ตอนที่เลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านมีการแข่งขันกัน บางคนถึงซื้อเสียงชาวบ้านด้วยเงิน บางคนหาเสียงจนดูน่าเกลียด บางคนก็อาศัยญาติพี่น้องช่วยเป็นหัวคะแนนให้ คนที่ได้รับคัดเลือกก็ดีไป ส่วนคนที่ไม่ได้รับคัดเลือกก็เสียเงิน เสียชื่อเสียง อย่างการเลือกตั้ง อบต. ก็เหมือนกันต่างหาเสียงอย่างกับว่าลงสมัครเป็น สส. มีทั้งเขียนใบประกาศ แจกใบปลิวจัดขบวนรถแห่หาเสียงรอบหมู่บ้าน ดูแล้วตลก เพราะชาวบ้านร้องชุนเกือบทุกคนต่างรู้จักกันดี ใครดีไม่ดีก็ไม่จำเป็นต้องหาเสียง ชาวบ้านเขารู้ดี บางคนนำเกลี้ยงถึงขนาดจัดเลี้ยง หรือติดสินบนชาวบ้านก็มี บางคนยอมจ่ายเงินซื้อเสียง ตั้งแต่ราคา 50 บาท ถึง 100 บาท บางคนก็ไปหาเงินจากพวก สส. หรือ สจ. เพื่อนำมาจ่ายให้ชาวบ้านเลือกตนเอง ซึ่งกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นหัวคะแนนให้กับนักการเมืองเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

นายนิล บันสม บอกว่า เรื่องของคนในหมู่บ้านตนไม่ค่อยได้สนใจสักเท่าไร แต่ที่เห็นมา เมื่อก่อนชาวบ้านก็อยู่แบบปรองดองกัน พี่พวอาศัยกันช่วยเหลือกันมาตลอด สมัยก่อนในหมู่บ้านมีเพียงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านอย่างเดียว ผู้ใหญ่บ้านก็คัดเลือกผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน ไว้คอยเป็นล่าม เวลาทางการเขาให้เรียกประชุม หรือชี้แจงข่าวคราวจากทางอำเภอ

ในหมู่บ้านร้องชุนตั้งแต่ตนเป็นเด็กจนถึงปัจจุบันพียงเห็นมีผู้ใหญ่เพียง 4 คน การเลือกผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านใช้วิธีเรียกประชุมและยกมือเอาถ้าใครได้คะแนนมากก็ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ในสมัยก่อนการคัดเลือกเป็นแบบเปิดเผย ชาวบ้านคนไหนถูกเสนอชื่อ และไม่ได้รับคัดเลือกก็ไม่มีใครโกรธกัน ชาวบ้านถือว่าคนที่ได้เป็นก็แสดงชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความไว้วางใจ เคารพ นับถือ

และเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ สมัยก่อนจะมีหน้าที่คอยไกล่เกลี่ยปัญหาของชาวบ้าน เช่น การทะเลาะวิวาท การจัดการทรัพย์สินมรดกที่ไม่ลงตัว สอดส่องดูแลความเรียบร้อยในหมู่บ้าน บางทีก็เป็นคนนำชาวบ้านพัฒนาสร้างถนนหนทาง วัด โรงเรียน ซึ่งชาวบ้านต่างยำเกรงและให้ความร่วมมือมาตลอด แต่มากระยะหลัง โดยเฉพาะช่วง 5 – 10 ปีที่ผ่านมา ผู้ใหญ่บ้านเริ่มไม่มีความร่วมมือมาตลอด เพราะชาวบ้านเริ่มไม่ยำเกรงในบทบาทหน้าที่ ชาวบ้านถือว่าตนก็มีความรู้ มีความสามารถที่จะแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้ ผู้ใหญ่บ้านเลยมีหน้าที่คอยเป็นตัวกลางในการติดต่อกับทางที่ว่าการอำเภอ (ราชการ) เพียงอย่างเดียว บางทีก็เป็นคนนำข่าวสารมากระจายในหมู่บ้านเท่านั้น ยิ่งมากระยะหลังในช่วง 4 – 5 ปีก่อน ที่มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ พร้อมกับ เลือ ก อบต. เข้ามาทำงานในหมู่บ้านยิ่งทำให้ชาวบ้านสับสน ไม่รู้ใครทำหน้าที่อะไร นายนิลบอกว่า การเลือกคนเข้าทำงานเป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็น อบต. ก็แตกต่างจากการเลือกตั้งสมัยก่อน ในปัจจุบันมีการแข่งขันกันทั้งหาเสียง ชื่อเสียง บางคนก็ใส่ร้ายป้ายสีกันทั้งที่เป็นคนหมู่บ้านเดียวกัน บางคนอยากเป็นมากถึงขนาดไปยืมเงินคนอื่นมาซื้อเสียงชาวบ้านก็มี บางคนก็ไม่ได้รับการเลือกตั้งต้องใช้หนี้หัวโต นายนิลบอกว่า ยิ่งพวกที่ลงสมัคร อบต. ยิ่งร้ายยอมลงทุน เขียนแผ่นป้าย ทำใบปลิว ทำโปสเตอร์ติดตามถนน ตามหน้าบ้านดูแล้วตลก ทำอย่างกับจะได้เงินเดือนเป็นแสน ทั้งที่ยังไม่รู้ว่าจะได้รับการคัดเลือกหรือเปล่า สมัยนี้เขาไม่นิยมเลือกคนดี คนไหนมีญาติพี่น้องมาก มีเงินมากก็ได้เป็นผู้นำ ส่วนการแย่งชิงผลประโยชน์ ที่ผ่านมาก็ไม่เคยเห็นชาวบ้านแย่งชิงผลประโยชน์กัน จะมีอยู่บ้างเรื่องที่ดินของวัดกับที่ดินป่าช้าที่โดนบุกรุก แต่ก็ไม่ได้ถึงกับรุนแรง ในที่สุดต่างยินยอมกันไป ชาวบ้านร้องชุ่นต่างก็ยินยอมกันไป ชาวบ้านร้องชุ่นต่างยินยอมให้กลุ่มชาวบ้านที่มาจากภายนอกเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวโดยไม่มีการต่อต้านรุนแรง นายนิลบอกว่าก็ขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่บ้านถ้าตอนนั้น (15 – 20 ปีที่ผ่านมา) ถ้าผู้ใหญ่บ้านเข้มแข็งก็คงไม่มีกล้าบุกรุกที่สงฆ์กับที่ป่าช้า แต่เรื่องมันผ่านมานานผู้ใหญ่บ้านคนหลัง ๆ ก็ไม่กล้าทำอะไร และก็ถือว่าเป็นชาวบ้านกลุ่มใหม่ที่เป็นคนในหมู่บ้านเหมือนกัน ส่วนคนที่บุกรุก วัดร้างปัจจุบันเป็นถึง อบต. ก็คงไม่มีใครอยากต่อว่า เพราะพ่อ แม่เขาอยู่มานาน มากระยะหลังชาวบ้านจึงเฉย ๆ เพราะชาวบ้านถือว่าคงเป็นบุญเก่าของคนที่เขาไปอยู่ในวัดร้างได้ หลายคนในหมู่บ้านไม่กล้ายุ่งกับวัดร้าง เพราะเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดูแลรักษา อยู่ใครทำไม่ดีก็มีอันเป็นไป (ได้รับความเดือดร้อน)

ส่วนการแย่งชิงผลประโยชน์ในเรื่องของส่วนรวม เช่น เงินวัด เงินกลุ่มตั้งแต่ก่อตั้งกลุ่มกันมา ก็ไม่เคยเกิดปัญหาอะไร มีเพียงครั้งเดียวที่กรรมการกลุ่มฌาปนกิจไม่ยอมคืนเงิน 1 คน ทำให้กรรมการคนอื่น ๆ 2 - 3 คน ต้องออกมารับผิดชอบ โดยยอมจ่ายเงินคืนให้แทน ส่วนใหญ่คนเก็บเงินกลุ่มชาวบ้านมักจะให้คนที่มีความรู้ค่อนข้างรวย เป็นคนเก็บเงินส่วนกลางไว้จึงไม่ค่อยมีปัญหา จะมีอยู่บ้างโดยเฉพาะเงินวัดที่กรรมการวัดกับเจ้าอาวาสไม่ชอบที่แจกจ่าย บัญชี ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2542 ก็ถูกชาวบ้านตำหนิ จนทำให้กรรมการวัดลาออกหมด เลิกขึ้นมาใหม่ใครก็ไม่ยอมรับตำแหน่ง เพราะกลัวปัญหาจากเรื่องเงินกองกลางของวัดอีก ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจกิจกรรมของวัด แต่หากมีปัญหาจากเรื่องเงินกองกลางสูญหายไป ถึงไม่กี่บาทก็ตาม มักถูกโจมตี นินทากรรมการวัดลับหลัง จนทำให้หลายคนไม่สบายใจ และจึงไม่มีใครยอมรับตำแหน่งจึงทำให้กิจกรรมของวัดซบเซามาตลอด ยังมีเรื่องกรณีผู้สาวของพระสงฆ์ ยิ่งทำให้ชาวบ้านลดความศรัทธาอย่างมาก และไม่สนใจที่จะบำรุงศาสนา หรือกิจกรรมของสงฆ์ในวัดอย่างเห็นได้ชัด

นายเชียว คำใจเที่ยง เล่าว่า ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการรักษาผลประโยชน์ และการใช้อำนาจในหมู่บ้านร้องขุ่นในอดีตไม่เคยมีการขัดแย้งกันรุนแรงมาก่อน การแย่งชิงผลประโยชน์ก็ไม่เคยมีอะไรที่ชาวบ้านจะตกลงกันไม่ได้ เช่น การใช้ทรัพยากร ทั้งในเรื่องที่ดิน น้ำ ต่างตกลงกันได้ด้วยดี หรือการใช้เงินงบประมาณส่วนรวม เช่น เงินพัฒนาหมู่บ้าน เงินวัด หรือเงินกลุ่มฌาปนกิจ สงเคราะห์ ต่างมีวิธีการจัดการที่ดี นายเชียวเล่าว่าในอดีต 10 - 20 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านจะไว้วางใจผู้นำหมู่บ้านโดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้านและกรรมการวัด หรือคนเก็บเงินกลุ่มฌาปนกิจ สงเคราะห์ และก็ไม่มีผู้นำคนใดที่ทุจริตเงินส่วนรวม อีกอย่างคงเป็นเพราะเงินเมื่อก่อนมีไม่มาก คนที่เก็บเงินเลยไม่กล้าทำ กล้าโกงเงิน " ภาระยะหลังนี้แยะ โดยเฉพาะช่วง 4 - 5 ปีที่ผ่านมา (2538 - 2542) ผู้นำ กรรมการหมู่บ้านต่างช่วงชิงผลประโยชน์กัน บางคนก็อยากมีอำนาจก็ก่อ กวนใส่ร้ายป้ายสีผู้อื่นเสีย ๆ หาย ๆ แม้แต่กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ยังมีการโกงกัน " นายเชียว ยกตัวอย่าง กรณีที่นายบันนำเงินกลุ่มฌาปนกิจศพไปใช้ห้าพันกว่าบาท และไม่ยอมคืนเงิน ทำให้นายเชียวและนายแก้ว ซึ่งเป็นกรรมการร่วมต้องรับผิดชอบจ่ายเงินทดแทนให้กับชาวบ้าน (ปี

พ.ศ. 2539) ต่อมากมีกรณีผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้านขัดแย้งกับสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เพราะเรื่องงบประมาณพัฒนาหมู่บ้านที่ผ่านมาทาง อบต. แต่ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้านนำเงินมาใช้ผิดประเภท โดยเฉพาะการจ้างงานที่โครงการมีนโยบายให้จ้างงานคนในหมู่บ้าน แต่ทางผู้นำได้ให้ช่างในหมู่บ้านรับเหมาก่อสร้าง และก่อสร้างไม่ได้มาตรฐาน หรือกรณีที่ผู้ลงสมัครแข่งขันเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ที่ขัดแย้งกัน และชาวบ้านสนับสนุนคนละฝ่ายส่งผลให้ชาวบ้านแบ่งพรรค แบ่งพวก และขัดแย้งกัน หรือต่อต้านกัน และคอยจับผิดเวลาที่แต่ละฝ่ายทำงานว่าผิดพลาดตรงไหน จนถึงปัจจุบันกลุ่มชาวบ้านก็ยังไม่ลดความพยายามที่จะสนับสนุนผู้นำในกลุ่มของตน จึงมีการใส่ร้ายป้ายสี หรือตำหนิผู้นำทั้งผู้ใหญ่บ้าน อบต. อยู่ประจำ แม้แต่พระสงฆ์ และกรรมการวัดก็ถูกตำหนิ เหมือนกัน หากใช้เงินของวัดแบบไม่โปร่งใส หรือไม่สามารรถชี้แจงได้ว่านำเงินไปใช้ทำอะไรหมดไปเท่าใด และเก็บเงินส่วนที่เหลือไว้กับใคร

ในปัจจุบันนายเขียว ไม่ได้มีบทบาทใด ๆ ในชุมชนมากนักเพียงแต่ถูกร้องขอจากชาวบ้านให้เป็นกรรมการคอยตรวจตราดูแลการใช้จ่ายงบประมาณของวัด จากการสังเกตเห็นว่านายเขียว เป็นผู้อาวุโสอีกคนหนึ่งที่บ้านต่างยอมรับนับถือ และนายเขียวจะเป็นผู้ไกลเกลี่ยปัญหาของชาวบ้านทุกครั้งหากมีการทะเลาะระหว่างกลุ่ม โดยเฉพาะในเรื่องปัญหาของวัด ซึ่งเป็นปัญหาการแบ่งพรรค แบ่งพวกของกลุ่มชาวบ้านที่เลือกเคารพพระวัดร้องขุ่น และพระในสำนักสงฆ์บ้านสันตู่ใหม่ เพราะกลุ่มคนบ้านแพะเริ่มไปร่วมกิจกรรมของสำนักสงฆ์มากกว่าที่จะร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่วัดร้องขุ่น เพราะสาเหตุจากการปฏิบัติตัวไม่เหมาะสมของสงฆ์ และถูกชาวบ้านกลุ่มบ้านร้องขุ่นโจมตี หรือต่อว่ากลุ่มชาวบ้านแพะอยู่เสมอ จนบางครั้งเป็นปัญหารุนแรงที่ผู้อาวุโสต้องไกลเกลี่ย สร้างความเข้าใจกับชาวบ้าน โดยการจัดผ้าป่าไปถวายทั้ง 2 แห่ง และชักชวนชาวบ้านแต่ละกลุ่มมาร่วมกัน โดยนายเขียวมักเป็นคนชักชวนทั้ง 2 ฝ่ายให้มาร่วมกิจกรรมด้วยกัน

นางประทุม ดวงฤทธิ์ เล่าว่า ทางด้านการเมืองโดยเฉพาะเรื่องการเมืองชิงผลประโยชน์หรือการเมืองอำนาจกันนั้น ฟังมีไม่กี่ปีมานี้เอง ในอดีตที่ตนเห็นมาไม่ค่อยมีเหตุการณ์อะไรที่เห็นได้ชัด สมัยก่อนในหมู่บ้านชาวบ้านอยู่อาศัยแบบพื้แบบน่อง ไม่ค่อยมีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน

ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนเอง ในสมัยนั้นในหมู่บ้านมีเพียงแต่ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเพียงตำแหน่งเดียว และเป็นผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจแก้ไขปัญหาในหมู่บ้าน โดยจะมีผู้อาวุโสคอยช่วยเหลืออยู่เบื้องหลัง เวลาคนในหมู่บ้านเกิดปัญหา เช่น ปัญหาการทะเลาะวิวาท การขัดผลประโยชน์ในเรื่องที่ดิน หรือปัญหาการลักเล็กขโมยน้อย การลักทรัพย์ของชาวบ้าน เช่น การลักวัว ควาย ผู้ใหญ่บ้านจะมีหน้าที่แก้ไขปัญหา เป็นแกนนำให้ชาวบ้านช่วยกันหาวิธีและ ร่วมแรงร่วมใจกันทำ เช่น จัดเวรยามในหมู่บ้านหรือออกติดตามโจรขโมย ในสมัยนั้นชาวบ้านเขาช่วยเหลือกันจริง ๆ หมู่บ้านไหนเข้มแข็งโจร ขโมยก็ไม่กล้าเข้ามารบกวน ต่อมาเมื่อไม่มีปัญหาอะไรเกิดขึ้น ผู้ใหญ่บ้านก็จะคอยเป็นหัวหน้า หรือแกนนำในการพัฒนาหมู่บ้านเช่น ทำถนน สร้างวัด พัฒนาโรงเรียน หรือช่วยกันดูแลสุสาน หรือศาสนสถาน หรือสิ่งขอสาธารณะร่วมกับการปกครองในอดีตผู้ใหญ่บ้านปกครองเพียงคนเดียว และมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคอยช่วยเหลืองานด้านต่าง ๆ 2 คน ต่อมาระยะหลัง โดยเฉพาะช่วงที่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านหลายตำแหน่งทำให้ชาวบ้านเริ่มสับสน มีทั้ง ผสส. อสม. ผู้ทรงคุณวุฒิ และคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ยิ่งตอนหลังมีการแต่งตั้ง อบต. ก็ยิ่งทำให้ชาวบ้านสับสนหนัก เพราะไม่รู้ใครทำหน้าที่อะไรมีงานวัดงานโรงเรียนที่เห็นมีแต่ผู้นำเต็มไปหมด ยิ่งตอนหาเสียงลงสมัครรับเลือกตั้งตำแหน่งต่าง ๆ ยิ่งสนุก มีการแข่งขันกันออกหน้าออกตา หลายคนทะเลาะกันเพราะสนับสนุนคนละฝ่าย บางคนชักนำญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงแตกความสามัคคี เพราะความคิดไม่เหมือนกัน ตนก็เคยลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล แต่สู้เขาไม่ได้ เพราะคนสมัครคนอื่น ๆ เขามีญาติพี่น้องเยอะ บางคนก็ใช้เงินซื้อเสียงเกิดการแข่งขันทันทีอย่างเอาจริงเอาจัง ตอนหลังตนจึงไม่สนใจที่จะลงสมัครรับเลือกตั้งอีกเลย ไม่อยากไปแข่งขันทันทีใคร เพราะคิด ๆ ไปก็คนบ้านเดียวกัน ชิงดีชิงเด่นกันก็ไม่เห็นได้ประโยชน์อะไร มีแต่จะสร้างศัตรู บางครั้งเสียเงินเสียทอง แต่ไม่เกิดประโยชน์ เสียหายเงิน

นางประทุม เล่าว่า มาระยะหลังยิ่งแย่ หลายคนต่างอยากเป็นใหญ่ มีการแก่งแย่งชิงดีกันอยู่ไม่ขาด โดยเฉพาะ อบต. กับผู้ใหญ่บ้าน ที่คอยจะหาเรื่องจับผิดกันอยู่ตลอดเวลาทั้งที่คน ทั้งสองฝ่ายต่างเป็นเพื่อนกัน หรือระหว่างอบต. กับอบต. ด้วยกัน ที่บริหารงานไม่เหมือนกันบางทีเพราะเรื่องเงินไม่กี่บาท ก็ไม่มีการตกลงกัน มีแต่จะคอยโจมตีกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง เวลาบประมาณอะไรก็แล้วแต่ผ่านมาทางผู้นำแต่ละคนก็อ้างว่าเป็นผลงานของตน ในบางครั้งทำให้

ผู้นำคนอื่น ๆ ไม่พอใจ บางครั้งมีปัญหาอะไรไม่พูดกันซึ่งหน้า ไปพูดกันลับหลังก็เคยเป็นปัญหาที่ทำให้เพื่อน หรือญาติพี่น้องอีกฝ่ายไม่พอใจกลายเป็นความขัดแย้ง นาน ๆ ไปก็นับเป็นปัญหาหนักขึ้น เดียวนี้เวลามีปัญหาอะไรผู้อาวุโสในหมู่บ้านก็ไม่อยากมาอยู่ อย่างเช่น กรรมการวัดผู้อาวุโสหลายคนไม่พอใจผู้นำที่ไม่ปรึกษาหารือกันก่อนที่จะทำอะไร จึงทำให้กรรมการวัดทั้งหมดซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโสลาออกกันหมด คนสมัยนี้ทำงานอะไรไม่ค่อยให้เกียรติผู้ใหญ่ ขอบคิดว่าตัวเองเก่ง จึงตัดสินใจทำอะไรลงไปโดยพลการ เวลามีปัญหาอะไรจึงไม่ได้รับความสนใจจากชาวบ้านและในปัจจุบันเห็นได้ชัดว่าชาวบ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้านน้อยมาก หลายคนไม่อยากยุ่งเรื่องของผู้นำ หลายคนอ้างว่าไม่มีเวลาเพราะต้องไปทำงานนอกหมู่บ้านทุกวัน นางประทุมบอกว่า หลายกลุ่มตั้งกลุ่มขึ้นมาไม่มีชื่อไม่มีคนทำงาน อย่างเช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ ไม่เคยมีการประชุมปรึกษาหารือกันเลย ต่างคนต่างอยู่ แต่เวลาบอกว่ามีเงินให้กู้หรือมีเงินให้ยืมก็จะมากันเต็มบริเวณวัด ชาวบ้านถ้าไม่มีผลประโยชน์ไม่ค่อยมีใครเข้ามาช่วย อย่างเช่น กลุ่ม ผสส. อสม. ก็เหมือนกัน ตอนแรกตกลงกันอย่างดีมีการแบ่ง หน้าที่กันเวลาปฏิบัติจริง ไม่มีใครมาทำงานแม้แต่คนขายยายังไม่มีใครทำ ส่วนเรื่องการแย่งชิงผลประโยชน์ในเรื่องอื่นๆ ตนก็ไม่ค่อยเห็น เพราะในหมู่บ้านนี้ไม่ค่อยมีอะไรที่ชาวบ้านจะมาแย่งชิงกัน เรื่องที่ดินก็ไม่มี เพราะที่ดินในหมู่บ้านเป็นของคนอื่นไปหมดแล้ว เรื่องที่ดินสาธารณะก็มีปัญหาเฉพาะกลุ่มไม่กี่คน ไม่ใช่ปัญหาของคนทั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านคนอื่นก็ไม่มีใครเข้าไปแย่งชิงผลประโยชน์ในจุดนั้นเพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มีที่อยู่อาศัย ส่วนเรื่องการแย่งชิงน้ำ แย่งชิงทรัพยากรอย่างอื่นก็ไม่มี ปัจจุบันชาวบ้านต่างทำมาหากินอาชีพใน อาชีพมัน กลุ่มที่ทำนาก็อาศัยน้ำจากการสูบน้ำจากที่นาตัวเองไม่มีการใช้น้ำร่วมกันเหมือนอดีตการทำนาก็ต่างคนต่างทำไม่มีการช่วยเหลือกันเหมือนในแต่ก่อน

ข้อมูลทางด้านการเมือง จากการสังเกต และการใช้ชีวิตร่วมกับคนในชุมชน พบว่า

บทบาทของผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำตามธรรมชาติ พบว่า ผู้นำที่เป็นทางการในชุมชนที่เห็นเด่นชัด คือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งตำแหน่งดังกล่าวแต่งตั้งโดยหน่วยงานราชการแทบทั้งสิ้น ในหมู่บ้านมีผู้นำทางการถึง 6 คน คือผู้ใหญ่บ้าน 1 คน

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน ประธานอาสาสมัคร
สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน 1 คน ชาวบ้านมักพูดถึงผู้นำหมู่บ้านแต่ละคนว่า ผู้ใหญ่บ้านมี
บทบาทในการประกาศข่าวสารราชการทางเสียงตามสาย พกวิทยุขั้บรถไปมา อบต. คอยจับผิด
ว่าใครไม่เสียภาษี หรือจับผิดผู้ใหญ่บ้านว่าทุจริตเงินพัฒนาหมู่บ้านหรือไม่ บางทีก็ขัดแย้งกัน
เหมือนเด็ก ช่วงชิงผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ขาดการประสานงานที่เหมาะสม ซึ่งในความเป็น
จริงผู้นำทั้ง 5 คน (ไม่รวมประธาน อสม.) ต่างเป็นเพื่อนกัน เรียนหนังสือด้วยกัน บวชเป็นพระ
เถรวาทเดียวกัน และประกอบอาชีพพร้อมกัน บางคนเป็นญาติกัน เนื่องจากระบบการทำงาน ทำให้
กลุ่มผู้นำเกิดความขัดแย้ง ส่งผลถึงระดับญาติ พี่น้องของผู้นำแต่ละคนที่ต่างไม่พอใจใน
ผู้นำคนอื่น จึงเพิ่มความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวบ้านด้วยกัน ซึ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นชาวบ้าน
เริ่มมีการแบ่งพรรคแบ่งพวกมากขึ้น สังกัดได้จากการพูดถึงฝ่ายตรงข้ามของกลุ่มภรรยาผู้นำ หรือ
ตัวผู้นำเองที่ใส่ร้ายป้ายสี หรือนินทาไปในทางเสื่อมเสีย

จากกรณีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน
ผู้สมัครต่างชักชวนเครือญาติและกลุ่มเพื่อนบ้านให้ช่วยลงคะแนนให้ตน จนมีการหาเสียงโดยใช้
รถปาวประกาศไปทั่วหมู่บ้าน ทำแผ่นใบปลิวติดตามบ้านเรือน มีผู้ลงสมัครบางคนยอมลงทุน
กู้ยืมเงินจากนายทุนเพื่อมา ซื้อสิทธิของชาวบ้าน ในอัตราต่อหัว ๆ ละ 50 บาท ถึง 100 บาท
หรือหัวคะแนนบางคนยอมจ่ายเงินของตนเองซื้อเสียงชาวบ้านเพื่อเป็นการช่วยเหลือผู้สมัครที่เป็น
คนบ้านใกล้กัน และเป็นคนสนิทชิดเชื้อกัน ซึ่งส่งผลทำให้ชาวบ้านอีกฝ่ายโจมตีในทางที่เสียหาย
ซึ่งหัวคะแนนทั้ง 2 ฝ่ายเป็นญาติที่ใกล้ชิดกันที่สนับสนุนอีกฝ่าย ต่างพากันไม่ยอมรับ จนเป็น
ประเด็นปัญหาในระดับกว้างขึ้น และเป็นปัญหาระยะยาวที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข

บทบาทผู้นำตามธรรมชาติ หรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ชาวบ้านหลายคนแบ่งผู้นำตาม
ธรรมชาติ ออกเป็นกลุ่มต่างๆคือ

1) นายแก้ว , นายเขียว , นายพิพัฒน์ เป็นผู้นำตามธรรมชาติที่มีบทบาททางด้านการ
เมืองในระดับชุมชน หากมีการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น เช่น การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎรประจำจังหวัด (สจ.) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) กลุ่มนักร้องเมืองจะเข้ามาติดต่อ

หรือขอความร่วมมือจากบุคคลดังกล่าว ในบางครั้งก็มีบางคนในกลุ่มเป็นหัวหน้าหรือช่วยหาเสียงให้นักการเมือง เพราะบุคคลทั้ง 3 คนเป็นคนที่ค่อนข้างมีฐานะและเป็นคนอาวุโสที่มีญาติพี่น้องมาก และเป็นคนพื้นเพเดิมในหมู่บ้าน ทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งในชุมชนบุคคลกลุ่มนี้ต่างมีบทบาทเป็นแกนนำในการระดมชาวบ้านให้มีการเลือกตั้ง หรือให้การสนับสนุนผู้ลงสมัคร ตามที่ตนเห็นว่าเหมาะสมควรได้รับเลือกอย่างเปิดเผย

2) นายเงิน , นายถา , นางดี เป็นผู้นำตามธรรมชาติที่มีบทบาททางด้านสังคม วัฒนธรรม ซึ่งทั้ง 3 คนต่างมีบทบาทในการเป็นผู้นำทางศาสนา ในการประกอบศาสนกิจและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในหมู่บ้าน หากมีกิจกรรมทางศาสนาหรือความเชื่อ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมาขอคำปรึกษากับบุคคลดังกล่าว เพื่อป้องกันการผิดพลาดหรือประกอบพิธีไม่ถูกต้อง และบุคคลทั้งสามยังเป็นแกนนำในการระดมทุนทำนุบำรุงศาสนสถาน หรือระดมทุนก่อสร้างโบสถ์ วิหาร รวมถึงนำเงินไปช่วยเหลือสงเคราะห์ ชาวบ้านยากจนในเขตอำเภออื่น ๆ ในรูปการจัด ผ้าป่า การเก็บรวบรวมเสื้อผ้า อาหารแห้งไปแจกจ่ายแก่กลุ่มชาวเขา ประจำปี ซึ่งในกลุ่มนางดี นางเงิน เป็นบุคคลที่มีฐานะร่ำรวยกว่าคนอื่น ๆ และชาวบ้านมักให้ความเกรงใจ

3) นายมา นายฮืด นายดวงเนตร นายอุดม เป็นผู้นำตามธรรมชาติทางด้านเศรษฐกิจ เพราะกลุ่มบุคคลดังกล่าวมีบทบาทในการเป็นผู้นำในการใช้เทคโนโลยี และการประกอบอาชีพที่หลากหลาย เป็นแบบอย่างแก่ชาวบ้าน ในเรื่องการบริหารจัดการทางการเงิน และธุรกิจค้าขาย ธุรกิจก่อสร้าง หากชาวบ้านมีปัญหาในเรื่องดังกล่าว ก็จะมาขอคำปรึกษาจากกลุ่มคนทั้ง 4 คนตามความถนัดของแต่ละบุคคลบ่อยครั้ง

4) นางเบิ่ง , นางจ้อย , นางวิสัย , นางแก้ว , นางประทุม กลุ่มคนเหล่านี้มี บทบาทเป็นแกนนำกลุ่มสตรี ทำบทบาทในการทำงานด้านสุขภาพอนามัย การสาธารณสุขในชุมชนทำกิจกรรม เช่น การเปิดร้านขายยาสามัญ การตั้งศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน การแนะนำให้คำปรึกษาแก่สตรีมีครรภ์ หรือแม่ที่คลอดบุตรในบางบทบาทกลุ่มคนดังกล่าว เป็น แกนนำกลุ่มแม่บ้านในการช่วยงานทางสังคมในชุมชน และบางคนยังมีบทบาทในการถ่ายทอดศิลปะวัฒนธรรม เช่น การทำบายศรี การทำดอกไม้ประดิษฐ์ งานฝีมือจัดดอกไม้

การแย่งชิงผลประโยชน์ในชุมชน

ในชุมชนมีปัญหาคือความขัดแย้งซึ่งสาเหตุของความขัดแย้งเนื่องมาจากผลประโยชน์ทางด้านการเมืองเป็นปัญหาสำคัญ ตามปกติชาวบ้านจะไม่มีปัญหาคือความขัดแย้งกันมากนัก แต่หลังจากมีการเลือกตั้ง หรือการจัดตั้งผู้นำ หรือตัวแทนชุมชนเข้าไปทำงานตามนโยบายของรัฐในบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ที่จำเป็นต้องมีการเลือกตั้ง กลุ่มชาวบ้านในแต่ละกลุ่มมักจะมีตัวแทนของตนลงแข่งขัน เมื่อเกิดการแพ้ชนะหรือไม่ได้รับการคัดเลือก ก็จะก่อให้เกิดปัญหาคือความขัดแย้งในระดับกลุ่ม จากสาเหตุหรือจากตัวบุคคลที่เป็นความหวังของกลุ่มที่อยากได้เป็นตัวแทนของตนเข้าไปทำงาน เมื่อไม่ได้สมความมุ่งหวังจึงเกิดการต่อต้านและไม่ยอมรับบุคคล หรือกลุ่มที่สนับสนุนอีกฝ่ายอย่างไม่มีเหตุผล หากบุคคลที่ได้รับคัดเลือกเข้ามาเป็นผู้นำ หรือตัวแทนไม่ใช่คนในพื้นที่ที่มีภูมิปัญญาเดิมในหมู่บ้านและเป็นเครือญาติของชาวบ้านกลุ่มตน เมื่อเข้ามาบริหารงานหรือทำกิจกรรมชุมชน มักจะไม่ได้รับการยอมรับมากนัก หรือไม่ยอมรับในระยะแรก แต่ภายหลังได้เห็นการทำงานแล้วจึงปรับเปลี่ยนทัศนคติไปในทางที่ดีมากขึ้น ยอมรับมากขึ้น ส่วนความขัดแย้งภายในกลุ่มองค์กรมักเกิดจากทัศนคติส่วนบุคคล หรือเกิดจากนโยบายการบริหารงานของหน่วยงานมากกว่าความขัดแย้งที่เป็นปัญหาจากบุคคลในองค์กร เช่น ผู้ใหญ่บ้านขัดแย้งกับสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เพราะนโยบายการทำงาน การบริหารจัดการต่างกัน มีบทบาทซ้ำซ้อนและแผนงานไม่สอดคล้องกัน แต่ในชีวิตส่วนตัวทั้ง 2 ฝ่าย เป็นเพื่อนกัน ทำงานด้วยกัน หรือความขัดแย้งในกลุ่มญาติพี่น้องก็อาจจะเพราะที่ประจำหมู่บ้าน เพราะระบบการบริหารจัดการบกร่อง แต่บุคคลที่บริหารจัดการเป็นเพื่อนที่สนิทกันมีปัญหาต่างให้ความช่วยเหลือจนเจอกันอยู่เสมอและอยู่ในวัยผู้สูงอายุด้วยกันเกือบทั้งหมด และกลุ่มจัดตั้งขึ้นมาเป็นเวลากว่า 10 ปี เมื่อเกิดปัญหาจำเป็นต้องมีผู้ไกล่เกลี่ยปัญหา โดยผู้ที่มีวุฒิคุณวุฒิ เมื่อไกล่เกลี่ยเสร็จก็ถือว่าปัญหาต่าง ๆ ยุติลง จะเหลือเพียงความขัดแย้งส่วนตัวของผู้สูงอายุที่มองเห็นว่าเพื่อนที่เคยบริหารงานมาด้วยกันไม่ซื่อสัตย์ต่อตน และเลิกคบหาสมาคมยุติความช่วยเหลือเพียงเท่านั้น

จากข้อมูลการสังเกตและสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาสรุปวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางการเมืองตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้คือ

3.3.1) การเปลี่ยนแปลงทางอำนาจในชุมชน เมื่อ 20 กว่าปีก่อน ชาวบ้าน ประกอบอาชีพทางการเกษตร ลักษณะการประกอบอาชีพดังกล่าวไม่ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้ง หรือการช่วงชิงใด ๆ การดำเนินชีวิตของชาวบ้านเต็มไปด้วยความเอื้ออาทร และมีน้ำใจ มีการช่วยเหลือจุนเจือกันอยู่ตลอด ภาระหน้าที่ในการปกครองดูแลชุมชน จึงขึ้นอยู่กับผู้ใหญ่บ้าน โดยมีผู้อาวุโสคอยเป็นที่เล็งคอยช่วยเหลือหรือช่วยแก้ปัญหา บทบาทการดำเนินงานทางศาสนาขึ้นอยู่กับพระสงฆ์ มัคคทายก และกรรมการวัดเป็นหลัก บทบาทการดูแลทรัพยากร เช่น น้ำ จึงขึ้นอยู่กับแม่เหมือง การจัดการเรื่องการศึกษา จึงเป็นบทบาทของครูเป็นสำคัญ การใช้อำนาจหน้าที่ของฝ่ายต่าง ๆ ไม่มีการก้าวก่าย หรือซ้ำซ้อน ชาวบ้านให้การยอมรับบทบาทต่าง ๆ ของผู้นำด้วยความสมัครใจและเต็มใจ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำทางการ หรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการ การทำหน้าที่ของผู้นำไม่เป็นทางการ มีส่วนช่วยให้ชุมชนอยู่ด้วยความสงบสุข โดยที่ชาวบ้าน ไม่รู้สึกตัว เช่น บทบาทของหมอเมือง ที่คอยรักษาคนไข้ในชุมชน บทบาทของเจ้าทรง หรือผู้ประกอบพิธีทางศาสนา ในการรักษาอาการเจ็บป่วย หรือการรวมคนในพิธีฟ้อนผีมด หรือเลี้ยงผีปู่ย่า มัคคทายก เป็นผู้นำในการประกอบพิธีทำบุญในหมู่บ้าน กระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ มีอิทธิพลต่อการอยู่ร่วมกัน ต่อกระบวนการทางความคิด และการยอมรับเชื่อถือของคนในชุมชน ผู้นำไม่เป็นทางการเหล่านี้ล้วนมีอำนาจสั่งการ หรือชักชวนให้ชาวบ้านปฏิบัติตาม โดยที่ชาวบ้านไม่ปฏิเสธหรือขัดขืน กลุ่มคนที่มีที่นามาก ก็เป็นผู้มีอำนาจควบคุมดูแลกลุ่มคนยากจน โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มาช่วยทำนา มีการจัดการเรื่องผลผลิตมากกว่าคนอื่น ๆ มีอำนาจในการกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนข้าว สำหรับการหยิบยืมของชาวบ้าน

ในระยะต่อมา โดยเฉพาะช่วงหลังจากที่ชาวบ้านขายที่นาไปแล้ว กลุ่มคนที่มีฐานะทางการเงินย่อมมีอำนาจการตัดสินใจที่จะกำหนดการพัฒนาหมู่บ้าน วัด หรือโรงเรียน การเข้าร่วมกิจกรรมของคนอื่น ๆ ในชุมชน จึงขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของตนเป็นหลัก ชาวบ้านหลายคนดำเนินวิถีชีวิตตามทางของตนเอง ไม่มีการพึ่งพาอาศัยใครแม้แต่ญาติพี่น้องก็ตาม ผู้อาวุโสในสายตระกูลเริ่มไม่ได้รับความเคารพ ลูกหลานเริ่มไม่เชื่อฟังอีกต่อไป โดยเฉพาะกลุ่มผู้อาวุโสที่มีฐานะยากจน การตัดสินใจดำเนินการใด ๆ ของชาวบ้าน เริ่มใช้เงินเป็นเครื่องมือในการแก้ไข

ปัญหา ผู้นำทางการต่างไม่กล้าแสดงบทบาทมากนัก เพราะมองเห็นว่าฐานะของตนด้อยกว่าชาวบ้านคนอื่น ๆ พระสงฆ์ต่างลดบทบาทของตัวเองลง ชาวบ้านมีทางเลือกในการเชื่อถือศาสนามากขึ้น การประกอบประเพณี พิธีกรรมต่างๆทางศาสนา จึงเปลี่ยนรูปแบบไป มีการเพิ่มกิจกรรมสันตนาการมากกว่ากิจกรรมทางศาสนา บทบาทของหมอมือเมือง หมอผีเจ้าทรง เริ่มไม่มีความสำคัญ ชาวบ้านเริ่มเชื่อถือสิ่งที่เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น ชาวบ้านมีเงินมากพอที่จะเข้ารับการรักษาตามโรงพยาบาลต่าง ๆ แทนการรักษาแบบดั้งเดิม คนที่มีฐานะการเงินดีกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชนมักจะแสดงบทบาทในการออกความคิดเห็น หรือเสนอทางเลือกในการจัดงานกิจกรรมของชุมชน วัด โรงเรียน มากขึ้น ครูจึงลดบทบาทของตัวเองลง ไม่กล้าทำโทษ หรือกล่าวตักเตือนนักเรียนเมื่อกระทำความผิดเพราะนักเรียนเป็นบุตรหลานของคนมีฐานะ

ในระยะต่อมาหลังปี พ.ศ.2539 ตำบลสันปูเลยได้มีการเปลี่ยนระบบการปกครองโดยเปลี่ยนจากสภาตำบล มาเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ส่งผลทำให้คนในชุมชนเกิดการแข่งขันที่จะเป็นตัวแทนของคนในชุมชน เพื่อเข้าไปทำงานในองค์กรดังกล่าว โดยกลุ่มคนเหล่านี้พยายามที่จะแย่งชิงกันเข้าไปนั่งใน อบต. เพื่อทำหน้าที่บริหารงบประมาณต่าง ๆ ที่มีอยู่ ส่วนมากยินยอมทุ่มเงินซื้อเสียง โฆษณาชวนเชื่อคล้ายกับการเลือกตั้ง ส.ส. บางรายยินยอมที่จะกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนนอกระบบในอัตราดอกเบี้ยสูงลิบล้อ เพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะในการเลือกตั้ง แต่โครงสร้างขององค์กรปกครองท้องถิ่นรูปแบบใหม่ที่นำมาใช้ ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มผู้นำชุมชนดั้งเดิม เช่น ระหว่าง สมาชิก อบต.กับผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ส่งผลให้ญาติพี่น้องของทั้ง 2 ฝ่ายพลอยเกิดข้อขัดแย้งกันไปด้วย ขณะที่ชาวบ้านเริ่มสับสนต่อบทบาทหน้าที่ของผู้นำแต่ละฝ่ายในที่สุดเกิดความเบื่อบานหาย จนไม่สนใจที่จะให้ความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเหล่านี้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนก็ลดลงไปด้วย ทำให้เกิดช่องว่างในชุมชน ไม่มีผู้ที่สามารถทำหน้าที่ประสานงานได้เหมือนสมัยก่อน

3.3.2) การแย่งชิงผลประโยชน์ของคนในชุมชน ในอดีตก่อน 20 ปีที่ผ่านมา การแย่งชิงผลประโยชน์ในชุมชนแทบจะไม่ปรากฏให้เห็น เพราะทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ทั้ง น้ำ ป่าไม้ ที่ดินทำกิน เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน ใครมีความสามารถที่จะจัดหาทรัพยากรได้มากเท่าใดก็ได้ ไม่มีความอิจฉากันเกิดขึ้น เนื่องจากยังคงมีทรัพยากรเหลืออีกมากพอที่คนใน

ชุมชนจะจัดหามาเป็นของตนเองได้อีก การแข่งขันในเรื่องทรัพย์สิน ผลประโยชน์สาธารณะก็ไม่เคยปรากฏให้เห็น เพราะชาวบ้านตั้งใจซึ่งกันและกัน การจัดเก็บรักษาทรัพย์สิน เงินส่วนกลาง จะอยู่ในความดูแลของผู้อาวุโสของชุมชนที่ได้รับความเชื่อถือจากสมาชิกของชุมชนส่วนใหญ่ และไม่เคยปรากฏการฉ้อโกงหรือทุจริตในทรัพย์สินดังกล่าวขึ้น

ต่อมาในช่วงหลังปี พ.ศ.2538 ชาวบ้านเริ่มมีการช่วงชิงผลประโยชน์ในเรื่องทรัพย์สิน เงินทองส่วนกลางของหมู่บ้าน โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน หรือชุมชน เพราะมีการจัดสรรงบประมาณผ่านมาทางหน่วยงานราชการต่าง ๆ มากขึ้น เช่น ครั้งหนึ่งมีการจัดสรรเงินงบประมาณพัฒนาถนนในชุมชนจำนวน 200,000 บาท แต่ผู้นำชุมชน-ชาวบ้าน ตกลงกันไม่ได้ว่าจะนำไปพัฒนาถนนสายใดในหมู่บ้าน ทั้งสองฝ่ายต่างต้องการนำเงินดังกล่าวไปพัฒนาถนนที่สามารถเอื้ออำนวยความสะดวกให้กับย่านที่อยู่อาศัยของตนเองเป็นหลัก ในที่สุดก็ต้องมีการเรียกประชุมสมาชิกในชุมชนทุกครัวเรือน เพื่อให้ระบบลงคะแนนแสดงสิทธิและความต้องการของตนเอง ตัดสินว่าจะนำเงินงบประมาณที่ได้มาพัฒนาถนนสายใดในหมู่บ้าน โดยยึดเอาระบบเสียงข้างมากเป็นผู้ชนะ จนทำให้กลุ่มชาวบ้านที่อยู่อาศัยกันหนาแน่นมากที่สุดชนะ และสามารถดึงเงินงบประมาณก้อนดังกล่าวไปพัฒนาถนนในโซนที่อยู่อาศัยของกลุ่มตนได้ ทำให้ชาวบ้านโซนอื่นเกิดความไม่พอใจ เป็นต้น ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2539 หมู่บ้านก็ได้รับงบประมาณจัดสรรผ่านมาจาก อบต. เป็นเงิน 250,000 บาทเพื่อพัฒนาถนนส่วนที่เหลือ แต่ในครั้งนี้อย่างไรก็ตาม สมาชิก อบต. และผู้ใหญ่บ้าน ได้เปิดให้มีการประมุข ผลปรากฏว่ากลุ่มญาติพี่น้องของกลุ่มสมาชิก อบต. เป็นผู้ชนะการประมุข สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้านกลุ่มอื่น ซึ่งโจมตีว่ากลุ่มผู้นำลำเอียง พร้อมกับดำเนินการตรวจสอบการใช้เงินงบประมาณก้อนนี้อย่างเข้มข้น ในที่สุดก็นำไปสู่การกล่าวหาโจมตีและขับไล่ อบต. - ผู้ใหญ่บ้าน ออกจากตำแหน่ง เพราะพบว่า การพัฒนาถนนภายใต้เงินงบประมาณก้อนดังกล่าวไม่ได้มาตรฐาน ขณะที่กลุ่มญาติพี่น้องของผู้ใหญ่บ้าน-สมาชิก อบต. ที่ได้รับประโยชน์จากงบประมาณดังกล่าวไม่ยินยอม ทำให้ชาวบ้านทั้ง 2 กลุ่มขัดแย้งกันรุนแรงมากขึ้น ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2541 ผู้ใหญ่บ้านและ อบต. ถูกชาวบ้านโจมตีอีกครั้ง ที่นำเงินงบประมาณพัฒนามาสร้างสนามกีฬาในโรงเรียน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่มองเห็นว่าไม่มีประโยชน์ และเห็นว่าควรที่จะนำเงินงบประมาณดังกล่าวมาพัฒนาอาชีพ แต่ก็ไม่สามารถหยุด

การดำเนินงานดังกล่าวได้ สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่ ในระยะต่อมาเมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิก อบต. จึงมีผู้สมัครแข่งขันคนอื่น ๆ นำประเด็นดังกล่าวมาโจมตี และสร้างความกดดันในกลุ่ม เพิ่มความขัดแย้งที่เคยมีอยู่แล้วมากขึ้น เป็นผลทำให้กลุ่มที่เคยครองอำนาจอยู่ก่อนหน้านี้ ตกอยู่ในสถานะเพลี่ยงพล้ำ ต้องหาทางกลับเข้าสู่วงจรรำนาจอีกครั้ง ด้วยการเพิ่มความเข้มข้นในการซื้อเสียงเลือกตั้งขึ้นกว่าเดิมอีก เช่นเดียวกับกลุ่มตัวแทนชาวบ้านที่ไม่พอใจการบริหารของ สมาชิก อบต. ชุดก่อน ที่ต้องการให้ตัวแทนของตนเองเข้ามาบริหารบ้าง ก็จำเป็นต้องใช้เงินซื้อเสียงเลือกตั้งในจำนวนที่สูงตามไปด้วยเช่นกัน ปรากฏว่า ทั้ง 2 ฝ่าย ได้รับเลือกตั้งเข้ามาฝ่ายละ 1 คน ซึ่งในที่สุดก็ไม่สามารถทำงานร่วมกันได้ จนทำให้เกิดความปั่นป่วนในการบริหารชุมชน ผู้นำแต่ละคนต่างทำงานไปตามที่ตนเองคิดและต้องการ ชาวบ้านเองก็เกิดความเบื่อหน่ายต่อระบบการปกครองที่เป็นอยู่มากยิ่งขึ้น

3.4) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางการศึกษา

จากการสังเกต และสัมภาษณ์กลุ่มคนที่มีสถานภาพต่างกัน และชาวบ้านทั่วไป ทำให้ทราบข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาดังนี้คือ

นายเงิน วุฒิอิน เล่าว่าสมัยตนเป็นเด็ก มีโอกาสได้เรียนต่อเฉพาะการเรียนในวัดเท่านั้น เพราะในหมู่บ้านไม่มีโรงเรียน ที่สอนสูงกว่าระดับ ป.4 จะมีพระสงฆ์สอนหนังสือให้ ในวัด โดยเน้นสอนการเขียนอักษรล้านนา พอเรียนจบชั้น ป.4 พ่อของตนจึงให้บวชเรียนทางธรรมต่อ ซึ่งตนต้องไปเรียนจากวัดพระสิงห์ในเมือง ปีแรกที่บวชก็ร่ำเรียนบาลี-สันสกฤต กับพระในหมู่บ้าน จนพอมีความรู้ จากนั้นก็ไปเรียนในเมืองอีก 4 ปี จบนักธรรมตรีก็กลับมาอยู่ที่วัดในหมู่บ้านมีหน้าที่สอนเณรรุ่นน้องมาตลอด กลับมาอยู่ที่วัดได้ 4 ปี ก็สึกออกมาช่วยพ่อ แม่ทำงาน เพราะไม่มีใครช่วยทำนา หลังจากสึกออกมา 1 ปีก็ได้ขอแต่งงานอยู่กับนางสมนา คนบ้านริมกวง ตำบลสันกลาง อำเภอสันกำแพง และต่อมาก็ช่วยพ่อตา กับพ่อของตนทำนา 2 แห่งทุกปี หลังจากแต่งงานก็ได้แยกครอบครัวตั้งบ้านเรือนที่หมู่บ้านริมกวงโดยซื้อที่ดินชาวบ้านประมาณ 1 ไร่ ระยะเวลาที่พ่อของตนยกที่นาให้ประมาณ 20 ไร่ ใกล้เคียง ๆ บ้านริมกวงก็อาศัยที่นาพ่อทำมาหากินมาตลอด หลังจากแต่งงานอยู่กับกันมาประมาณ 10 กว่าปี ก็มีลูกด้วยกัน 7 คน พอลูก ๆ

เริ่มโตก็ช่วยทำนาได้บ้าง ประมาณปี พ.ศ. 2505 ตนได้ไปเรียนสร้างบ้านทรงไทยกับญาติในหมู่บ้าน เรียนไปด้วยฝึกทำไปด้วยจนเกิดความชำนาญ ระยะเวลาที่ปล่อยให้ลูก ๆ ทำนา ตนจึงยึดอาชีพสร้างบ้านเป็นอาชีพหลัก ในช่วงที่สร้างบ้านตนก็เรียนแกะสลักไปด้วย จึงทำอาชีพรับแกะสลักเป็นอาชีพเสริมประกอบกันไป นายเงินบอกว่า ในสมัยก่อนการสร้างบ้านทรงไทย กับการแกะสลักถึงได้ค่าแรงไม่มากนัก แต่พอเลี้ยงครอบครัวได้อย่างสบาย บางปีหากสร้างบ้านได้ 2-3 หลัง ก็พอมีเงินเก็บ

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2525 ได้แต่งงานอยู่กับนางสาคร เทพประสิทธิ์ ชาวจังหวัดน่าน และพานางสาครมาซื้อที่บ้านจากนายฝ่าย จำนวน 2 งานเพื่อปลูกสร้างบ้านในหมู่บ้านร่องขุน โดยยกที่บ้านเดิมให้กับลูกคนโต และลูกคนเล็กอยู่อาศัย นายเงินอยู่กับนางสาครก็ประกอบอาชีพ ช่างไม้ สร้างบ้านทรงไทยมาตลอดโดยเฉพาะบ้านทรงกาแล นายเงินบอกว่าหลังปี พ.ศ. 2525 ราคาก่อสร้างบ้านทรงกาแลเริ่มมีราคาแพง บางหลังหากเป็นบ้านขนาดใหญ่จะมีเงินเก็บมากพอประมาณ บางหลังได้เงิน 1 แสนถึง 2 แสนบาท เป็นค่าจ้าง หากบริหารดี ๆ ก็สามารถใช้ได้ 4-5 ปี แต่ช่วงนั้นจะได้ก่อสร้างบ้านตลอดจึงทำให้พอมีรายได้เป็นกอบเป็นกำ ระยะเวลาที่รับเหมาเป็นชิ้นงาน เพราะสร้างบ้านทรงไทยต้องใช้ช่างฝีมือดีหลายคน และก็ขาดช่างฝีมือในบางช่วง จึงให้เพื่อนรับเหมาทั้งหลัง ส่วนตนก็รับแกะสลักทำกาแล หรือมุงหลังคาเท่านั้น จากการทำอาชีพดังกล่าวก็ทำให้ชีวิตครอบครัวพออยู่พอกินมาตลอด นายเงินเล่าว่า หลังจากที่เขาขายนาได้เงินตนก็เริ่มรับทำงานน้อยลง เพราะอายุเริ่มมากขึ้นจึงอยากพักผ่อนบ้างก็อาศัยเงินดอกเบี้ยยเงินฝากใช้มาตลอด บางปีก็ออกไปรับทำงานร่วมกับเพื่อนบ้างแต่จะเลือกทำเฉพาะงานเบา ๆ เช่น งานแกะสลัก ติดกาแล ออกแบบทรงบ้าน ซึ่งผลงานที่ผ่านมาก็ตนทำร่วมกับเพื่อน เช่น พระตำหนักดอยตุง วัดไชยสถาน บ้านริมน้ำของนายพลท่านหนึ่ง ส่วนผลงานชิ้นอื่น ๆ มีอยู่ต่างจังหวัดเป็นส่วนใหญ่ นายเงินบอกว่าเสียตายที่ไม่มีใครสืบทอด ขวณลูกหลานไปฝึกไปเรียนก็ไม่สนใจ คนในหมู่บ้านก็ไม่มีใครอดทนที่จะเรียนให้รู้ และเข้าใจถึงกระบวนการการสร้างบ้านทรงกาแล เพราะการสอนนั้นต้องลงมือทำอย่างจริงจัง สอนด้วยปากเปล่าไม่ได้

นางดี สิทธิปัญญารัตน์ เล่าว่าในอดีตพอเรียนจบชั้น ป.4 ก็ถือได้ว่าเป็นชั้นสูงสุด เพราะในสมัยนั้นไม่มีใครนิยมที่จะเรียนต่อสูง ๆ กันโดยเฉพาะผู้หญิง การออกจาก

ครอบครัวไปเรียนที่อื่นเป็นไปได้ยากมาก เพราะพ่อแม่ไม่ยอมและถือว่าผู้หญิงเรียนสูงไปก็เท่านั้น ไม่มีโอกาสที่จะทำงานดี ๆ เรียนจบออกมาก็แต่งงานมีครอบครัวอยู่กับบ้าน ในสมัยก่อนคนที่มีโอกาสได้เรียนต่อส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย คือ หลังจากเรียนจบ ป.4 ใครไม่ช่วยพ่อ แม่ทำนา หรือลูกคนที่มีความรู้ เขาก็ส่งให้ไปบวชเรียน ซึ่งการไปเรียนต้องเรียนจากวัดในเขตเมืองเกือบทั้งหมด แต่คนในหมู่บ้านสมัยนั้นก็มีคนได้บวชเรียนต่อ 2-3 คน มีไม่มาก เพราะหมู่บ้านร่องซุ่นเมื่ออดีต 40-50 ปี การเดินทางยากลำบาก ทางคมนาคมต้องเดินด้วยเท้าเปล่า ผ่านป่าไปตามทางเกวียน ส่วนใหญ่คนที่ไปบวชเรียนก็ต้องไปพักประจำอยู่กับวัดจนจบก็สึกออกมา บางคนไปเป็นครู ต่อมาระยะหลังประมาณ 20-30 ปีที่ผ่านมา ถนนหนทางเริ่มสะดวกมากขึ้น จึงเห็นรุ่นน้องไปบวชเรียนกันมากขึ้น แต่ส่วนใหญ่ยังเป็นเฉพาะกลุ่มผู้ชายอยู่ ส่วนกลุ่มผู้หญิงเริ่มเห็นออกไปเรียนนอกหมู่บ้านก็ประมาณ 15-20 ปีผ่านมานี้เอง โดยกลุ่มที่ไปเรียนในเมือง กลุ่มแรก ๆ ก็เป็นกลุ่มหลานของนางดีนั่นเอง คือ เป็นลูกของน้องชาย และน้องสาว โดยกลุ่มแรกที่ไปเรียนจะมี 3 คน ที่ไปเรียนตัดเย็บเสื้อผ้า เพราะน้องชายมีอาชีพขับรถบริการจึงพาลูก และหลานออกไปด้วย ต่อมา มีลูกสาวของน้องชายอีกเช่นกันที่หลังจากเรียนจบชั้น ป. 7 จากโรงเรียนบ้านป่าเส้าจึงออกไปเรียนชั้นมัธยมในเมือง ตอนแรกมีเพียง 3 คน (เรียนในโรงเรียนวัดในท้ายพายัพ โดยทั้ง 3 คน เข้าเรียนปีละคน เพราะอายุห่างกัน 1-2 ปี) พอ หลานสาวเรียนจบชั้น มศ. 5 ทั้ง 3 คน ต่างได้ทำงานที่ดีกัน คืออยู่บริษัท 1 คน รับราชการ 1 คน เรียนต่อจบจบปริญญาตรี และได้ทำงานโรงแรม 1 คน จึงเป็นตัวอย่างที่ชาวบ้านคนอื่น ๆ เห็นว่าดี ระยะหลังชาวบ้านหลายคนส่งลูกไปเรียนในเมืองบ้าง ทั้งบวชเรียน เรียนในโรงเรียนรัฐบาล และมาประมาณ 5-10 ปี เริ่มมีชาวบ้านส่งเสียให้ลูกเรียนในโรงเรียนเอกชนในเขตเมืองเพิ่มมากขึ้น นางดีบอกว่า สมัยตนเรียนจนถึงสมัยเมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา โรงเรียนบ้านร่องซุ่นมีคนเข้าเรียนกันมาก ส่วนใหญ่จะมีนักเรียน ป.1-ป.4 ประมาณ 60-80 คนทุกปี มาระยะหลังประมาณ 5-8 ปีที่ผ่านมา เด็กในหมู่บ้านเริ่มออกไปเรียนนอกหมู่บ้านมากขึ้น ส่วนใหญ่ก็ไปกับพ่อ แม่ โดยเฉพาะกลุ่มที่ทำงานประจำในเขตเมือง มักจะพาลูก หลานไปเรียนในเมืองด้วย บางคนพาลูกไปเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาล บางคนก็ให้ลูกไปเรียนชั้นประถม บางคนก็ให้ลูกไปเรียนต่อชั้นมัธยม หลังจากจบชั้น ป.6 หลังจากที่บ้านชายที่นา ที่สวน พอมีเงินต่างต้องการส่งเสียลูกให้เรียนในโรงเรียนดี ๆ จึงไม่ได้สนใจว่า

ลูกจะเรียนได้หรือไม่ ต่างแข่งขันพาลูกไปสอบเข้าโรงเรียนดัง ๆ กันตั้งแต่อนุบาล จนถึงมัธยมปลาย ส่วนเด็กที่เรียนในหมู่บ้านก็จะเหลือกลุ่มเด็กที่พ่อแม่มีฐานะยากจน หรือไม่มียานพาหนะเป็นส่วนใหญ่ (จากการสอบถามครูใหญ่โรงเรียนบ้านร่องขุนทราบว่า ในปัจจุบันมีเด็กนักเรียนชั้น ป.1 - ป.6 เพียง 20 คน และมีโอกาสที่โรงเรียนในหมู่บ้านจะถูกปิด เพราะจำนวนนักเรียนน้อยลง)

นางดีบอกว่า ให้เด็กไปเรียนในเมืองก็ดีอย่างหนึ่ง คือ เด็กเรียนจบมาแล้วสามารถสอบเรียนต่อชั้นสูง ๆ ได้ เพราะตนสังเกตในหมู่บ้านเด็กที่เรียนจบชั้น ป.6 หลายคนไม่สามารถสอบเรียนต่อที่ไหนได้ ไปเรียนต่อโรงเรียนขยายโอกาสส่วนใหญ่ก็เรียนไม่จบต้องออกกลางคัน บางคนก็เกรงจะถูกไล่ออก นางดีบอกว่าไม่แน่ใจว่าเพราะอะไรเด็กในสมัยนี้หลายคนเรียนไม่จบ สมัยที่ตนเรียนนักเรียนทุกคนต่างตั้งใจตั้งใจเรียน เพราะอยากอ่านออกเขียนได้ อยากมีความรู้ ครูในสมัยนั้นก็เข้มงวด เกี่ยวเชิญจนอ่านออกเขียนได้ และบังคับให้ทุกคนต้องคิดคำนวณเลขได้ อ่านภาษาไทยได้จะฉานคนสมัยก่อนจบชั้น ป.4 ก็สามารถอยู่สบาย บางคนเรียนจบชั้น ป.4 ยังมีโอกาสเป็นครูสอนรุ่นน้องได้ ผู้ชายบางคนจบชั้น ป.4 ก็บวชเรียนบาลี สันสกฤตเรียนพระธรรมวินัย ลีอกออกมาเป็นผู้นำก็มาก นางดีบอกว่า “ สังเกตดูผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ในสมัยก่อนมีชื่อหน้าหน้าว่า น้อย หรือ นานา ทั้งนั้น ” แต่เด็กสมัยนี้เก่งแต่ปาก ถามอะไรไม่รู้เรื่อง พอเจอปัญหาต่างหาทางออกไม่เป็น บางคนติดยาบ้า บางคนติดบุหรี่ บางคนเรียนยังไม่ทันจบ ม. 3 ก็ออกมามีลูก มีเมีย เสียก่อน นางดีบอกว่า สังเกตครูในปัจจุบันก็ไม่ค่อยสนใจนักเรียนเท่าไร บางวันก็มาบ้าง ไม่มาบ้าง บางคนก็เล่นการพนัน บางคนก็พากันกินเหล้า เพียวผู้หญิง ไม่สนใจที่จะมาสอนหนังสือ ในสมัยก่อนครูใส่ใจนักเรียนมากกว่านี้ ใครเรียนไม่ทัน ใครที่เรียนอ่อน ครูก็สอนจนเข้าใจ เวลาเจ็บป่วยไม่สบาย ครูก็มาเยี่ยมถึงบ้าน ครูมีอะไรดี ๆ ก็ถ่ายทอดวิชาให้หมด บางปีครูยังพานักเรียนไปช่วยชาวบ้านมัดข้าว ฟาดข้าว มีงานวัด งานบุญในหมู่บ้านก็เกณฑ์นักเรียนไปช่วยงาน เวลาโรงเรียนมีงานสำคัญ ชาวบ้านก็จะมาช่วยกันคนละไม้คนละมือ นางดีเล่าว่าสมัยตนเรียนตอนแรก ๆ เรียนในศาลาที่มุงด้วยหญ้าคา ต่อมาชาวบ้านช่วยกันบริจาคไม้ และกระเบื้องดินขอสร้างอาคารเรียนได้หนึ่งหลัง โดยไม่ได้ใช้เงินหลวงแม้แต่บาทเดียว ที่ดินสร้างโรงเรียนก็มีคนบริจาคให้ แต่โรงเรียนในปัจจุบันมีงานสำคัญอะไรชาวบ้านมาร่วมน้อย เพราะ

ชาวบ้านไม่ให้ความสนใจ คิดว่าลูกของตนไม่ได้เรียนในโรงเรียน ครูไม่มีความรู้จักมักคุ้น โรงเรียนต่างมีงบประมาณบริหารได้ แต่นางดีบอกไว้สำหรับตนแล้วหากมองเห็นสมควรว่าช่วยตรงไหนได้ก็จะช่วยทางโรงเรียน และตนเคยช่วยเหลือโรงเรียนโดยบริจาคเงินให้สร้างโรงอาหาร โรงครัวหลายหมื่นบาท เมื่อ 5 ปีที่ผ่านมา

นายเขียว คำใจเที่ยง เล่าว่า สมัยตนเรียนจำได้ว่าเป็นรุ่นแรก ๆ ของโรงเรียนที่เริ่มมีการเรียนจริงจัง โดยมีครูแต่งตั้งเข้ามาสอน 2 คน และมีครูช่วยสอนอีก 2 คน มาอยู่ประจำในหมู่บ้าน แต่ยังเรียนที่ศาลาวัด เพราะยังไม่มี การตั้งโรงเรียนประจำ สมัยนั้นเริ่มมีคนมาเรียนกันมากขึ้นทั้งผู้หญิงผู้ชาย (ประมาณปี พ.ศ. 2487) รุ่นตนเรียนมีนักเรียน 20-30 คน ส่วนใหญ่ในสมัยนั้นจะเรียนถึงชั้น ป. 4 ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดในหมู่บ้าน หากเรียนจบ ป. 4 ใครอยากเรียนต่อก็บวชเรียนในวัด ส่วนมากจะเรียนจากวัดในเขตเมือง รุ่นนายเขียวมีคนบวชเรียน 5-6 คน บางคนก็บวชเป็นพระแต่ไม่ได้เรียนต่อ บางคนก็บวชเรียนทางธรรม คือ เรียนภาษาบาลี สันสกฤต บางคนก็บวชเรียนทางโลก คือ เรียนในหลักสูตรมัธยมต้น และมัธยมปลาย แต่ส่วนใหญ่มักเรียนไม่จบ ลี้กออกมามีครอบครัวเสียก่อน นายเขียวบอกว่าสมัยนั้นมีคนบวชเรียนกันมาก สังเกตได้จากรุ่นพี่ รุ่นน้อง มักถูกเรียกชื่อนำหน้าด้วยน้อย หรือหนาน (ทิด) เป็นส่วนใหญ่ แต่ตนไม่ได้บวชเรียนต่อ เพราะเป็นลูกชายคนโต และเป็นลูกชายคนเดียวในบ้านจำเป็นต้องออกมาทำงานช่วยพ่อแม่ทำนา น้อง ๆ เป็นผู้หญิงหมด หน้าทีหลักจึงตกเป็นของตน ในสมัยนั้นพ่อ แม่มีที่นาประมาณ 20 ไร่ ตนต้องเป็นแรงงานหลัก นายเขียวบอกว่าสมัยก่อนทำนาไม่ค่อยลำบาก เพราะชาวบ้านหรือในกลุ่มเพื่อนฝูงมักช่วยเหลือกันเอามือ (ลงแขก) ในการไถนา การคราด ปรับเตรียมดิน จนถึงการดำนาจนเสร็จ สมัยนั้นใช้แรงงานควายเป็นหลัก ไม่มีรถไถนา การทำนาจึงค่อยเป็นค่อยไปไม่เร่งรีบ จะมีการหาฤกษ์ หายาม วันดี - วันเสียในการทำนาเสียก่อน ส่วนใหญ่จะไม่ทำงานในวันพระ และวันเสีย เช่น วันในช่วงข้างแรม เช่น แรม 15 ค่ำ โดยผู้อาวุโสส่วนใหญ่มักรู้ว่าแต่ละเดือนมีวันเสียตรงกับวันใดบ้าง การทำนาจะนัดตกลงกันว่าใครจะไถนาก่อน หลัง บางครั้งรวมกลุ่มช่วยกันเป็นที่ ๆ ไป บางคนมีผู้มาช่วยไถนามากกว่า 5-6 คน ที่นา 20 ไร่ช่วยกันไถประมาณ 3 วันก็เสร็จ หลังจากนั้นหมักดินไว้ให้หญ้าเน่าอีก 2-3 วัน จึงทำการคราด และชายนา (ปรับดินให้เรียบ) ขั้นตอนการเตรียมดินใช้เวลาประมาณ 1-2 อาทิตย์ นายเขียวบอกว่า

เป็นวิธีที่ดีในสมัยนั้น การหมักหญ้าให้เน่าช่วยป้องกันวัชพืชขึ้นในนา สมัยก่อนไม่จำเป็นต้องใช้ยาคุมหญ้า หรือยาฆ่าหญ้าใช้วิธีธรรมชาติกำจัดและตนสังเกตเห็นว่า การทำนาสมัยก่อนดินในนาจะดีกว่าดินในนาในปัจจุบัน ถึงไม่ใส่ปุ๋ยเคมี ก็ได้ผลผลิต พอ ๆ กันกับปัจจุบัน

นางวิไล คำใจเที่ยง เล่าว่า ในสมัยที่ตนเป็นเด็ก ต้องเรียนในศาลาวัดของหมู่บ้าน ในสมัยนั้นยังไม่มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน แต่เริ่มมีการสอนหนังสือในวัดโดยมีครูมาสอน 2 คน ผลัดเปลี่ยนกันมา บางวันก็จะให้พระในวัด หรือรุ่นพี่สอนหนังสือแทนครูบ้าง สมัยนั้นเรียนเพื่อให้อ่านออกเขียนได้เฉย ๆ ไม่ได้ต้องการวุฒิมัธยมศึกษาอะไร เป็นลูกผู้หญิงอยากเรียนสูง ๆ อยากรู้ก็ไม่มีโอกาส เพราะในสมัยนั้นในเขตใกล้ ๆ หมู่บ้านไม่มีโรงเรียนที่สอนสูงกว่า ป.4 เลย อีกรายอย่างไม่มีใครสนใจว่าจะเรียนให้สูง เพราะคิดว่าจบชั้น ป.4 ก็ถือว่าสูงที่สุดแล้ว สมัยนั้นผู้ชายเขาไม่ชอบผู้หญิงที่เรียนสูง ๆ แมแต่พ่อ แม่ก็ไม่อยากให้เรียนสูง เพราะคิดว่าผู้หญิงเรียนจบมากก็เอาผิดอย่างเดียว ส่วนผู้ชายหากจบชั้น ป.4 ใครอยากเรียนต่อก็บวชเรียนได้ แต่ส่วนใหญ่จะบวชเรียนตามวัดในเมือง ในหมู่บ้านก็ไม่มีการสอนอะไรมาก นอกจากสอนเขียนภาษาคำเมือง (อักษรล้านนา) หรือเรียนภาษาบาลี แต่หากบวชแล้วใครขยันก็จะชวนขวายเป็นไปเรียนต่อในเมือง อย่างน้อยก็จบนักธรรมตรี นักธรรมโท บางคนก็กลับมาเป็นเจ้าของอาวาสที่วัด บางคนก็สึกออกมาอยู่บ้านแต่งงานมีครอบครัวอยู่ในหมู่บ้าน ซึ่งจำได้ว่ารุ่นของตนมีคนที่เป็นน้อย เป็นหนานมากกว่า 10 คน

นางวิไลเล่าว่า สมัยตนเรียนครูจะเน้นการเขียนอ่านภาษาไทยให้คล่อง นอกจากนั้นก็จะเรียนวิชาคิดคำนวณ การนับเลข เป็นหลัก จบชั้น ป.4 ก็สามารถอ่านออกเขียนได้สบายสามารถเอามาใช้ได้เวลาเขียนหนังสือ คำๆ คิดจำนวนเงินก็เป็น สมัยก่อนครูเคียวเชิญจนนักเรียนรู้เรื่อง ไม่เหมือนสมัยนี้นักเรียนสอบไม่ผ่านก็ต้องซื้อสอบแก้ตัว บางคนเรียนไม่รู้เรื่อง ครูไม่เคยใส่ใจจนนักเรียนไปสอบเรียนต่อที่ไหนก็ไม่ได้ บางคนจบ ป.6 ถามอะไรก็ไม่รู้เรื่อง ครูเดี๋ยวนี้กับครูสมัยก่อน แตกต่างกันมาก ครูสมัยก่อนเวลานักเรียนคนใดมีปัญหา หรือเรียนไม่รู้เรื่อง ครูจะช่วยสอน ช่วยเตือนให้สุดความสามารถของครู หากสอนอย่างไรก็ไม่รู้เรื่อง ครูจะมาบอกพ่อแม่ให้ช่วยอีกแรง สมัยก่อนเวลานักเรียนเจ็บป่วยไม่สบาย ครูจะออกมาเยี่ยมถึงบ้าน ชาวบ้านเคารพและรักครูมาก เวลาถึงงาน หรือกิจกรรมของโรงเรียน ชาวบ้านจะมาช่วยกันทำ ช่วยกันคิด

คนละไม้ คนละมือ แต่เดี๋ยวนี้ครูไม่ค่อยสนใจชาวบ้าน ชาวบ้านก็ไม่ค่อยรู้จักครู เวลาทางโรงเรียนขอความช่วยเหลืออะไรมายังชาวบ้านก็เห็นแต่กลุ่มชาวบ้านที่มีลูกหลานเรียนอยู่ในโรงเรียนมาช่วย ซึ่งมีไม่กี่คน และที่เห็นครูสมัยนี้ก็ไม่สนใจนักเรียนใครจะเรียนอ่อนใครจะเกเรอย่างไรครูไม่สนใจ ครูบางคนมาโรงเรียนก็มา ๆ ขาด ๆ วันเงินเดือนออก หรือวันใดมีเวลาว่างก็พากันไปกินเหล้าเที่ยว บางคนก็ชนไก่ บางครั้งสอนนักเรียนครึ่งวันก็มีบางคนก็ไล่กั๊กหนี ยืมเงินไปไหนไม่ได้ เพราะอายุกลัวลูกหนี้ทวงเงิน

ส่วนการอบรมสั่งสอนกันในครอบครัว นางวิไลบอกว่า มันเป็นเรื่องปกติที่พ่อแม่ หรือพี่ที่ต้องสอนลูก หลาน น้อง โดยเฉพาะการประกอบอาชีพ เช่น การทำนา พ่อ แม่คอยสอนลูก ๆ ให้อ่าน ให้อ่าน คุ้นต่อน ตั้งแต่เริ่มหว่านกล้า จนถึงการเก็บเกี่ยว โดยการบอก การชี้ให้ดู ลูก ๆ ก็เห็น ศึกษาจากของจริง และก็เอามาเป็นแบบอย่างทำในครั้ง ๆ ต่อไป ทำนาน ๆ พอรู้เข้าใจดีก็ไม่ต้องถามอีก หัดสังเกตหัดดูเดี๋ยวก็เข้าใจ ในสมัยก่อนพ่อ แม่ หรือปู่ ย่า ตา ยาย จะสอนทุกอย่างทั้งเรื่องอาชีพ การดูแลตนเอง การเลือกคู่ครอง แม้กระทั่งการจักสาน การทำอาหารให้ลูก ๆ หลาน ๆ ได้สืบต่อกันไป ส่วนใหญ่ พ่อ แม่จะเลือกสอนตามความเหมาะสม ถ้าเป็นลูกผู้ชายก็สอนอีกอย่าง เช่น การเลื่อยไม้ การตัดฟืน ตัดตอก การไถนา การสร้างบ้าน ส่วนลูกผู้หญิงก็ถูกสอนอีกอย่างในเรื่อง การทำอาหาร การทอผ้า เย็บผ้า ทำขนม เป็นต้น

นางประทุม ดวงฤทธิ์ เล่าว่า ตนก็ไม่ค่อยแน่ใจว่าก่อนที่ตนจะมาอยู่ เรื่องการศึกษาเป็นเช่นไรแต่หลังจากที่ลูกชายโต ก็ให้เข้าเรียนโรงเรียนบ้านร่องซุ่น ประมาณ 20 กว่าปีที่แล้ว ก็เห็นมีเด็กจำนวนมากเรียนกันในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดจะเรียนชั้นประถมที่โรงเรียนบ้านร่องซุ่น พอจบชั้น ป.4 จึงไปเรียนต่อที่บ้านป่าเส้า บางคนไปบวชเรียนในเมือง สมัยก่อนชาวบ้านนิยมที่จะให้ลูกบวชเรียนต่อมากกว่า เพราะคนที่บวชเรียนมักมีนิสัยเรียบร้อย เป็นคนมีมารยาทดี ท่าทางสุภาพ แต่รุ่นลูกชายของตนก็เริ่มมีเด็กออกไปเรียนนอกหมู่บ้านบ้าง โดยเฉพาะโรงเรียนชั้นมัธยมที่อำเภอสันกำแพง หรือโรงเรียนในเมือง ลูกของตนก็ให้เรียนที่โรงเรียนสันกำแพง วิทยาลัย หลังจากจบชั้น ป.7 จากโรงเรียนบ้านป่าเส้า แต่ลูกชายเรียนไม่จบ จึงออกจากโรงเรียนมาทำงานช่วยพ่อแม่ โรงเรียนในหมู่บ้านสอนถึงชั้น ป.4 มีนักเรียนประมาณ 50 - 70 คน รุ่นที่ลูกเรียน เริ่มมีอาคารเรียนเป็นอาคารถาวร มุงด้วยกระเบื้อง ครูก็เริ่มมีหลายคน ประมาณ 4 - 5 คน

ส่วนเด็กที่เรียนในวัดก็เริ่มลดน้อยลง เพราะเด็กหลายคนสนใจจะเรียนต่อชั้นมัธยมมากกว่า เพราะเรียนในวัดมีกฎระเบียบมาก เด็กหลายคนกลัวเรียนไม่จบ ในวัดยังใช้ระบบไม้เรียวแทนการสอนด้วยเหตุและผล แต่หลายคนที่บวชเรียนจบก็ได้ทำงานดี จึงมีพ่อแม่หลายคนในชุมชนส่งลูกไปเรียนโรงเรียนวัด เช่น โรงเรียนวัดพระสิงห์ โรงเรียนวัดเชตุพน และโรงเรียนหลายๆแห่งในเมือง เพราะหลายคนคิดว่าให้พระสอนคงจะดีกว่าคนอื่นสอน จบมาลูกจะได้มีนิสัยที่ดี และเด็กที่ไปเรียนแรกๆในโรงเรียนดังกล่าว จะเป็นคนชักชวนเพื่อน ๆ หรือรุ่นน้องให้ไปเรียนเพิ่มขึ้น ชาวบ้านเห็นว่า หากเด็กคนไหนเข้าเรียนในโรงเรียนใด กลับมาแล้วเรียนรู้เรื่อง หรือเรียนเก่ง มีนิสัยเรียบร้อย ชาวบ้านก็จะส่งลูกหลานไปเรียนในโรงเรียนนั้น หลายคนอยากให้ลูกมีอนาคต แต่เด็กที่เรียนในโรงเรียนในเมือง ส่วนใหญ่จะเป็นลูกคนที่มีความรู้ฐานะ หรือคนที่ทำงานในเมืองอยู่แล้ว ที่พาลูก ๆ ไปเรียนด้วย เช่นกลุ่มคนขับรถโดยสาร กลุ่มทำงานราชการ หรือลูกจ้างตามแหล่งงาน มาระยะหลัง ๆ จากที่ชาวบ้านมีฐานะการเงินดีขึ้น ชาวบ้านแข่งขันกันส่งลูกส่งหลานไปเรียนในเมืองมากขึ้น ปัจจุบันโรงเรียนในหมู่บ้านจะมีเพียงเด็กลูกคนที่มีความรู้ฐานะยากจนเข้าเรียนเท่านั้น ซึ่งมีโอกาสลดน้อยลง โรงเรียนมีโอกาสถูกปิด ซึ่งก็ทำให้ผู้ปกครองหลายคนไม่พอใจ และเรียกร้องให้ครูเปิดสอนโรงเรียนบ้านร้องชุ่นต่อ

ข้อมูลจากการสังเกตการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการศึกษา พบว่า

การศึกษาในระบบโรงเรียน กลุ่มวัยที่อยู่ในช่วงอายุ 35 - 40 ปี ที่อยู่ในชุมชนปัจจุบัน ชาวบ้านจะเรียกชื่อนำหน้าว่า " น้อย " หรือ " นาน " (ทิด) เป็นส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นถึงการเคยบวชเป็นเณร หรือพระมาก่อน ส่วนกลุ่มผู้หญิงที่อยู่ในวัยเดียวกัน ส่วนใหญ่จะไม่ได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นพอจบประถมศึกษาปีที่ 4 ส่วนมากทำงานช่วยเหลือพ่อ - แม่มากกว่าที่จะเรียนต่อ ยกเว้นการศึกษาเฉพาะด้านอาชีพ เช่น เรียนตัดเย็บเสื้อผ้า เสริมสวย บางคนออกไปรับจ้างตามร้านขายของ ซึ่งในปัจจุบันผู้หญิงกลุ่มแม่บ้านช่วงอายุ 35 - 45 ปี ส่วนใหญ่มีอาชีพของตนเองทำในครัวเรือน เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า ซักอบรีด เปิดร้านขายของ เปิดร้านเสริมสวย มีหลายคนที่จะออกไปทำงานนอกบ้าน (ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 20 - 35 ปี) การสอบถามกลุ่มผู้ชายที่มีโอกาสเข้าไปศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา หรืออุดมศึกษาประมาณ 15 คน ส่วนใหญ่

ตอบว่า “ ที่เข้าไปเรียนต่อ เพราะอยากทำงานดี มีเงินเดือนมาก ๆ หรือบางคนอยากมีวุฒิการศึกษาเพื่อจะสมัครเป็นข้าราชการ หลายคนหลังจากสำเร็จการศึกษาก็ได้ทำงานเป็นข้าราชการ เช่น ครู ตำรวจ และบางส่วนก็ไปทำงานตามโรงแรม ห้างร้าน ต่าง ๆ หรือบางคนทำธุรกิจส่วนตัว ส่วนกลุ่มผู้ขายวัยเดียวกันที่ไม่ได้ศึกษาต่อ และจบการศึกษาในระดับพื้นฐานชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนในหมู่บ้าน ในปัจจุบันส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง ทำงานบริการ หรือใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก และบางคน ไม่มีวุฒิการศึกษาไปหาสมัครงานที่ไหนไม่ได้ เลยอาศัยอยู่กับครอบครัวเป็นคนว่างงานและหันเข้าหาอบายมุข เช่น เล่นการพนัน เสพยาเสพติด หรือดื่มสุรา ”

กลุ่มผู้หญิง 15 คนที่เคยได้ศึกษาต่อในระดับมัธยม หรืออุดมศึกษา กลุ่มนี้หลังจากจบการศึกษาต่างหางานทำในเขตเมือง ซึ่งมีทั้งลูกจ้าง ส่วนราชการ พนักงานโรงแรม พนักงานบริษัท ลูกจ้างบริษัท บางคนก็ทำอาชีพอิสระ ซึ่งส่วนใหญ่ให้คำตอบคือเรียนเพื่อหางานทำเหมือน ๆ กัน ส่วนกลุ่มผู้หญิง ที่ไม่ได้เรียนต่อ จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ต่างช่วยครอบครัวทำงาน หลายคนได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพจากรุ่นพี่ เช่น อาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า เสริมสวย บางรายออกไปรับจ้างตามบริษัทห้างร้าน ในตำแหน่ง แม่บ้าน คนทำความสะอาด หรือพนักงานขายของตามห้างร้านต่าง ๆ สังกัดได้จากการแต่งกายชุดทำงาน และการออกจากชุมชนไปทำงาน

ในกลุ่มเด็กเล็กนั้นในช่วงอายุ 6 – 12 ปีส่วนใหญ่ยังเรียนในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน จากการสอบถามครูใหญ่เมื่อเดือนมกราคม ปี พ.ศ. 2542 มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 57 คน จากจำนวนเด็กในวัยเรียนประมาณ 75 คน ซึ่งเด็กที่เหลือจะเข้าไปเรียนในโรงเรียนที่มีอยู่ในเขตเมือง หรือเรียนในโรงเรียนที่ใกล้ที่ทำงานของพ่อ – แม่ ส่วนเด็กเล็กวัยอนุบาล ส่วนใหญ่จะเข้าเรียนอนุบาลในชุมชนใกล้ ๆ และในเมืองเพิ่มมากขึ้น ทุกวันจะมีรถโรงเรียนอนุบาลมารับส่งเด็ก ผู้ปกครองที่ทำงานในเมืองส่วนใหญ่จะพาลูกออกไปด้วยเพื่อไปส่งลูกที่ โรงเรียนก่อนไปทำงาน

ในกลุ่มเด็กโต ช่วงอายุ 13 – 24 ปี ในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมส่งลูกหลานไปเรียนในเขตเมือง เด็กในชุมชนที่เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเรียนโรงเรียนเอกชน จำนวน 25 ราย เรียนในโรงเรียนรัฐ จำนวน 9 ราย เรียนไม่จบถูกพักการเรียน จำนวน 4 ราย ไม่ได้

เรียนต่อ จำนวน 3 ราย เพราะสุขภาพไม่แข็งแรง ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเรียนในโรงเรียน เอกชน จำนวน 5 ราย เรียนสายอาชีพ ปวช. วิทยาลัยเอกชน จำนวน 6 ราย เรียนในวิทยาลัย ของรัฐ จำนวน 2 ราย ส่วนในระดับอุดมศึกษาเรียนในสถานศึกษาของรัฐ จำนวน 1 รายเรียน ในสถานศึกษาเอกชน จำนวน 2 ราย ซึ่งในจำนวนคนเรียนส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย และการศึกษาในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน โรงเรียนขยายโอกาสมีอัตรา ลดลง และมีการเคลื่อน ย้ายไปเรียนในเมืองเพิ่มมากขึ้น

การศึกษานอกระบบ การที่ผู้วิจัยเข้าไปทำงานในศูนย์บริการ การศึกษานอกโรงเรียน อำเภออดอยสะเกิด เป็นเวลา 1 ปี (2541) ทำให้ทราบว่า การศึกษานอกระบบที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน มักเป็นงานที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานของรัฐ เช่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ได้เข้ามาให้ความรู้ ด้านอาชีพเสริม เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้า ศิลปะการประดิษฐ์ ช่างยนต์เล็ก และการรู้หนังสือ ในชุมชนใกล้เคียง และเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้าเรียนตามความสมัครใจ ส่วนหน่วยงาน อื่น ๆ เช่น สำนักงานส่งเสริมการเกษตรได้มาให้ความรู้ด้านการเกษตร การใช้ปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิต และการป้องกันรักษาโรคในพืช สำนักงานพัฒนาชุมชนได้มาให้ความรู้เกี่ยวกับการรวมกลุ่ม และ จัดตั้งกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ประจำหมู่บ้าน สำนักงานสาธารณสุขได้มาให้ความรู้ด้านสุขภาพ แก่กลุ่มอาสาสมัครจัดตั้งกองทุนยาหมู่บ้านและศูนย์สาธารณสุขมูลฐานประจำหมู่บ้าน สร้าง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน องค์กรธุรกิจเอกชน เช่น บริษัทตัดเย็บเสื้อผ้าได้มาฝึก อบรมและการตัดเย็บเสื้อผ้าตามแบบของบริษัทแก่กลุ่มแม่บ้าน เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านนำมาทำใน ครัวเรือนเป็นอาชีพเสริม ซึ่งสังเกตเห็นหน่วยงานดังกล่าวสลับผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านมีความสนใจที่จะได้เรียนรู้วิชาใหม่ ๆ บางคนอยากเรียนรู้เพราะต้องการเปลี่ยนอาชีพ เนื่องจากขาดวัสดุและทรัพยากรในการประกอบอาชีพเดิม การถ่ายทอดความรู้ใหม่สำหรับชุมชน ด้วยวิธีการอบรมในลักษณะการจัดการศึกษานอกระบบนี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชน หลายด้าน ประชาชนที่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับอาชีพเสริม เช่น กลุ่มสตรีบางคนสนใจในการ ประกอบอาชีพนอกเหนือจากการทำนา ทำสวน ก็ไปเรียนวิชาชีพรเสริม ได้แก่ วิชาเสริมสวย

ตัดเย็บเสื้อผ้า การทำขนมและอาหาร แล้วมาประกอบอาชีพใหม่แทนอาชีพเดิม กลุ่มผู้ชายที่ด้รับการอบรม การทำเครื่องเงิน การวาดรูป การถักเส้นเงิน เส้นทอง จากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมต่างนำมาเป็นอาชีพหลักในครัวเรือน ชาวบ้านบางคนเคยรู้เรื่องการใช้ปุ๋ย และยาฆ่าแมลงจากโฆษณาในวิทยุ และโทรทัศน์ แต่ไม่เข้าใจรายละเอียดนักต้องทดลอง และหัดทำเอง ต่อมาเมื่อเกษตรกรตำบลมาให้คำแนะนำจึงเกิดความเข้าใจในการใช้ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง เมื่อใช้แล้วผลผลิตดีขึ้น การถ่ายทอดความรู้จากหน่วยงานธุรกิจเอกชน เช่น โรงงานตัดเย็บเสื้อผ้า โรงงานตุ๊กตา ทำให้เกิดการจ้างงานในหมู่บ้าน หนุ่ม – สาวบางคนในหมู่บ้านได้มีงานทำโดยไม่ต้องออกไปหางานในเมือง นอกจากนี้ยังมีการอบรมจากหน่วยงานสาธารณสุขที่จัด อบรมให้แก่ ผสส. และ อสม. เพื่อให้ความรู้และให้บริการด้านสุขภาพอนามัยของคนในชุมชนเข้าใจและมีความรู้ด้านสุขภาพอนามัยเพิ่มมากขึ้น การทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาในหมู่บ้านได้แนะนำและกำหนดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ขึ้นมา มักจะมีชาวบ้านให้ความสนใจ เฉพาะในระยะแรก ๆ เท่านั้น เมื่อระยะเวลาผ่านไป กลุ่มสนใจที่จัดตั้งขึ้นก็เริ่มลดจำนวนผู้สนใจลง ชาวบ้านที่เคยมาร่วมกิจกรรมบอกว่า ไม่มีเวลาและบางกิจกรรมต้องเสียค่าใช้จ่ายด้วย และหน่วยงานที่เคยมาจัดตั้งก็ไม่มีการส่งเสริมต่อเนื่อง บางครั้งมา ๆ หยุด ๆ หรือทำเฉพาะเทศกาล

การศึกษาตามอัธยาศัย การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับชาวบ้านมองเห็นว่า การเรียนรู้ของชาวบ้านขึ้นอยู่กับความจำเป็น หรือโอกาสในการเรียนรู้ เช่น กลุ่มแม่บ้านที่ทำงานอยู่กับบ้านจะเปิดวิทยุฟัง หรือดูโทรทัศน์ในขณะที่ทำงานไปด้วย โดยเฉพาะกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุหลายคนเมื่อมีเวลารว่างก็ฟังวิทยุ ส่วนมากจะชอบฟังข่าวและละครมากกว่าฟังเพลงหรือรายการบันเทิง กลุ่มเด็กวัยรุ่นชอบดูรายการโทรทัศน์ที่เป็นรายการเพลง ละคร การ์ตูน ซึ่งจะชอบรายการต่างกัน เด็กผู้หญิงมักดูรายการละครตามแม่ เด็กผู้ชายชอบดูถ่ายทอดมวยฟุตบอลตามพ่อ และในบางครอบครัวชอบดูรายการโทรทัศน์ต่างกัน เป็นสาเหตุของการทะเลาะกันของครอบครัวที่มีลูก 2 คนขึ้นไป จึงทำให้ชาวบ้านบางคนตัดปัญหาโดยการซื้อโทรทัศน์เพิ่ม

นอกจากการเรียนรู้จากวิทยุ โทรทัศน์ ชาวบ้านหลายคนบอกว่าปัจจุบันยังได้รับข้อมูลข่าวสาร และความรู้จากเสียงตามสายในหมู่บ้าน หนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ตามแต่โอกาส

และความสามารถในการรับรู้ของแต่ละคน เช่น กลุ่มคนที่อ่านหนังสือไม่ออก หรือไม่คล่องก็ ฟังวิทยุ หรือดูโทรทัศน์ กลุ่มคนที่พอมีความรู้ ก็อ่านจากหนังสือพิมพ์ ข้อสังเกตที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านไม่เคยมีใครให้ความสนใจจนศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนยกเลิกส่งหนังสือพิมพ์มาให้ ประมาณปี พ.ศ 2538 – 2540 ได้รับหนังสือพิมพ์ทุกวัน กลุ่มแม่บ้านที่ทำงาน นอกบ้านบางคนซื้อหนังสือพิมพ์กลับบ้านทุกวัน แต่มักเอาไว้อ่านละครจากหนังสือพิมพ์ และเป็นผลพลอยได้ที่พ่อบ้านเอาไว้อ่านข้อมูลข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ดังกล่าว

การสื่อสารและการถ่ายทอด กลุ่มวัยเด็กจนถึงวัยรุ่นประมาณอายุ 23 ปี การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นจากกลุ่มเพื่อน จากครู หรือจากสภาพแวดล้อมทางสังคม โดยเฉพาะสื่อสารมวลชนมีอิทธิพลทางการเรียนรู้มากกว่าการถ่ายทอดจากสมาชิกในครัวเรือน โดยเฉพาะพ่อ แม่ จากพฤติกรรม การบริโภค ภาษา และวัฒนธรรมของกลุ่มเด็กที่แสดงออกมาเป็นไปในทางวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าวัฒนธรรมแบบไทยที่พ่อ แม่ยึดถือปฏิบัติกันมา เด็กในกลุ่มนี้มีการรับวัฒนธรรมที่รวดเร็ว จนผู้ใหญ่ หรือผู้ปกครองหลายคนในหมู่บ้านตามไม่ทัน หลาย ๆ คนประสบปัญหาที่ลูกคบหาเพื่อนต่างเพศเร็วเกินไป หรือลูกชายอยากจะมีครอบครัวในวัยอายุ 15 – 18 ปี ส่งผลให้เด็กจำนวนมากเรียนไม่จบตามหลักสูตร ออกมาแต่งงานมีครอบครัว หรือติดสารเสพติด บางรายหนีออกจากบ้านไปอยู่กับเพื่อน เพราะครอบครัวไม่ทำตามใจและไม่ให้ในสิ่งที่เรียกร้อง มองอีกประเด็นหนึ่งก็คือ เด็กในปัจจุบันมีพฤติกรรมเลียนแบบจากสังคมภายนอก ทั้งวัฒนธรรมชุมชนมุ่งแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ ทดแทนสิ่งที่ขาดหายไป ระบบความคิดเป็นเหตุ เป็นผลลดลง

จากข้อมูลการสังเกตและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และข้อมูลจากชาวบ้านคนอื่น ๆ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาสรุปวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางการศึกษาดังนี้

3.4.1) การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการศึกษาในชุมชน

การศึกษาในระบบโรงเรียน กลุ่มวัยที่อยู่ในช่วงอายุ 35 – 40 ปี ที่อยู่ในชุมชนปัจจุบันชาวบ้านจะเรียกชื่อนี้ว่า “ น้อย ” หรือ “ นาน ” (ทิด) เป็นส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นถึงการเคยบวชศึกษาเป็นเณร หรือพระมาก่อน ส่วนกลุ่มผู้หญิงที่อยู่ในวัยเดียวกัน มักจะไม่ได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นพอจบประถมศึกษาปีที่ 4 ส่วนมากทำงานช่วยเหลือพ่อ – แม่ ยกเว้น

การศึกษาเฉพาะด้านอาชีพ เช่น เรียนตัดเย็บเสื้อผ้า เสริมสวย บางคนออกไปรับจ้างตามร้านขายของ ซึ่งผู้หญิงกลุ่มแม่บ้านช่วงอายุ 35 - 45 ปีส่วนใหญ่มีอาชีพของตนเองทำในครัวเรือน เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า ซักอบรีด เปิดร้านขายของ เปิดร้านเสริมสวย มีน้อยรายที่ออกไปทำงานนอกบ้าน ส่วนในกลุ่มที่อยู่ในช่วงอายุ 25 - 34 ปี คือกลุ่มผู้ชายที่มีโอกาสเข้าไปศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา หรืออุดมศึกษาประมาณ 15 คน ส่วนใหญ่เรียนต่อ เพราะอยากทำงานดี มีเงินเดือนมาก ๆ หรือบางคนบอกว่า อยากมีวุฒิการศึกษาเพื่อจะสมัครเป็น ข้าราชการ หลายคนหลังจากสำเร็จการศึกษาก็ได้ทำงานเป็นข้าราชการ เช่น ครู ตำรวจ และบางส่วนก็ไปทำงานตามโรงแรม ห้างร้าน ต่าง ๆ หรือบางคนทำธุรกิจส่วนตัว ส่วนกลุ่มผู้ชายวัยเดียวกันที่ไม่ได้ศึกษาต่อ และจบการศึกษาในภาคบังคับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จาก โรงเรียนในหมู่บ้าน ปัจจุบันมีอาชีพรับจ้าง ทำงานบริการหรือใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก บางคนไม่มีวุฒิการศึกษาไปหาสมัครงานที่ไหนไม่ได้ จึงอาศัยอยู่กับครอบครัวเป็นคนว่างงานและมักหันไปหาอบายมุข เช่น เล่นการพนัน , เสพยาเสพติด หรือ ดื่มสุรา

กลุ่มผู้หญิง 15 คนที่เคยได้ศึกษาต่อในระดับมัธยม หรืออุดมศึกษา กลุ่มนี้หลังจากจบการศึกษาต่างหางานทำในเขตเมือง ซึ่งมีทั้งถูกจ้างส่วนราชการ พนักงานโรงแรม พนักงานบริษัท บางคนทำอาชีพอิสระ ซึ่งส่วนใหญ่เรียนเพื่อหางานทำเหมือน ๆ กัน ส่วนกลุ่มผู้หญิงที่ไม่ได้เรียนต่อ จบชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 ต่างช่วยครอบครัวทำงาน หลายคนได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพจากรุ่นพี่ เช่น อาชีพตัดเย็บเสื้อผ้า เสริมสวย บางรายออกไป รับจ้างตามบริษัทห้างร้าน ในตำแหน่งแม่บ้าน คนทำความสะอาด หรือพนักงานขายของตามห้างร้านต่าง ๆ

กลุ่มเด็กเล็กนั้นในช่วงอายุ 6 - 12 ปีส่วนใหญ่ยังเรียนในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน จากสถิติเดือนมกราคม ปี พ.ศ. 2542 มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 57 คน จากจำนวนเด็กในวัยเรียนประมาณ 75 คน ซึ่งเด็กที่เหลือจะไปเข้าโรงเรียนในเขตเมือง หรือเรียนในโรงเรียนที่ใกล้ที่ทำงานของพ่อ - แม่ ส่วนเด็กเล็กวัยอนุบาล ส่วนใหญ่เข้าเรียนอนุบาลในชุมชนใกล้ ๆ และในเมืองเพิ่มมากขึ้น

กลุ่มเด็กโต ช่วงอายุ 13 - 24 ปี ปัจจุบันชาวบ้านนิยมส่งลูกหลานไปเรียนใน เขตเมือง พบว่า เด็กในชุมชนที่เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเรียนโรงเรียนเอกชน จำนวน 25 ราย

เรียนในโรงเรียนรัฐ จำนวน 9 ราย เรียนไม่จบถูกพักการเรียน จำนวน 4 ราย ไม่ได้เรียนต่อ จำนวน 3 ราย เพราะสุขภาพไม่แข็งแรง ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเรียนโรงเรียนเอกชน จำนวน 5 ราย เรียนสายอาชีพ ปวช. วิทยาลัยเอกชน จำนวน 6 ราย วิทยาลัยของรัฐ จำนวน 2 ราย ส่วนระดับอุดมศึกษาเรียนในสถานศึกษาของรัฐจำนวน 1 ราย สถานศึกษาเอกชนจำนวน 2 ราย ซึ่งในจำนวนคนเรียนส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย การศึกษาในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน โรงเรียนขยายโอกาสมีอัตราเข้าเรียนลดลง แต่มีการเคลื่อนย้ายไปเรียนในเมืองเพิ่มมากขึ้น

การศึกษานอกระบบ

รูปแบบการศึกษานอกระบบที่จัดขึ้นในหมู่บ้านมักเป็นงานที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานของรัฐ เช่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ได้เข้ามาให้ความรู้ด้านอาชีพเสริม เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้า ศิลปะการประดิษฐ์ ช่างยนต์เล็ก การรู้หนังสือในชุมชนใกล้เคียง โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้าเรียนตามความสมัครใจ กรมส่งเสริมการเกษตรได้มาให้ความรู้ด้านการเกษตรเช่น การใช้ปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิต การป้องกันรักษาโรคในพืช สำนักงานพัฒนาชุมชนให้ความรู้เกี่ยวกับการรวมกลุ่ม และจัดตั้งกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ประจำหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ สำนักงานสาธารณสุขได้มาให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่กลุ่มอาสาสมัครจัดตั้งกองทุนยาหมู่บ้าน และศูนย์สาธารณสุขมูลฐานประจำหมู่บ้าน สร้างอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน องค์กรธุรกิจ เอกชน เช่น บริษัทตัดเย็บเสื้อผ้าได้มาฝึกอบรมและการตัดเย็บเสื้อผ้าตามแบบของบริษัทแก่กลุ่มแม่บ้านเพื่อให้กลุ่มแม่บ้านทำในครัวเรือนเป็นอาชีพเสริม

ชาวบ้านต่างมีความสนใจที่จะเรียนรู้วิชาใหม่ ๆ บางคนอยากเรียนรู้เพราะต้องการเปลี่ยนอาชีพ เนื่องจากขาดวัสดุและทรัพยากรในการประกอบอาชีพเดิม การถ่ายทอดความรู้ใหม่สำหรับชุมชนด้วยวิธีการอบรมในลักษณะการจัดการศึกษานอกระบบนี้ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนหลายด้าน ประชาชนที่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับอาชีพเสริม เช่น กลุ่มสตรีบางคนที่มีสนใจในการประกอบอาชีพนอกเหนือจากการทำนา ทำสวน ก็ไปเรียนวิชาชีพเสริม ได้แก่ วิชาเสริมสวย ตัดเย็บเสื้อผ้า การทำขนมและอาหาร แล้วมาประกอบอาชีพใหม่แทนอาชีพเดิม กลุ่ม

ผู้ชายที่ได้รับการอบรม การทำเครื่องเงิน การวาดรูป การถักเส้นเงิน เส้นทอง จากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมต่างนำมาเป็นอาชีพหลักในครัวเรือน เกษตรกรบางคนเคยรู้เรื่องการใช้ปุ๋ย และยาฆ่าแมลงจากโฆษณาในวิทยุและโทรทัศน์ แต่ไม่เข้าใจมากนักต้องทดลอง และหัดทำเอง ต่อมา มีเกษตรกรตำบลมาให้คำแนะนำจึงเกิดความเข้าใจในการใช้ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง เมื่อใช้แล้วผลผลิตดีขึ้น การถ่ายทอดความรู้จากหน่วยงานธุรกิจเอกชนหลายประเภท ทำให้เกิดการจ้างงานในหมู่บ้าน หมู่ – สาวบางคนในหมู่บ้านได้มีงานทำโดยไม่ต้องออกไปหางานในเมือง นอกจากนี้ยังมีการอบรมจากหน่วยงานสาธารณสุขที่จัด อบรมให้แก่ ผสส. และ อสม. เพื่อให้ความรู้และให้บริการด้านสุขภาพอนามัยแก่คนในชุมชนปรับเปลี่ยนไปจากเดิม และมีความรู้ด้านสุขภาพอนามัยเพิ่มมากขึ้น การทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาในหมู่บ้านได้แนะนำ และกำหนดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ขึ้นมักจะมีชาวบ้านให้ความสนใจ เฉพาะในระยะแรก ๆ เท่านั้น เมื่อระยะเวลาผ่านไปกลุ่มสนใจที่จัดตั้งขึ้นก็เริ่มลดจำนวนผู้สนใจลง ชาวบ้านที่เคยมาร่วมกิจกรรมอ้างว่าไม่มีเวลาและบางกิจกรรมต้องเสียค่าใช้จ่ายด้วย และหน่วยงานที่เคยมาจัดตั้งก็ไม่มีการส่งเสริมต่อเนื่อง

การศึกษาตามอัธยาศัย

การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นวิถีทางการได้รับความรู้ที่หลากหลายซึ่งชาวบ้านแต่ละคน แต่ละกลุ่มมีโอกาสได้รับความรู้ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับช่องทางการได้รับรู้สื่อที่เผยแพร่แต่ละเนื้อหาความรู้ ประเภทของสื่อการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ชาวบ้านมีโอกาสรับรู้ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ เสียงตามสายประจำหมู่บ้าน แผ่นพับ หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ฯลฯ หรือการบอกเล่าจากคนต่างหมู่บ้าน และจากคนภายในหมู่บ้านที่ออกไปนอกหมู่บ้านมา ความรู้ที่ได้รับจากการเรียนรู้ตามอัธยาศัยมีทั้งความรู้ที่เป็นข่าวสาร เหตุการณ์ปัจจุบัน เกร็ดความรู้ที่น่าสนใจ รายการบันเทิง หรือโฆษณาสินค้า ซึ่งการเรียนรู้โดยวิธีนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่มีการกำหนดกรอบแบบแผน หลักสูตร หรือระเบียบวิธีที่ชัดเจน ผลของการเรียนรู้โดยวิธีนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่มีการทดสอบ หรือประเมินผลใด ๆ นอกจากผู้เรียนจะได้รับรู้การเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง ผู้ใหญ่หลายคนมีความเชื่อกันว่า เด็กในสมัยนี้ไม่ค่อยเชื่อฟังพ่อแม่ เพราะได้รับการเรียนรู้ตามสังคม

เช่น การพบปะพูดคุยกับเพื่อน หรือครู การพูดคุยกับคนภายนอก และการเรียนรู้จากสื่อมวลชน การได้รับฟังและใช้ชีวิตร่วมกับเพื่อนของกลุ่มผู้ที่เข้าไปทำงานในเมือง การได้เห็นภาพชีวิตในเมือง หรือสื่อสารมวลชน เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และสื่อมวลชนต่าง ๆ ทำให้หนุ่ม สาวในหมู่บ้านอยากออกไปเรียนหรือไปทำงานในเมืองมากขึ้น ชาวบ้านเกิดค่านิยมบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยเมื่อเห็นคนอื่นในหมู่บ้านมีโทรทัศน์ วิทยุ หรือเครื่องใช้ ในบ้าน รวมถึงพาหนะ เช่น รถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ก็อยากมีบ้าง ชาวบ้านที่ขยันทำงานก็สามารถจัดหาสิ่งของที่ต้องการ แต่ชาวบ้านบางคนก็ ยืมเงินเพื่อนำมาจัดหาสิ่งของเหล่านั้น

ทางด้านการเกษตร เกษตรกรที่ได้รับฟังจากการโฆษณา เช่น การขายยาฆ่าแมลง หรือสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ต่างไปหาซื้อมาใช้โดยไม่รู้วิธีการใช้ที่ถูกต้อง ปลอดภัย ทำให้หลายคนได้รับผลกระทบต่อสุขภาพ และเกิดการเจ็บป่วยตามมา

การสัมภาษณ์ทราบว่าระบบการเรียนรู้ของชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก และมีความสนใจแตกต่างกันตามวัยและช่วงอายุ เช่น

กลุ่มวัยเด็ก จนถึงวัยรุ่นประมาณอายุ 23 ปี การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นจากกลุ่มเพื่อน จากครู หรือจากสภาพแวดล้อมทางสังคม โดยเฉพาะสื่อสารมวลชนมีอิทธิพลทางการเรียนรู้มากกว่าการถ่ายทอดจากสมาชิกในครัวเรือน และพ่อ แม่ สังเกตได้จากพฤติกรรม การบริโภค ภาษา วัฒนธรรมของกลุ่มเด็กที่แสดงออกมาเป็นไปในทางวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าวัฒนธรรมแบบไทยที่พ่อ แม่ยึดถือปฏิบัติกันมา เด็กในกลุ่มนี้มีการรับวัฒนธรรมรวดเร็วจนผู้ใหญ่ หรือผู้ปกครองหลายคนในหมู่บ้านพูดว่า "ตามไม่ทัน" หลาย ๆ คน ที่ประสบปัญหาลูกคบหาเพื่อนต่างเพศเร็วเกินไป หรือลูกชายอยากจะมีครอบครัวในวัยอายุ 15 - 18 ปี ส่งผลให้เด็กจำนวนมากเรียนไม่จบออกมาแต่งงานมีครอบครัว หรือติดสารเสพติด บางรายหนีออกจากบ้านไปอยู่กับเพื่อน เพราะครอบครัวไม่ทำตามใจและไม่ให้ในสิ่งที่เรียกร้อง มองอีกประเด็นหนึ่งก็คือ เด็กในปัจจุบันมีพฤติกรรมเลียนแบบจากสังคมภายนอกทั้งวัฒนธรรมชุมชนแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ ทดแทนสิ่งที่ตนเองคิดว่าถูกต้อง แต่ครอบครัวไม่สามารถให้ได้ ระบบความคิดเป็นเหตุเป็นผลลดลง

3.4.2) การเปลี่ยนแปลงช่องทางในการศึกษา

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโส และพระสงฆ์ในชุมชนทำให้ทราบว่าประมาณก่อนปี พ.ศ. 2470 การศึกษาในระบบโรงเรียน การจัดการเรียนการสอนส่วนใหญ่มีวัดเป็นศูนย์กลางโดยมีพระสงฆ์ และครูรุ่นพี่เป็นคนสอน การสอนหนังสือเน้นสอนภาษาบาลี และภาษาล้านนาเป็นหลัก ผู้ชายมีโอกาสได้เรียนสูงกว่าผู้หญิง การเรียนใช้วิธีการท่องจำเป็นหลัก ต่อมาหลังช่วงปี พ.ศ. 2500 เริ่มมีการเรียนการสอนระบบโรงเรียน แต่ยังใช้สถานที่บริเวณศาลาวัด อยู่มีการเรียน อ่าน เขียนภาษาไทยกลางมากขึ้น ทั้งมีการสอนวิชาคิดคำนวณทางคณิตศาสตร์ และด้านสังคม แต่หลังจากจบชั้นประถมศึกษา กลุ่มผู้ชายที่ต้องการเรียนต่อ ส่วนมากยังต้องบวชเป็นพระเพื่อเข้าไปเรียนจากวัดในเมือง บางคนก็อาศัยเป็นเด็กวัดเรียนในโรงเรียนวัดในเมืองเช่นกัน เริ่มมีการกำหนดวุฒิทางการศึกษา และหลักสูตรตามสาขาวิชามากขึ้น คนที่เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจากโรงเรียนวัดในเมืองเล่าว่าต้องเป็นคนขยันจริง ๆ ถึงจะเรียนจบ สมัยนั้นครูจะเข้มงวดเรื่องการเรียนมาก ใครสอบตกต้องเรียนซ้ำชั้น ใครไม่อ่านหนังสือ ไม่ทำการบ้านก็ถูกครูลงโทษโดยถูกตีด้วยไม้เรียว แต่ครูในสมัยนั้นรักลูกศิษย์อย่างจริงจัง ครูจะอบรมสั่งสอนในทุก ๆ เรื่องที่ครูมีความรู้ แม้กระทั่งการใช้ชีวิตประจำวัน การครองเรือน การดูแลสุขภาพต่าง ๆ เวลาลูกศิษย์มีปัญหาทั้งปัญหาส่วนตัว ปัญหาทางบ้านต่างขอคำปรึกษาได้เสมอโดยครูไม่เคยปฏิเสธ หรือหลบหลีกไม่ให้ความช่วยเหลือ การเรียนในสมัยนั้นต่างใช้การจดบันทึก และท่องจำเป็นหลัก การอาศัยต้องพักอาศัยอยู่ในวัด เป็นเด็กวัดคอยช่วยงานวัดทุกอย่าง กินนอนในวัด ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2505 ในหมู่บ้านมีการจัดตั้งโรงเรียน และเปิดเป็นทางการมีครูมาสอนประจำ โดยครูรับการแต่งตั้งจากกระทรวงศึกษาธิการให้มาเป็นครูประจำในหมู่บ้าน ในช่วงนั้นมีครูประมาณ 3 คน มีนักเรียนทั้ง 4 ระดับชั้น ประมาณ 70 กว่าคน การเรียนการสอนยังเปิดสอนถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 คนในหมู่บ้านนิยมส่งลูกหลานทั้งชาย และหญิงให้เข้าเรียนหนังสือจำนวนมาก เพราะหลายคนต้องการให้ลูก หลานได้อ่านออกเขียนได้ และเพื่ออนาคตที่ดีมีโอกาสศึกษาในชั้นสูงต่อไป จากปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาโรงเรียนได้เปิดสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทำให้บุตรหลานชาวบ้านมีโอกาสเรียนในชั้นสูงขึ้น

รูปแบบการเรียนการสอนเน้นการสอนโดยครูเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้เพียงฝ่ายเดียว สอนตามหลักสูตรเนื้อหา และตามหนังสือที่กำหนดมาจากกระทรวงศึกษาธิการ ครูเริ่มลดบทบาทในสังคมของหมู่บ้านลง ไม่ค่อยมีความสนิทผูกพันกับคนในชุมชนเหมือนครูรุ่นก่อน ๆ ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความสนใจต่อการเรียนการสอนมากนัก การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จึงเป็นหน้าที่หลักของครู

การศึกษานอกระบบ ในระยะก่อนปี พ.ศ 2500 มีเพียง ผู้หญิงบางคนที่ใช้วิธีการออกไปเรียนตัดเย็บเสื้อผ้า และเสริมสวยในเมือง ส่วนผู้ชายมีเพียง 2 คนที่เรียนตัดผม และซ่อมอุปกรณ์ไฟฟ้าจากผู้ประกอบการเอกชนในเมือง มีการฝึกปฏิบัติจริงและนำประสบการณ์มาใช้ประกอบอาชีพ ต่อมาระยะหลังปี พ.ศ 2520 – 2530 ชาวบ้านเริ่มให้ความสนใจต่อการศึกษานอกระบบโรงเรียนมากขึ้น ชาวบ้านจำนวนหลายคนเข้าไปฝึกฝน และเรียนวิชาซ่อม เครื่องยนต์ ช่างไฟฟ้า ช่างประปา และวิชาการวาดรูปจากศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียน โรงเรียนสารพัดช่าง และร้านค้าที่ดำเนินธุรกิจเรื่องร่มกระดาษสา พัด และเครื่องเงิน กลุ่มนี้ภายหลังได้นำวิชาความรู้ที่ผ่านการฝึกฝนมาปฏิบัติเป็นอาชีพหลักในชุมชน

ระยะต่อมา ตั้งแต่ปี พ.ศ 2530 – ปัจจุบัน ชาวบ้านเริ่มตื่นตัวเข้าเรียนในศูนย์บริการศึกษานอกโรงเรียนวิทยาลัยสารพัดช่างและฝึกปฏิบัติงานกับบริษัทห้างร้าน สถานประกอบการมากขึ้น ตามความถนัดของแต่ละคน จึงเห็นความหลากหลายในสาขาอาชีพทั้งช่างไฟฟ้า ช่างก่อสร้าง ช่างยนต์ ช่างทอง ช่างอิเล็กทรอนิกส์ ช่างประปา เสริมสวย ทำอาหาร แปรรูปอาหาร ศิลปะประดิษฐ์ ตัดเย็บเสื้อผ้า ฯลฯ ในชุมชน วิธีการศึกษาแตกต่างกันออกไปตามการจัดการเรียนการสอนของแต่ละแห่ง ทั้งการฝึกอบรม การฝึกปฏิบัติ การถ่ายทอดความรู้ การเรียนตามโปรแกรม เป็นต้น

ส่วนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เกิดการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะกลุ่มที่ออกไปใช้ชีวิตนอกชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการถ่ายทอดความรู้จากในอดีตถ่ายทอดผ่านการปฏิบัติ โดยเฉพาะกลุ่มที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร เป็นการถ่ายทอดเฉพาะด้านที่สำคัญต่อการดำรง

ชีวิต นอกเหนือจากการถ่ายทอดโดยครอบครัว เครื่องญาติ กลุ่มชาวบ้านมีความจำเป็นที่ต้องเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากการประกอบอาชีพ จากการใช้ชีวิตอยู่ร่วมในสังคมเพื่อความอยู่รอด และความปลอดภัยในชีวิตของตนเอง เช่น การเรียนรู้เรื่องกฎจราจร การเรียนรู้เรื่องการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ หรือเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่มากด้วยเทคโนโลยี เป็นต้น

3.4.3) การเปลี่ยนแปลงในเนื้อหาสาระในการศึกษา

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ ทราบว่า ในอดีตก่อนปี พ.ศ 2500 ชาวบ้านส่วนมากต้องการเรียนหนังสือเพื่ออ่านออกเขียนได้ การเรียนการสอนในโรงเรียนจึงมุ่งเน้นการหัดอ่านเขียนภาษาไทย และการคำนวณทางเลขคณิตขั้นพื้นฐานเป็นหลัก นอกจากนั้นมีการเรียนการสอนภาษาล้านนา ภาษาบาลี-สันสกฤต โดยเฉพาะในการเรียนในวัด และผู้ที่มาบวชเป็นพระเณรต้องเรียนควบคู่ไปกับการฝึกด้านคุณธรรมจริยธรรมอย่างเคร่งครัด ส่วนการศึกษานอกระบบโรงเรียนยังไม่ค่อยปรากฏให้เห็นเด่นชัด มีเพียงการเรียนรู้ในครอบครัวซึ่งมีการถ่ายทอดวิชาความรู้จากปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่สู่ลูกหลาน โดยเฉพาะเรื่องการทำนา (ตั้งแต่ขั้นตอนพื้นที่ จนถึงเก็บเกี่ยว และจัดการผลผลิต) การเลี้ยงสัตว์ การเย็บปักถักร้อย การทำอาหาร การใช้ ยาสมุนไพร ฯลฯ ตามแต่ความถนัดของผู้ปกครอง

ต่อมาระยะปี พ.ศ 2500 – 2530 การเรียนการสอนในโรงเรียนมีการรับหลักสูตรมาจากส่วนกลาง มีวิชาหลักในการเรียนการสอนไม่ก้ำกั๊ว เช่น วิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม ตามหลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด การเรียนภาษาบาลี ภาษาล้านนาเริ่มหายไป ชาวบ้านนิยมให้ลูกหลานได้เรียนในโรงเรียนมากขึ้น คนที่บวชเรียนเริ่มลดลง

การศึกษานอกระบบโรงเรียน ยังไม่ค่อยมีใครให้ความสนใจมากนัก แต่หลังปี พ.ศ 2515 เริ่มมีกลุ่มสตรีบางคนที่ออกไปเรียนตัดเย็บเสื้อผ้า ส่วนการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเริ่มมีการเรียนรู้กว้างขวางขึ้น เนื่องจากประมาณปี พ.ศ 2515 เริ่มมีชาวบ้านจำนวนประมาณ 10 กว่าครอบครัวออกไปทำงานในเมือง ด้านงานก่อสร้าง หลายคนทำงานเป็นกรรมกรในระยะแรก

ต่อมาได้พัฒนาฝีมือเป็นช่างไม้ ช่างปูน ช่างทาสีจนสามารถพัฒนาตนเองมาเป็นผู้รับเหมาก่อสร้างเป็นอาชีพหลักในเวลาต่อมา การถ่ายทอดวิชาความรู้ในครอบครัวยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปพร้อมกับการประกอบอาชีพทางการเกษตร ศิลปะวัฒนธรรมยังถูกถ่ายทอดสู่ลูก หลาน ทั้งเรื่องการละเล่น การฟ้อนรำ การทำบายศรีสู่ขวัญ งานจักสาน การเย็บปักถักร้อย เป็นต้น

หลังปี พ.ศ. 2530 จนถึงปัจจุบัน การจัดการเรียนการสอนในระบบ

โรงเรียนยังคงใช้หลักสูตรเดิมที่เน้นวิชาหลักไม่กี่วิชา มีการพัฒนาปรับปรุงเนื้อหาบ้าง แต่ก็ยังเป็นเนื้อหากลาง ๆ ที่เด็กไม่ถนัด หรือให้ความสนใจมากนัก เพราะเป็นเนื้อหาวิชาที่ไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันเด็กมากนัก ผู้ปกครองหลายคนเห็นว่าสมควรจะให้ลูกหลานได้เข้าเรียนในระดับที่สูงขึ้นไปอีก จึงมีการส่งลูกหลานไปเรียนในระดับมัธยม อุดมศึกษามากขึ้น และจากการที่ชาวบ้านเริ่มมีฐานะทางการเงินดีขึ้น ทำให้ชาวบ้านจำนวนหนึ่งส่งลูก เข้าไปเรียนในโรงเรียนเอกชน โรงเรียนรัฐบาลในเขตเมืองแทน เพราะหลายคนเชื่อว่าการจัดการเรียนการสอนในเมืองย่อมดีกว่าการเรียนในหมู่บ้าน โดยที่ผู้ปกครองไม่เข้าใจ และรู้ว่าใช้หลักสูตรในการศึกษาเดียวกัน การเรียนการสอนในระบบโรงเรียนจึงได้เปลี่ยนระบบคิดของเด็กให้อยู่ลักษณะความรู้เฉพาะทางไม่สามารถนำวิชาความรู้มาประกอบอาชีพ หรือช่วยแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ในชีวิตได้

การศึกษานอกระบบได้รับความสนใจจากคนในชุมชนมากขึ้นโดยเฉพาะในกลุ่มผู้นำ คนทำงานตามแหล่งจ้างงาน หน่วยงานราชการ ลูกจ้างต้องเพิ่มวุฒิทางการศึกษาตามระเบียบข้อบังคับของหน่วยงานราชการต้นสังกัด การเรียนการสอนในการศึกษานอกระบบจึงมุ่งเน้นเป็นการเรียนเพื่อผ่านให้ได้วุฒิการศึกษา ซึ่งในนี้รวมถึงกลุ่มเด็กที่เรียนไม่จบในระบบโรงเรียนแต่ถูกให้ออก หรือถูกพักการเรียนต่างเข้าเรียนในระบบการศึกษานอกโรงเรียนมากขึ้น

การเรียนรู้ของชาวบ้านมีความหลากหลายตามอาชีพตามการใช้ชีวิต รวมทั้งในที่ทำงาน ในที่พักผ่อน ที่พักอาศัย หรือในสังคมทั่วไป ชาวบ้านได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ อย่างกว้างขวางในชีวิตประจำวัน ทั้งรายการบันเทิงข่าวสาร โฆษณา ฯลฯ แต่การถ่ายทอดในครอบครัว ในเครือญาติลดความสำคัญลง ศิลปะวัฒนธรรมต่าง ๆ ถูกลืมเลือนไปเกือบหมด เด็กสมัยใหม่ไม่สนใจต่อการละเล่นพื้นบ้านอีกต่อไป สนใจแต่เครื่องเล่นชนิด

ใหม่ที่เป็นของทันสมัย เป็นเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น เกมส์คอมพิวเตอร์ รถยนต์บังคับวิทยุ ฯลฯ เป็นต้น

4. เงื่อนไขระดับมหภาคที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนชนานเมือง

จากการศึกษาข้อมูล การสังเกต การสัมภาษณ์ ทำให้ทราบว่าเงื่อนไขระดับมหภาคที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนชนานเมืองที่สำคัญคือ

4.1) เงื่อนไขจากนโยบายรัฐ จากการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-8 นโยบายต่างๆถูกนำมาพัฒนาประเทศ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับภูมิภาคและระดับจังหวัดอย่างมากมาย เมื่อระดับท้องถิ่นเกิดการเปลี่ยนแปลง ย่อมส่งผลกระทบต่อระดับชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หมู่บ้านร่องชุนก็เช่นกัน จากการสัมภาษณ์ข้อมูลย้อนหลังประมาณ 20 – 25 ปี ทำให้ทราบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงตามการพัฒนาในระดับจังหวัดอยู่เสมอ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา ชาวบ้านต่างให้ข้อมูลว่า เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ หลายคนออกไปรับจ้างทำงานในเมือง หลายคนก็มีการเพิ่มผลผลิตให้พอเพียงต่อความต้องการ ซึ่งเป็นผลของการพัฒนาในช่วงของแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 ที่มุ่งเน้นการปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และขยายขีดความสามารถของการผลิต การเพิ่มรายได้ประชากรให้สูงขึ้นในระดับจังหวัดมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจในรูปการพัฒนาที่อยู่อาศัยและพัฒนาผังเมืองในเขตเทศบาล ทำให้มีการจ้างงานจำนวนมาก ทั้งแรงงานก่อสร้าง บริการ ส่งผลทำให้ประชาชนในหมู่บ้านเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่เมืองมากขึ้น กลุ่มชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรก็เพิ่มการผลิตให้พอเพียงกับความต้องการของตลาดในเมืองในช่วงเดียวกันต่างมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชน ทำให้ชาวบ้านเริ่มมีภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัวมากขึ้น ต่อมาพอเริ่มเข้าสู่ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 4 (ปี พ.ศ.2520-2524) เป็นแผนที่มุ่งสร้างความเป็นธรรมทางสังคม ภายใต้พื้นฐานของความมั่นคงแห่งชาติ และปรับปรุงนโยบายเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะปรับปรุงขีดความสามารถของระบบบริหารราชการแผ่นดิน ที่มีการเตรียมโครงการและปฏิบัติงานตามแผนของกระทรวง ทบวง กรม ที่สำคัญ ๆ การกำหนดแผนดังกล่าวต่างส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางสังคมของคนในชุมชน ชาวบ้านหลายคนถูกเรียกให้เข้ารับการฝึก

อบรม ลูกเสือชาวบ้าน ไทยอาสาป้องกันชาติ ชาวบ้านถูกปลุกกระดม ให้รักชาติ ประกอบกับมีเจ้าหน้าที่รัฐเริ่มเข้ามาติดต่อประสานงานคนในชุมชน เช่น เกษตรตำบล พัฒนาการ ตำรวจ ฯลฯ เจ้าหน้าที่ราชการเหล่านี้เข้ามาในชุมชนพร้อมกับความรู้ วิชาการ และอำนาจตามกฎหมาย กลุ่มคนเหล่านี้นำการเปลี่ยนแปลงมาให้ชุมชน ทั้งในรูปการส่งเสริม การผลิตการเกษตรแผนใหม่ การจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ตำรวจได้เข้ามาตั้งป้อมยามดูแลปกป้องทรัพย์สินให้กับชาวบ้าน วิธีการดังกล่าวส่งผลต่อการใช้อำนาจปกครองของผู้นำชุมชน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเรื่องแนวคิด อุดมการณ์ของคนในชุมชน โดยที่คนในชุมชนอาจไม่รู้ตัว ในช่วงเดียวกันเริ่มมีการกระจายข้อมูลข่าวสารตามสื่อต่าง ๆ ทั้งสื่อวิทยุ โทรทัศน์ ชาวบ้านจำนวนหลายครอบครัวต่างจัดหาอุปกรณ์สื่อสาร ส่งผลอย่างมากต่อภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น และส่งผลอย่างรวดเร็วต่อการแสดงออกทางพฤติกรรม ทั้งกลุ่มเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ เช่น การใช้ภาษา การแต่งกาย กิจกรรมต่าง ๆ ในครอบครัวเริ่มลดน้อยลง คนในบ้าน สนใจที่จะดูสื่อมากกว่า

ในระยะต่อมาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 5 (ปี พ.ศ.2525-2529) สาระสำคัญของแผนมุ่งเน้นการฟื้นฟูฐานะทางเศรษฐกิจและการเงินของประเทศ ปรับโครงสร้างและเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ การพัฒนาโครงสร้างและกระจายการบริการทางสังคม การแก้ปัญหาความยากจนในชนบทแล้วหลัง การประสานการพัฒนาเศรษฐกิจและความมั่นคงของชาติ และปฏิรูประบบบริหารงานพัฒนาของรัฐ และกระจายสินทรัพย์ ในทางปฏิบัติระดับท้องถิ่นทุกหน่วยงานมุ่งเป้าการพัฒนาลงไปที่ชุมชน ทั้งหน่วยงานการศึกษา หน่วยงานด้านสาธารณสุข หน่วยงานด้านการปกครอง หน่วยงานการเกษตร ฯลฯ ชาวบ้านกลายเป็นผู้ถูกพัฒนา มีการประกาศใช้การศึกษาภาคบังคับ การจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายต่าง ๆ เช่น ผสส. อสม. มีการฝึกอบรมเรื่องกฎหมาย และการป้องกันอาชญากรรมให้กับชาวบ้าน มีการให้การสงเคราะห์ราษฎร ทั้งในรูปบัตรสงเคราะห์ และบริการสุขภาพสาธารณะ มีการส่งเสริมบทบาทของประชาชนในการปกครองตนเอง การปรับโครงสร้างการผลิตด้านการเกษตร การปรับโครงสร้างด้านอุตสาหกรรมและกระจายอุตสาหกรรม ทำให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวอย่างมาก ในการเป็นผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของราชการ ชาวบ้านเริ่มมีบทบาทมากขึ้น ผู้อาวุโส พระสงฆ์ ถูกลดบทบาทลง เพราะมีผู้ทำงานเฉพาะทางมากขึ้น หมอเมือง เจ้าทรง ไม่ได้ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ชาวบ้านสนใจที่จะหา

เงินเพื่อตอบสนองความต้องการ ที่จะจัดหาสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ของใช้ในครัวเรือน สิ่งต่างๆเหล่านี้ ส่งผลต่อการเรียนรู้ และการปรับตัวของชาวบ้าน ชาวบ้านมีพฤติกรรมบริโภค นิยมสูงขึ้น และมีภาระค่าใช้จ่ายในสิ่งที่ฟุ่มเฟือยมากขึ้นการดำเนินชีวิตเริ่มไร้ระเบียบแบบแผน

ในระยะต่อมา ในช่วงการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ ฉบับที่ 6 (ปี พ.ศ.2530-2534) ซึ่งมีสาระสำคัญคือ การพัฒนาเศรษฐกิจส่วนรวม การพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม การพัฒนาระบบการผลิต การตลาด และการสร้างงาน การพัฒนาระบบบริการพื้นฐาน การพัฒนาเมืองและพื้นที่เฉพาะและการพัฒนาชนบท ในช่วงนี้เมืองเชียงใหม่ ที่เป็นหัวเมืองหลักในการพัฒนาได้มีการขยายการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมนอกเขตผังเมือง มีการขยายถนนวงแหวน และพื้นที่อยู่อาศัย ออกนอกพื้นที่เมืองอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการพัฒนาให้เป็นเมืองแฝดทางด้านอุตสาหกรรมเชียงใหม่-ลำพูน มีการขยายระบบบริการสาธารณะ เช่น โทรศัพท์ ไฟฟ้า ประปา มีการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัด ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เพราะหมู่บ้านร่องขุนอยู่ห่างจากอำเภอเมืองเพียง 6 กิโลเมตร การติดต่อกับเมืองมีความสะดวกรวดเร็ว ประกอบกับการเช่ามากร้านซื้อที่ดินของนายทุน ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากขายที่นา ที่สวนของตนเอง หลังจากการขายพื้นที่ทำกิน ชาวบ้านบางส่วนต้องออกจากชุมชน เพื่อเข้าไปทำงานทำในเมือง โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีฐานะยากจน และกลุ่มที่ไม่มีงานทำ คนในวัยหนุ่มสาวถูกดึงดูดแรงงาน และถูกดึงดูดทรัพยากรบุคคลในกลุ่มนักเรียนเข้าสู่เมืองจำนวนมาก ในชุมชนจึงเหลือเพียงกลุ่มคนสูงอายุ และกลุ่มคนที่มีฐานะร่ำรวยจากการขายที่ดิน การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป การมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมเริ่มน้อยลง การประกอบ ประเพณีพิธีกรรมมีการใช้รูปแบบใหม่ ลดกิจกรรมทางศาสนา และเพิ่มสันตนาการมากขึ้น ชาวบ้านมีการบริโภคนิยมสูงขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องพฤติกรรม วัฒนธรรม โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน ชาวบ้านมีการแข่งขันทางวัตถุอย่างกว้างขวาง กิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน การปกครองโดยผู้นำ ไม่ได้ได้รับความสนใจ พระสงฆ์ ครู ผู้อาวุโส ถูกลดบทบาทลงอย่างรวดเร็ว กลุ่มคนเหล่านี้ไม่กล้าแสดงบทบาททางสังคมอีกต่อไป ในกลุ่มเครือญาติมีการช่วงชิงทรัพย์สินมรดก จนก่อให้เกิดความแตกแยกในระดับกว้างและรุนแรง การพึ่งพาและการ

ช่วยเหลือกันในกลุ่มเครือข่ายลดลง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนลดลง ชาวบ้านต่างคนต่างอยู่มากขึ้น

ระยะต่อมาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ ฉบับที่ 7 (ปี พ.ศ.2535-2539) สาระสำคัญของแผนมุ่งเน้นการพัฒนาการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีการขยายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ระบบบริการสาธารณสุขอย่างกว้างขวาง มีการพัฒนาระบบการศึกษาและระบบสาธารณสุข มีการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับภูมิภาคและระดับจังหวัด ส่งผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนวิถีชีวิตในระดับชุมชน ชาวบ้านจำนวนมากเกิดการพัฒนาตนเอง ที่จะปรับตัวให้เข้ากับภาวะแวดล้อม ทั้งชีวิตการทำงาน ชีวิตการศึกษา และการอยู่ร่วมกันในสังคม เด็กนักเรียนต้องอยู่ภายใต้ระบบการศึกษาภาคบังคับ จนถึงมัธยมต้น เกิดการแข่งขันทางการศึกษา เด็กและ ผู้ปกครองมีค่านิยมที่จะยกระดับตนเองโดยการเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชน โรงเรียนรัฐบาลในเขตเมืองมากขึ้น ประกอบกับการขยายตัวอย่างเสรีทางสื่อมวลชน ต่างส่งผลทำให้พฤติกรรมของคนในชุมชน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่เกิดการเปลี่ยนแปลงตาม ชาวบ้านมีพฤติกรรมฟุ่มเฟือยตามกระแสบริโภคนิยมสูงขึ้น หลายคนใช้ชีวิตเหมือนคนในเมือง ทั้งการอุปโภค บริโภค รวมถึงการ จัดที่อยู่อาศัย ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนไม่ได้รับการเหลียวแล การพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มชาวบ้านมีน้อย ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย มีเวลาที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชนลดลง เกิดปัญหาทางสังคมอย่างรุนแรงทั้งเรื่องการใช้สารเสพติด โรคเอดส์ และปัญหาเด็กกำพร้า ชาวบ้านอยู่ด้วยความสับสนไร้ที่พึ่ง

ในระยะสุดท้าย ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ ฉบับที่ 8 (ปี พ.ศ.2540-2544) ที่มีสาระสำคัญเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน พัฒนาสภาพแวดล้อมทางสังคม พัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการปรับระบบบริหารจัดการ ส่งเสริมให้องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน ชุมชน และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาประเทศมากขึ้น สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นเพียงการกำหนดนโยบายจากส่วนกลางในทางปฏิบัติแล้ว คนในชุมชนไม่สามารถนำนโยบายมาปรับปรุงพัฒนาให้เกิดประโยชน์ได้ ชาวบ้านส่วนมากยังไม่สามารถพัฒนาตนเองให้เป็นไปตามเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ

ฉบับดังกล่าว เกิดความสับสนต่อรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นที่ซับซ้อนมากขึ้น จนทำให้ชาวบ้านในชุมชนเล็ก หรือลดการให้ความสนใจต่อกระบวนการพัฒนาที่ภาครัฐกำหนดทิศทางเอาไว้ หันมามุ่งเน้นการพัฒนาตามแนวคิดของตนเองมากขึ้น ไม่สนใจในกิจกรรมส่วนรวมในชุมชน องค์กรที่เคยเป็นที่พึ่งของคนในชุมชน หรือเป็นศูนย์รวมของชุมชนในอดีตทั้งวัด โรงเรียน สถานที่สาธารณะประโยชน์ ถูกละเลยไม่ได้รับการเหลียวแลเท่าที่ควร ทำให้เด็กรุ่นหลัง ๆ ดำเนินชีวิตไปตามรูปแบบที่พบเห็นตามสื่อต่างๆมากขึ้น ไม่สนใจต่อการสั่งสอนอบรมของคนรุ่นปู่ย่าตายาย ประกอบกับปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา ทำให้ศักยภาพในการพัฒนาของชาวบ้านในชุมชนลดลง คนส่วนใหญ่ในชุมชนจำเป็นต้องดิ้นรนเอาตัวรอดในช่วงวิกฤติ จนไม่สามารถพัฒนาตนเองตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้

4.2) ปัจจัยเงื่อนไข จากการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจของเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงชุมชนชานเมือง

4.2.1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน บ้านร่องขุนเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้กับเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จึงได้รับผลกระทบจากพลังภายนอก ซึ่งส่งผลมาจากอิทธิพลของเศรษฐกิจ การค้าระบบทุนนิยมในระดับประเทศที่มีต่อสภาพเศรษฐกิจ และการผลิตในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพิงตลาดในเมือง โดยทำการผลิตเพื่อการค้าในส่วนของโครงสร้างทางอาชีพของคนในหมู่บ้านแล้ว ร้อยละ 90 ในบ้านร่องขุนมีอาชีพรับจ้างทั่วไป และบริการทั้งในท้องถิ่นและในเมือง ร้อยละ 9 มีอาชีพค้าขายกับตลาดในเมือง จากการสัมภาษณ์พบว่า ร้อยละ 98 ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเข้าไปทำงานในแหล่งงานต่าง ๆ ในเมืองเชียงใหม่ ในลักษณะที่ไปเช้า เย็นกลับ บางคนก็รับจ้างทำงานในโรงงานในหมู่บ้าน และใกล้ ๆ หมู่บ้าน ในระยะปี พ.ศ 2530 - 2538 จากการตัดผ่านถนนวงแหวนของผังเมืองเชียงใหม่ ส่งผลให้ชาวบ้านจำนวนมากขายที่ดินให้แก่นายทุนจากในเมือง เพื่อดำเนินธุรกิจบ้านจัดสรร และก่อสร้างโรงงาน จึงเกิดมีโรงงานขึ้นมาจำนวนมากในเขตรอบ ๆ ชุมชนทั้งโรงงานผลิตเฟอร์นิเจอร์ เครื่องประดับ อัญมณีต่าง ๆ จึงเป็นแหล่งจ้างงานของคนในชุมชนอีก

ทางหนึ่ง ชาวบ้านจำนวนหนึ่งรับงานจากโรงงานดังกล่าวมาผลิตที่บ้าน ส่วนกลุ่มสตรีหลายคนตัดเย็บเสื้อผ้าส่งขายตลาดในเมือง เป็นตลาดใหญ่ที่รองรับผลผลิตได้จำนวนมาก ส่วนกลุ่มผู้ชายหลายคนต่างหาเงินจัดซื้อรถโดยสารขนาดเล็ก และรถตู้ทัวร์ วิ่งรับผู้โดยสารในเมืองและร่วมดำเนินธุรกิจกับบริษัทท่องเที่ยวในเมืองเป็นส่วนใหญ่ ส่วนกลุ่มพ่อค้า แม่ค้าที่นำผลิตภัณฑ์มาจำหน่ายในหมู่บ้านต่างรับมาจากตลาดในเมือง โดยซื้อสินค้าขายส่งมาจากห้างสรรพสินค้า ตลาดสด หรือห้างร้านในเมืองทั้งสิ้น

ลักษณะทางเศรษฐกิจในชุมชนจึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาการตลาดจาก เมืองเป็นสำคัญ สินค้าอุปโภค บริโภคต่าง ๆ จึงได้มาจากระบบการแข่งขันการตลาดของธุรกิจในเมืองที่มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ และสร้างค่านิยมในการบริโภคให้คนในชุมชนเกิดการแข่งขันหรือคล้อยตามสิ่งแปลกใหม่ตามระบบตลาดมหาภาคอยู่เสมอ ทั้งที่ชาวบ้านไม่รู้สีกตัว หรือรู้สีกตัวก็ตาม ชาวบ้านบางคนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการบริโภคตามสื่อโฆษณา หรือจากค่านิยมในสังคม โดยไม่ได้คิดถึงฐานะทางการเงินของตนเอง จนทำให้ชาวบ้านหลายคนมีหนี้สินพอกพูนมากขึ้นตามลำดับ หนุ่มสาวจำนวนมากที่เข้าไปทำงานในเมืองต่างมีภาระหนี้สินจากการผ่อนรถจักรยานยนต์ รถยนต์มาใช้ทำงาน จึงทำให้รายได้ไม่พอใช้จ่าย หลายคนต่างพึ่งพาอาศัยพ่อ แม่ในการใช้เงินจับจ่ายปัจจัยพื้นฐานและค่าใช้จ่ายจำเป็น จึงทำให้ครอบครัวหลายครัวเรือนต้องแบกรับภาระหนี้สินร่วมกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และมีแนวโน้มว่าชาวบ้านจะมีหนี้สินเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ

ส่วนการออม ชาวบ้านกลุ่มคนที่มีเงินเก็บต่างพึ่งพาการออมโดยระบบธนาคารในเขตเมืองแทบทั้งสิ้น ส่วนกลุ่มที่จำเป็นกู้ยืมเงินเพื่อประกอบอาชีพต่างใช้ระบบสินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์ในเขตเมือง โดยเฉพาะธนาคารอาคารสงเคราะห์เป็นส่วนใหญ่ ส่วนชาวบ้าน คนอื่น ๆ ต่างมีภาระหนี้สินมากมาย จึงไม่เคยเห็นใครพูดถึงเงินออม จะมีแต่การพูดถึงการชำระหนี้ ทั้งหนี้สินในหมู่บ้าน หรือหนี้สินที่กู้ยืมจากนายจ้างในเมือง รวมถึงการผ่อนจ่ายเงินให้กลุ่มในรูปแบบของแชร์ภายในหมู่บ้านอีกด้วย ซึ่งการกู้ยืมเงินจากระบบต่าง ๆ ดังกล่าวจำเป็นต้องจ่ายดอกเบี้ยในอัตราที่สูง แต่ชาวบ้านต่างจ่ายอม

4.2.2) การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

ลักษณะทางนิเวศวิทยา และสภาพทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันของคนในหมู่บ้าน ทำให้ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านแตกต่างกันไปด้วย การที่คนในหมู่บ้านร้องขุ่นต้องพึ่งพาทรัพยากรภายนอกหมู่บ้านค่อนข้างมาก มีผลทำให้โครงสร้างความสัมพันธ์ของครอบครัวของเครือญาติเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยเป็นแต่ก่อน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีพฤติกรรม และวิถีชีวิตเฉพาะตัวบุคคลมากกว่าพฤติกรรมกลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน จะมีลักษณะที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันน้อยลง ความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องไม่ค่อยมีความสำคัญมากเหมือนแต่ก่อน ยกเว้นในกรณีของคนที่เกี่ยวข้องกันจริงๆ

การคมนาคมติดต่อกับเมืองที่สะดวก และการที่คนส่วนมากทำงานในเมืองทั้งแบบประจำและตามฤดูกาล ทำให้ชาวบ้านรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมือง และการรับเอาสิ่งแปลกใหม่ และค่านิยมสมัยใหม่ เช่น การแต่งกาย การพูดคุย การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ฯลฯ เข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ความสนใจและความผูกพันที่ชาวบ้านมีต่อกิจกรรม และประเพณีดั้งเดิมของหมู่บ้านลดน้อยลงไป ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับเหตุการณ์ในเมือง ซึ่งเป็นสถานที่ที่พวกเขาทำงานมากกว่า และดูเหมือนจะมองตนเองว่าเป็นส่วนหนึ่งของโลกภายนอกหมู่บ้านด้วย

อาจกล่าวได้ว่า พวกเขาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านแต่มีชีวิต และความผูกพันทางใจอยู่ในสังคมเมือง ความต้องการแรงงานของครอบครัวทำให้มีข้อจำกัดในเรื่องของการอพยพแรงงาน โดยเฉพาะคนในวัยหนุ่ม สาว ที่อพยพเข้ามาทำงานในเมืองเพิ่มมากขึ้น

ชาวบ้านมีชีวิตอยู่ภายใต้โครงสร้างและความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางสังคมที่ค่อนข้างหละหลวม ไม่มีสิ่งไหนที่เป็นระเบียบแบบแผน การร่วมกิจกรรมทางสังคมเป็นไปตามความพึงพอใจส่วนตัวมากกว่าการถูกบังคับ หรือสร้างกฎเกณฑ์จากสังคม บทบาทผู้นำชุมชนเป็นเพียงตัวเชื่อมประสานระหว่างองค์กรรัฐ กับประชาชน ความสัมพันธ์ในกลุ่มองค์กรเป็นไปตามบทบาทหน้าที่มากกว่าการสามัคคีสามานฉันท์เหมือนดั้งเดิม ความเชื่อในประเพณีพิธีกรรม ความเชื่อในศาสนาเริ่มลดลง ชาวบ้านมีเหตุมีผลในการเลือกปฏิบัติมากขึ้น รูปแบบการประกอบประเพณี และพิธีกรรม เพิ่มน้ำหนักการเข้ามาเป็นส่วนประกอบ พิธีกรรมทางศาสนาถูกตัดตอน

ให้ลดลง รูปแบบการจัดงานเป็นไปในรูปสากลมากขึ้น ทั้งอาหาร เครื่องดื่ม นิยมสั่งมาจากร้านอาหารในเขตเมือง

รูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวัน นับวันยิ่งปรับเปลี่ยน / พื้นฐานการดำรงชีวิตคล้ายคนในเมืองมากขึ้น ชาวบ้านจำนวนมากจำลองรูปแบบการใช้ชีวิตในเมืองมาใช้ในหมู่บ้าน เช่น การตั้งร้านมินิมาร์ท การมีชุดฉายภาพยนตร์ดีไอซีดีในบ้าน (Home Theater) การทำห้องติดแอร์พักผ่อนหรือการออกแบบบ้าน ฯลฯ ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาไม่เคยมีในหมู่บ้าน ชาวบ้านเคยอยู่อย่างเรียบง่ายมาก่อน

4.2.3) การเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง

การที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องพึ่งพาโลกภายนอก ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้ระบบการปกครองหมู่บ้านดูเหมือนจะเป็นเพียงสถาบันที่เป็นทางการอันหนึ่ง และมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของพวกเขาไม่มากนัก ถึงแม้ชาวบ้านจะเป็นผู้เลือกผู้ใหญ่บ้านกรรมการหมู่บ้าน อบต. รวมทั้งเสียภาษีในหมู่บ้าน แต่ก็ไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาหมู่บ้านมากนัก การที่หมู่บ้านร้องขู่นำโครงการพัฒนาหมู่บ้านค่อนข้างน้อยในแต่ละปีรวมถึงทรัพยากรและโอกาสที่จะขยายพื้นที่ทำกินในหมู่บ้านมีค่อนข้างจำกัด ทำให้มีคนจำนวนไม่กี่คนที่สนใจและแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์และทรัพยากรต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

เงื่อนไขและภาวะจำกัดต่าง ๆ ทางโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้าน ส่งผลทำให้ลักษณะความขัดแย้งและการแสดงออกของพฤติกรรมทางการเมืองของคนในหมู่บ้านแตกต่างกัน การที่ชาวบ้านมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทางเศรษฐกิจและสังคมน้อยลง ทำให้ความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น ระหว่างเจ้าของที่ดินกับผู้เช่าที่ดิน ระหว่างพ่อค้ากับเกษตรกร ชาวบ้านกับชาวบ้านที่ใช้น้ำร่วมกันในระบบเหมืองฝายมีน้อยลง ความขัดแย้งทางผลประโยชน์ระหว่างคนในหมู่บ้านที่เกิดขึ้นมีลักษณะที่แคบในโครงสร้าง ซึ่งเกี่ยวข้องกับคนเพียงไม่กี่คนและไม่ค่อยรุนแรง ทั้งนี้เพราะมีผลประโยชน์และทรัพยากรในหมู่บ้านที่แข่งขันกันแย่งกันชิงกันในจำนวนที่น้อยลง และชาวบ้านเองก็ไม่มีความสัมพันธ์กันใกล้ชิด แน่นแฟ้นเหมือนดังแต่ก่อนจะมีความขัดแย้งกันในลักษณะความขัดแย้งทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับตัว

บุคคลที่ลงสมัครแข่งขันในช่วงแรก ๆ ของการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน อบต. ที่ต่างฝ่ายต่างโจมตีซึ่งกันและกันและมีการป่าวประกาศหาเสียง (คล้ายรูปแบบการหาเสียง ในระดับจังหวัดในการเลือกตั้ง สส. สจ. หรือ สท.) ในหมู่บ้านมีการจัดพิมพ์ใบปลิว ไปสเตอร์เพื่อมาแจกให้ชาวบ้านอ่าน ซึ่งจากการศึกษาพฤติกรรมของผู้ลงสมัครเลือกตั้งบางคนทราบว่า ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากนักการเมืองท้องถิ่นหรือคนที่มีฐานะทางการเงินในหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการให้การสนับสนุนจะเกิดจากพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน ผู้ลงสมัครกับนักการเมืองท้องถิ่นที่รู้จักคุ้นเคยกัน และเคยเป็นหัวคะแนนให้นักการเมืองมาก่อน การที่ได้รับตำแหน่งปกครองในหมู่บ้าน เช่น เป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. ตำแหน่งเหล่านี้ไม่เพียงแต่เพิ่มสถานภาพทางสังคมในหมู่บ้านเท่านั้น ยังช่วยให้พวกเขามีความสัมพันธ์ติดต่อกันกับข้าราชการ และพ่อค้าในเมือง นักการเมืองท้องถิ่น รวมถึงผู้ที่สังเกตเห็นผลประโยชน์จากคนในชุมชนที่จะเข้ามาติดต่อประสานงาน ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้า นักธุรกิจ คนขายประกันภัยและประกันอุบัติเหตุ ฯลฯ ซึ่งบางครั้งอาจทำให้ผู้นำตกเป็นเครื่องมือของบุคคลดังกล่าวโดยไม่รู้ตัว

จากการสังเกตพบว่า ผู้นำในหมู่บ้านร้องขุ่นที่มีระเบียบแบบแผน มีเหตุผลในการปกครองหมู่บ้านส่วนใหญ่มักจะเป็นคนที่เคยทำงานในเขตเมืองแทบทั้งสิ้น และเป็นคนที่เคยบวชเรียนมาก่อน การดำเนินงานมักจะอาศัยประสบการณ์ การเรียนรู้ จากการทำงานในเมืองมาช่วย จึงทำให้เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านมากกว่าที่พูดเก่ง แต่ทำงานไม่เป็น

4.2.4) การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา

หมู่บ้านร้องขุ่นเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่ได้รับแรงดึงดูดจากระบบการศึกษาในเขตเมือง เพราะเมืองเป็นศูนย์กลางในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และการศึกษาจากอดีตสู่ปัจจุบันชาวบ้านจำนวนมากต่างให้การยอมรับถึงการเปลี่ยนไปของระบบการศึกษาในชุมชน อดีตเคยเรียนในระดับประถมศึกษาภายในหมู่บ้านเพียงอย่างเดียว จำเป็นต้องให้ลูกหลานได้เข้าไปเรียนในโรงเรียนในเขตเมือง ทั้งโรงเรียนของรัฐบาล หรือโรงเรียนเอกชน ซึ่งเกิดจากค่านิยมหรือความจำเป็นที่พ่อ แม่ต้องทำงานในเมือง รวมถึงปัจจัยเงื่อนไข

ต่าง ๆ จากภายนอกเป็นสิ่งที่กำหนดจึงทำให้การศึกษา และการเรียนรู้ของชาวบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงไป จากอดีตอย่างมาก

เงื่อนไขและสถานการณ์ภายนอก มีส่วนกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการเรียนรู้ของประชาชนในหมู่บ้านอย่างมาก การพัฒนาประเทศในระดับมหภาคได้ส่งผลกระทบต่อการแก้ปัญหาเรื่องระบบสาธารณูปโภค เช่น การสร้างถนน และขยายบริการไฟฟ้า โทรศัพท์ ทำให้พื้นที่หมู่บ้านห่างไกลมีโอกาสได้รับการติดต่อจากภายนอก รวมถึงการขยายตัวทางโครงสร้างและสังคมของเมือง การสร้างค่านิยมใหม่ในด้านการบริโภค อุปโภค ชาวบ้านเปิดรับช่องทางเข้าออกติดต่อกับต่างหมู่บ้าน และตัวเมืองมีความสะดวกมากขึ้น คนในหมู่บ้านมีโอกาสออกไปพบเห็นเรื่องราวจากสังคมภายนอก โดยเฉพาะสังคมเมือง บุคคลภายนอกที่เข้ามาในหมู่บ้านต่างก็ได้นำความรู้เรื่องราวที่แปลกใหม่เข้ามาให้กับชาวบ้าน คนเหล่านี้ได้นำความรู้ใหม่มาเผยแพร่ให้กับชาวบ้านในรูปของข่าวสารจากหนังสือ และเอกสารสิ่งพิมพ์ การอบรม การสาธิตและการบอกเล่า การรู้หนังสือและการครอบครอง เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จึงมีความจำเป็นในการรับความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกด้วย

นอกจากนั้นการที่ประชาชนจากภายนอกหมู่บ้านเข้ามาติดต่อค้าขาย และย้าย ครอบครัวใหม่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน มีการซื้อขายที่ดินกันมากขึ้นในชุมชน และการขยายตัวของสื่อมวลชนไปยังท้องถิ่น ต่างก็เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชาวบ้านต้องขวนขวายที่จะเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ตลอดจนมีความสนใจที่จะเรียนรู้เพื่อการประกอบอาชีพมากขึ้นเป็นการเรียนรู้เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นเพื่อสนองตอบต่อความต้องการในการบริโภคและหาสิ่งอำนวยความสะดวก รวมทั้งแสวงหาเทคโนโลยีสมัยใหม่ตามที่ได้รับรู้จากสื่อมวลชน การมีสื่อที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น สื่อจำพวกวิทยุ โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ อยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านก็ยิ่งเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านต้องการเรียนรู้ และรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ใกล้ตัวยิ่งขึ้น เป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในลักษณะของครอบครัวปัจจุบันระบบการแข่งขันเพื่อรักษาเกียรติ ชื่อเสียงของครอบครัวของสายตระกูลเป็นบ่อเกิดกระบวนการแข่งขันกันขึ้นทุกด้าน ซึ่งรวมถึงเรื่องการศึกษาชาวบ้านต่างแข่งขันกันว่าลูกใครสามารถสอบเรียนโรงเรียนดี ๆ ได้ ครอบครัวใด

ตระกูลใดมีความสามารถส่งเสียให้ลูก หลานเรียนในโรงเรียนมีชื่อเสียงได้ และมีเงินพอที่จะให้ลูก หลานเรียนจนจบ หรือให้เรียนสูงกว่าลูกคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน ซึ่งค่านิยมดังกล่าวนับวันยิ่งมีมากขึ้น สังเกตเห็นได้จากในกลุ่มเด็กที่เรียนระดับประถม และมีมัธยมต้น ต่างต้องการเข้าเรียนในเมืองเป็นจำนวนมาก เมื่อถามถึงความจำเป็นผู้ปกครองต่างตอบในลักษณะคล้ายกันคือว่า "ลูกต้องการเรียนตามเพื่อน เพราะเพื่อนในรุ่นเดียวกันต่างไปสอบเข้าเรียนในเมืองกันหมด" และในความเชื่อมั่นต่อระบบการจัดการเรียน การสอนของผู้ปกครองที่เชื่อว่าการจัดการเรียน การสอนในเมืองย่อมมีประสิทธิภาพมีคุณภาพกว่าเรียนตามอำเภอรอบนอก หรือโรงเรียนขยายโอกาสจึงเป็นส่วนผลักดันให้ผู้ปกครองจำเป็นต้องให้ลูกเรียนในเขตเมือง ถึงจะเป็นโรงเรียนเทศบาลก็ตาม ในบางครอบครัวยอมจ่ายเงินตามข้อเรียกร้องของโรงเรียนในวงเงินที่สูง เพื่อต้องการให้ลูกเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียง หรือบางคนใช้ระบบเส้นสายในการนำลูกเข้าเรียน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการสมัครเรียนในโรงเรียนเอกชนที่มีชื่อเสียงมากกว่าโรงเรียนของรัฐบาล

ส่วนการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่ผู้เรียนจะเป็นคนทำงาน และต้องการเพิ่มวุฒิทางการศึกษาให้ตนเองจึงชวนขวายที่จะเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งคนที่ทำงานสมัครเรียนส่วนใหญ่จะเรียนกับครู หรือคนที่รู้จักกัน หรือเรียนในสถานที่ที่เพื่อนร่วมงานไปเรียนด้วยกันเป็นจำนวนมาก เพื่อการช่วยเหลือกันยามมีปัญหา สถานที่เรียนส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มการจัดการเรียนการสอนของศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอเมืองเป็นส่วนใหญ่ บางคนเลือกเรียนใกล้บ้านเพื่อความสะดวกในการเดินทาง ถึงจะเป็นนอกเขตอำเภอที่ตนอาศัยอยู่ก็ตาม ในปัจจุบันมีผู้สมัครเข้าเรียนการศึกษานอกโรงเรียน และวิทยาลัยสารพัดช่างมากขึ้น เพราะหลายคนมีความจำเป็นที่จะต้องปรับวุฒิการศึกษาให้สูงขึ้นตามความต้องการของแหล่งทำงาน ซึ่งจำกัดวุฒิการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะแหล่งงานที่อยู่ในเขตเมือง หรือบางคนจำเป็นต้องเพิ่มทักษะในการทำงาน จึงได้ไปเรียน หรือฝึกงานกับผู้รู้ หรือชำนาญเฉพาะทาง เช่น ช่างซ่อมรถยนต์ ช่างซ่อมเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ ช่างคอมพิวเตอร์ ฯลฯ ตามความสนใจของบุคคล จึงเกิดมีอาชีพใหม่เป็นจำนวนมากในชุมชน และบางคนต่างต้องการได้ความรู้ติดตัว หรือเพื่อประกอบอาชีพเสริม

สรุป

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนชนเมืองเกิดขึ้นในหลายๆ ด้าน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจการเมือง และการศึกษา และมีเงื่อนไขในระดับมหภาคที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนอยู่หลายเงื่อนไขคือ

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางด้านสังคม เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของกลุ่มคน เครือญาติ และความสัมพันธ์ในครอบครัว ในความสัมพันธ์กลุ่มคน ชาวบ้านมีการช่วยเหลือ หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งกันและกัน และกิจกรรมของชุมชนน้อยลง ชาวบ้านอยู่แบบโดดเดี่ยวมากขึ้น มีการพึ่งพาอาศัยกันน้อยลง ความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติ มีการพึ่งพาอาศัย การช่วยเหลือกัน การแก้ปัญหาช่วยกันน้อยลง เกิดความขัดแย้งในกลุ่มที่มีการแข่งขันทรัพยากร มรดก ส่งผลทำให้ญาติพี่น้องบางสายตระกูลตัดขาด ไม่มีการติดต่อสัมพันธ์ใดๆต่อกัน กิจกรรมในสายเครือญาติมีผู้เข้าร่วมลดลง ความสัมพันธ์ในครอบครัว คนในครอบครัวมีเวลาอยู่ร่วมกันน้อยลง กิจกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติในครอบครัวเปลี่ยนไป เกิดช่องว่างระหว่างวัยจากการรับสื่อและการเรียนรู้ต่างกัน โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและกลุ่มผู้สูงอายุ

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการผลิต การตลาด และการบริโภค กล่าวคือ การผลิตจากการผลิตทางการเกษตรเพื่อการบริโภคในครัวเรือน สู่อุตสาหกรรมตามกลไกตลาดภายนอกชุมชน ทั้งการตลาดระดับประเทศ และตลาดต่างประเทศ สินค้าที่ผลิตเปลี่ยนรูปแบบตามมาตรฐานที่กำหนดจากตลาดมากขึ้น การตลาดจากการแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชน เปลี่ยนเป็นการซื้อขายด้วยเงินสด มีการบริการสินค้าอุปโภค บริโภคแบบขายตรงถึงบ้านมากขึ้น ชาวบ้านมีการใช้บริการจากตลาดนอกชุมชนเพิ่มขึ้น สินค้าในชุมชนมีการเปลี่ยนรูปแบบบรรจุภัณฑ์ การบริโภค เปลี่ยนการบริโภคแบบดั้งเดิม ตามการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ สู่อุตสาหกรรมตามกระแสนิยม ตามสภาพฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว และตามการปรับตัวตามกระแสสังคม

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางการเมือง เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านอำนาจ และการช่วงชิงผลประโยชน์ของกลุ่มคน ทางด้านอำนาจ จากการใช้อำนาจเฉพาะกลุ่ม เฉพาะบุคคล ที่มีบทบาทเป็นผู้นำ ผู้อาวุโส หรือผู้มีฐานะทางการเงิน สู่อำนาจของบุคคลหลายๆ ฝ่าย ที่

เข้าไปทำงานตามหน่วยงานองค์กรการปกครอง ชาวบ้านเกิดความสับสน เกิดความขัดแย้งในกลุ่มผู้นำ โดยเฉพาะผู้นำทางการ และกลุ่มชาวบ้านที่ให้การสนับสนุนตัวแทนกลุ่มตน ส่วนการช่วงชิงผลประโยชน์ของชาวบ้าน จากการช่วงชิงผลประโยชน์ในเรื่องทรัพยากรและทรัพยากรสินมรดก สู่การช่วงชิงผลประโยชน์ทางการเมือง โดยเฉพาะกลุ่มแกนนำที่ต้องการเข้าไปทำงานเป็นฝ่ายบริหารในองค์การบริหารส่วนตำบล มีการใช้รูปแบบการหาเสียงคล้ายกับการหาเสียงของการเมืองระดับประเทศ ระดับชาวบ้านมีการซื้อสิทธิ์ขายเสียง และการใช้ระบบอุปถัมภ์มากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตทางการศึกษา เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบการศึกษา ช่องทางการศึกษา และเนื้อหาสาระของการศึกษา รูปแบบของการศึกษาจากการศึกษาในวัด ในโรงเรียน สู่การเรียนโรงเรียนนอกชุมชนมากขึ้น การเรียนในวัดมีน้อยลง กลุ่มคนที่ทำงานในเขตเมืองมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานมากขึ้น มีการแข่งขันการบริการด้านการศึกษาในรูปแบบต่างๆ มากขึ้น ช่องทางการศึกษา จากการเรียนในระบบโรงเรียน สู่การเรียนนอกระบบโรงเรียน และการเรียนรู้ตามอัธยาศัยมากขึ้น การฝึกปฏิบัติ การดูงาน การเรียนรู้จากสื่อต่างๆ มีความจำเป็นในชีวิตประจำวันมากขึ้น ในเรื่องของเนื้อหาสาระการศึกษา เปลี่ยนจากการศึกษาเพื่อให้รู้เฉพาะทางสู่การศึกษาที่มีเนื้อหาสาระที่หลากหลาย ตามความถนัดหรือตอบสนองความต้องการของผู้เรียนมากขึ้น มีการจัดเนื้อหาสาระของวิชาเฉพาะ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ในกลุ่มคนที่ทำงาน หรือกลุ่มอาชีพอิสระมากขึ้น

เงื่อนไขระดับมหภาคที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนชนเมือง
มีเงื่อนไขที่สำคัญที่ส่งผลทำให้วิถีชีวิตของชุมชนชนเมืองสู่การเปลี่ยนแปลงอยู่ 2 ประการคือ เงื่อนไขจากนโยบายรัฐ และเงื่อนไขจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจของเมือง เงื่อนไขจากนโยบายรัฐส่งผลอย่างมากต่อการปกครอง การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม และการเรียนแบบทางสังคมของคนในชุมชน เพราะชุมชนเป็นหน่วยย่อยของการพัฒนาและการบริหารประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1-7 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมมากกว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และปัจจัยจำเป็นพื้นฐานของชุมชน ชุมชนจึงเกิดการดำเนินวิถีชีวิตตามกระแสทุนนิยม ตามระบบเศรษฐกิจระดับประเทศเป็นสำคัญ ส่วนการ

พัฒนาทางเศรษฐกิจของเมือง ก็เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ดึงดูดทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ จากชุมชน เข้าสู่เมืองในรูปแบบการขายแรงงาน การบริการ การติดต่อค้าขาย การดำเนินธุรกิจ หรือการเป็นศูนย์กลางการพัฒนาของเมือง ที่ดึงดูดงบประมาณส่วนต่างๆมากกว่าชนบท ส่งผลต่อการพัฒนาชนบทมีน้อยลง นอกจากนั้นการที่ชาวบ้านส่วนมากในชุมชนชนานเมือง เคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่เมืองทำให้สังคมของชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการรวมกิจกรรมตาม ประเพณี พิธีกรรม การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของชาวบ้านมีน้อยลง การขยายตัวของ การพัฒนาระบบเศรษฐกิจของเมืองที่ขยายพื้นที่โดยเฉพาะที่อยู่อาศัย หรือพื้นที่เพื่อการอุตสาหกรรม เป็นผลทำให้ชาวบ้านในชุมชนชนานเมืองขายที่ดินทำกินให้กับนายทุน ผู้ประกอบธุรกิจที่ดิน จนทำให้พื้นที่ทางการเกษตรลดลง ชาวบ้านปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตามฐานะทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสายเครือญาติ ในครอบครัวของชาวบ้าน เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ ชาวบ้านลดการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ชุมชนล่มสลาย ไม่สามารถมีการพัฒนาที่ต่อเนื่องเกิดขึ้นในชุมชนได้อีกต่อไป